

ULUSLARARASI HUKUK ve İNSAN HAKLARI AÇISINDAN HOICALI KATLIAMI ve KARABAĞ SORUNU

ULUSLARARASI HUKUK ve
İNSAN HAKLARI AÇISINDAN
**HOICALI KATLIAMI ve
KARABAĞ SORUNU**

Toplantı Notları

"Bandrol Uygulaması'na İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 5. maddesinin ikinci fıkrası çerçevesinde bandrol taşıması zorunlu değildir."

Genel Yayın Sıra No: 240
2014 / 06
ISBN No: 978-605-9050-03-6
Yayıncı Sertifika No: 12457

İstanbul Barosu Yayınları

Serdar Ekrem Cd. No.7 Beyoğlu / İstanbul
Tel: (0216) 427 37 22 / Faks: (0216) 427 05 49
dergi@istanbulbarosu.org.tr

Tasarım / Uygulama / Baskı

Tor Ofset San. Tic. Ltd. Şti.
Hadımköy Yolu Akçaburgaz Mahallesi
4. Bölge 9 Cadde 116. Sokak
No: 2 Esenyurt/İstanbul
Tel : 0 212 886 34 74 (Pbx)
Fax: 0 212 886 34 80
E-Posta: tor@torofset.com.tr
Matbaa Sertifika No: 13137

Birinci Basım: Eylül 2014
Bu kitap İstanbul Barosu Yönetim Kurulu Kararı ile bin adet basılmıştır.

**İSTANBUL BAROSU
PANEL**

**“ULUSLARARASI HUKUK
ve İNSAN HAKLARI
AÇISINDAN
HOCALI KATLİAMI ve
KARABAĞ SORUNU”**

**27 Şubat 2014,
Orhan Adli Apaydın Konferans Salonu
Toplantı Notları**

İSTANBUL BAROSU YAYINLARI

Serdarı Ekrem Cd. No.7 Beyoğlu / İstanbul
Tel: (0216) 427 37 22 (pbx) Faks: (0216) 427 05 49
dergi@istanbulbarosu.org.tr

İÇİNDEKİLER

I. OTURUM

Av. Hüseyin ÖZBEK.....	7
Av. Doç. Dr. Ümit KOCASAKAL.....	8
A. Saide EKMEK	12
Prof. Dr. Aygün ATTAR.....	13
Ganire PAŞAYEVA	32
Muxtar MUSTAFAYEV	53

II. OTURUM

Av. Hüseyin ÖZBEK.....	60
Prof Dr. Meltem Dikmen CANIKLIOĞLU	66
Prof. Dr. Anar İSKENDERLİ.....	82
Prof. Dr. Cavid ABDULLAHZADE.....	87
Yrd Doç. Mehmet Akif POROY	105

**“ULUSLARARASI HUKUK ve İNSAN
HAKLARI AÇISINDAN
HOCALI KATLİAMI ve KARABAĞ
SORUNU”**

27 Şubat 2014, Orhan Adli Apaydın
Konferans Salonu

Av. HÜSEYİN ÖZBEK (*İstanbul Barosu Genel Sekreteri*)- Değerli konuklar, İstanbul Barosu adına hepinize hoş geldiniz diyorum, saygıyla selamlıyorum. Aramızda çok değerli konuklar var, yurtdışından konuklarımız var, Azerbaycan'dan konuklarımız var, bilim insanlarımız var, akademisyenlerimiz var, hukukçularımız var. Bugün biraz sonra Sayın Başkanımız Av. Doç. Dr. Ümit Kocasakal İstanbul Barosu Başkanının açış konuşmasıyla başlayacak olan bir programla sizin karşınızdayız: *“Hocalı Katliamı ve Karabağ Sorunu Uluslararası Hukuk ve İnsan Hakları Açısından”* İstanbul Barosu ele aldığı konuyu hukuk duyarlılığı içinde, ama aynı zamanda hukuk serinkanlılığı ve soğukkanlılığı içinde hukukun objektiviteliği içinde ele alır, böyle değerlendirir. Bu anlamda da sloganlardan kaçınır, sloganist yaklaşımdan kaçınır, hukuk nesneliliği içinde konuları değişik boyutlarıyla irdeler. Bugün de böyle olacak.

26 Şubat 1992'de yaşanan bir trajedinin, bir facianın, bir katliamın yıldönümü. Türkiye'nin siyasi sınırlarının dışında, ama hemen yanı ba-

şında bütün insanlığın gözleri önünde cereyan eden bir facia, bir katliam, bir trajedi bugün hukuki boyutuyla, tarihsel boyutuyla, başka boyutlarıyla da değerlendirilecek. İki oturumda olacak toplantımız: İlk oturumda ağırlıklı olarak Azerbaycan'dan gelen konuklarımız, burada Prof. Dr. Aygün Attar Giresun Üniversitesi Rektörü, Sayın Ganire Paşayeva Azerbaycan Milli Meclisi Milletvekili ve Azer Bey burada listede var, ama Muxtar Bey, Azerbaycan Vekiller Kolegyası, yani Barolar Birliği diyelim, barosu başkanı yerine yine başkan yardımcısı sıfatıyla Muxtar Bey konuşacaklar, değişik boyutlarıyla konuyu ele alacaklar. 2. Oturum kısa bir aradan sonra olacak. Orada daha çok hukuki boyutlarıyla onların takdimini bilahare sizlere yapacağım. Şimdi Sayın Başkanımız Av. Doç. Dr. Ümit Kocasakal'ı açış konuşması yapmak üzere kürsüye davet ediyorum, buyurun Sayın Başkanım.

Av. Doç. Dr. ÜMİT KOCASAKAL (*İstanbul Barosu Başkanı*)- Efendim, ben de İstanbul Barosu ve şahsım adına hepinize sevgilerimi ve saygılarımı sunuyorum. Biz tabii Azerbaycan'dan gelen değerli katılımcıları açıkçası ben konuk olarak da görmüyorum. Kendi ülkelerine, kendi topraklarına gelmiş durumdalar, hepsine şükranlarımı sunuyorum. Çünkü bizim aramızdaki sarsılmaz tarihsel bağları, dostluk ve kardeşliği anlatmaya bile gerek duymuyorum. Tabii gönül bunu hep söylüyorum, bu salonun daha kalabalık olmasını arzu eder, ama ben hep şöyle düşünmüşümdür: Sayısal anlamda bir çoğunluktan ziyade kendi isteğiyle böyle

bir toplantıya katılanlar daima nitelikli çoğunluğu oluştururlar. Yani burada aslında bir nitelikli çoğunluk var. Kaldı ki bu tür toplantılar aslında buradaki kalabalıklarla ya da bu anla sınırlı bir şey değil, bu tarihe bir not düşmek, bu olayları, bu durumları kamuoyunun gündeminde tutmak, tarihin şaşmaz yargısına teslim etmek. İstanbul Barosu kuruluşundan itibaren bunu uygulayagelmiştir. Biz biliyorsunuz Kıbrıs sorunu üzerine de, Lozan üzerine de, yani aslında artık bugün unutturulmaya çalışılan birtakım şeyleri unutturmamak adına bu faaliyetleri yapıyoruz ve yapmaya devam edeceğiz. Bu toplantı bir kitap olarak çıkacaktır ve o anlamda da tarihteki yerini alacaktır.

Şimdi tabii çok da ben fazla bir şey söylemek istemiyorum, çok değerli konuşmacılar olayın bütün boyutlarını ortaya koyacaklar, ama bir şey var. Ben aynı zamanda ceza hukuku öğretim üyesiyim. Bu insanlığa karşı suçlar, soykırım gibi suçlarla da çok ilgilenmiş ve ilgilenen bir insanım. Bunun için 4-5 burada hatta seminerlere katıldım Almanya'da Trier'de yani üzerinde çalıştığım bir alandır. Şunu görüyorum: 20. Yüzyıl aslında insanlığın en kanlı sayfalarını oluşturan bir yüzyıl, çok çarpıcı, hani insanlık geliyor diyorlar ya, bu nasıl bir gelişmedir ki, en kanlı ayak izleri 20. Yüzyılda gerçekleşiyor. Beni rahatsız eden şey şu: Maalesef biz Türkleri haksız yere deyim yerindeyse soykırımcılar, kasaplar kulübüne zorla almaya çalışıyorlar. Oysa şöyle bir bakın lütfen tarihe, mesela tarihin gerçek anlamda en büyük soykırımını Amerika Birleşik

Devletlerinde yapmışlardır, bir ırkı ortadan kaldırdılar. Sankri katliamı başta olmak üzere -ki kahraman oldu sonra General Kastır- birçok katliamla bir ırkı ortadan kaldırdılar. Hadi onu bırakın, daha yakın geçmişe gelelim. Bosna'da, Bosna Hersek'te çok kısa bir süre içerisinde 30 000'den fazla Müslüman Boşnak'ı katlettiler. Nerede? Uygur Avrupa'nın göbeğinde ve Avrupa Birliği'nin gıki çıkmadı bütün o katliam boyunca, gıki çıkmadı. Ne zaman ki etnik temizlik belli bir oranda gerçekleşti, işte Dayton Barış Anlaşmasına yol açacak olan NATO müdahalesi devreye girdi. Hocalı katliamı, işte o da bu kanlı halkanın bir tanesini oluşturuyor. 1992'de gerçekleşen bu katliam gerçekten insanlık tarihine kara bir leke olarak geçti, ama adalet duygusu adına sadece bunun tarihe kara bir leke olarak geçmesi yetmez. Hani var ya meşhur **“yetmez, ama evet”** yetmez.

Bunun sorumlularının siyasi ve hukuki bedelini ödemesi gerekiyor öyle veya böyle, bu bir mücadele işi, tabii ki Batının bu konudaki tutumu hepimizin malumu. Yani bakın, bu öyle bir şeydir ki ben Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına mesela baktığım zaman işin içinde Türkiye olduğunda veya başka ülkeler, bir anda bütün şeyler sapar, kurallar değişir, içtihatlar farklılaşır. Şimdi o yüzden tabii ki kolay bir mücadele değil, ama bizlerin kararlılıkla özellikle baroların, hukukçuların bu işin peşini bırakmaması lazım, tarihçilerin bu işin peşini bırakmaması lazım, kamu vicdanının bu şekilde sürekli olarak beslenmesi lazım. Bu böyle kolay

kolay geçiştirilecek, unutulacak bir şey değil ve hakikaten hâlâ bunun sonuçları ve dramatik sonuçları, insani sonuçları hâlâ devam ediyor. Beni en çok üzen de bu katliamda dahli olan, rolü olanlar pirüpak bir vaziyetteymiş gibi başları yukarıda gezebiliyorlar, demokrasi kahramanlığına, havariliğine soyunabiliyorlar ve demokratik tırnak içinde **“Bati”** da bunu bu şekilde görüyor, ama bakın, mücadele edildiğinde bazı şeyler elde edilebiliyor. Mesela, gerçekten teslim etmek lazım hakkı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvuru sonucu İsviçre’ye karşı elde edilen sonuç son derece önemlidir. Çünkü bu öyle bir şey ki, yani bize birileri soykırımcı diyebilecek, soykırım yaptınız diyecek, ama biz hayır, bu soykırım değildir diyemeyeceğiz ceza tehdidiyle, bu nasıl bir ifade özgürlüğüdür? Şimdi dolayısıyla birtakım sonuçlar elde edilebiliyor. Bunun için de ben bu toplantının, bu gibi toplantıların son derece önemli olduğunu düşünüyorum. Bunların dediğim gibi tarihe bir not olarak düşüleceğine eminim. Bu İstanbul Barosunun da çok önemli misyonlarından bir tanesidir. Bu anlamda ben bizi kırmayıp ki yorgunlukla birlikte buraya gelen, bize destek veren, katkı veren değerli konuşmacılarımıza bir kez daha yürekten teşekkür ediyorum. Ayrıca yıllar önce konuğu olmaktan şeref duyduğum Giresun Üniversitesi Rektörü Hocamıza da ayrıca çok teşekkür ediyorum, bu zor durumunda bizi kırmadılar, geldiler. Bu anlamda da tekrar hepinize teşekkür ediyorum, iyi bir toplantı olmasını diliyorum ve sözü konuşmacılarımıza bırakı-

yorum. Hepinizi sevgi ve saygıyla selamlıyorum efendim.

Av. SAİDE EKMEN- Değerli katılımcılar, saygıdeğer misafirler; bugün bir insanlık dramı olan Hocalı konusunda Azeri kardeşlerimizin yanında olmak ve acılarını dünyaya duyurmak için İstanbul Barosunun büyük katkılarıyla ve onun çatısı altında bir arada bulunmaktayız. Burada akademisyenlerin karşısında konuşmak istemiyorum, fazla lafı uzatmak istemiyorum, öyle söyleyeyim, yıllardır Hocalı meselesini gerek Türkiye’de, gerek uluslararası kamuoyuna duyurmak için, yer alması için yıllardır mücadele veren ve şu anda aramızda bulunan Azerbaycan Milletvekili Sayın Doç. Dr. Ganire Paşayeva’yı davet ediyorum. Aynı şekilde bu mücadelede yer alan özellikle akademik hayatta yer alması için yıllardır mücadele veren Giresun Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Aygün Attar Hanımefendiyi davet ediyorum. Aramızda bulunan Azerbaycan Barolar Birliği Başkanı Sayın Azer Tağıyev mazereti nedeniyle, rahatsızlığı nedeniyle konuşmaya katılamayacak, teşekkür ederiz. Azer Tağıyev’in yerine Azerbaycan Barolar Birliği Başkan Yardımcısı Yönetim Kurulu Üyesi Sayın Muxtar Mustafayev’i davet ediyoruz. Bir daha bu tür acıların yaşanmaması temennisiyle bugün tekrar bu katliamı kınıyoruz. Hayatını kaybedenlere rahmet, katillerine lanet, Azerbaycan ve insanlık adına Hocalı’ya adalet istiyoruz diyerek, sözü Sayın Rektörümüz Prof. Dr. Aygün Attar’a bırakıyoruz.

Prof. Dr. AYGÜN ATTAR (*Giresun Üniversitesi Rektörü*)- Sayın Başkan, Saygıdeğer Vekilim, dünyanın en büyük ikinci barosunun çatısı altında, İstanbul Barosunun çatısı altında varlık gösteren saygıdeğer hukuk adamları, hukukçular, Azerbaycan'dan gelen kıymetli misafirler, basınımızın değerli mensupları; hepinizi saygıyla selamlıyorum. Azerbaycan'da doğup büyümüş Karabağlı bir ailenin evladı olan, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olma onur ve şerefini yaşayan bir bilim insanı olarak naçizane bilgi kırıntılarımla -akademik bir anlamda çünkü Sayın Vekilimizle 3-4 gündür beraberiz, gayet mükemmel bir şekilde siyasi açıdan değerlendirmeleri yapacaklar- naçizane akademik anlamda Hocalı soykırımını tarihi perspektiften değerlendirmek amacıyla buradayım. Müsaadeleriniz olursa ana konuya geçmeden önce milli davalarda göstermiş olduğu tarihçi kimliğiyle bunu söylüyorum, hassasiyet nedeniyle İstanbul Baro Başkanı, aynı zamanda bir akademisyen meslektaşımız olan Sayın Başkanımıza çok teşekkürler ediyorum. Nazik davetlerinden dolayı, bizi ağırladıklarından dolayı teşekkür ediyorum. Azerbaycan Büyükelçiliğiyle birlikte Türkiye Barolar Birliğinin ilk ayağını Ankara'da yaptığımız, ikinci finalini bugün burada tamamlayacağımız bu toplantıların son derece verimli olduğu düşüncesini taşıyorum. Çünkü dünyanın gözü önünde bir hukuk ihmali olan, bir toprak işgali olan Karabağ meselesini hukuk camiası önünde, ilk keredir Türkiye'de uzun yıllardan sonra hukuk camiası önünde hukukçuların desteğiyle

tartışıyor olmak açıkçası önemli bir gelişmedir. Bundan dolayı hepimize minnet, şükranlarımı ifade etmek istiyorum.

Karabağ'ın Önemi

Karabağ meselesi olarak Hocalı soykırımını değerlendirmek bir kere yanlıştır. Çünkü Hocalı soykırımı bir toprak, arazi iddiası nedeniyle veya etnik nedenlerden dolayı ortaya çıkan bir mesele değil. Jeopolitik dengelerin göz önünde bulundurulduğu, Avrupa'yla Asya'yı birbirine birleştiren önemli transit geçiş hatları üzerinde yer edinmiş olan bu coğrafyayla ilgili mücadele, dolayısıyla büyük güçlerin, büyük devletlerin daha zayıf ve küçük olan devletler üzerinde güç mücadelesinin bir tezahürü olarak değerlendirilmemiz gerekiyor Karabağ meselesini. Bu isyanın sıcak denizlere inme politikasının arkasında Karabağ meselesini aramamız gerekmektedir. Türkiye'yle Azerbaycan arasındaki karayolunun ortadan kaldırılarak, Türkiye'nin Asya'ya o zaman kolunun budanması, kesilmesi ve Türkiye'yi böylece arada oluşturulmuş olan Ermenistan'a, dolayısıyla bu isyanın hegemonyası altında bir coğrafyaya mahkûm ettirme mücadelesidir aynı zamanda Karabağ meselesi. Çok önemli stratejik bir ürünün, bir zamanlar bunun ismi ipek yolu hattı üzerinde bulunduğu için ipekti, ondan önceki yıllarda baharattır, son 100 yıldan fazladır, 150 yıla yakındır petroldür, doğalgazdır. Bu hatların güzergâhı üzerinde çok önemli bir mücadelenin önemli temel noktasıdır ve nüvesidir Karabağ meselesi, Karabağ me-

selesine sadece salt bir etnik kimliğin çoğunluk olarak yaşadığı bir coğrafyada etnik bir kavga olarak baktığımız zaman bu davayı başından itibaren kaybetmiş oluruz zaten.

Zira tarihsel perspektiften değerlendirdiğimiz zaman bırakınız Karabağ'ı, Azerbaycan'ın içerisinde varlık gösteren ve Azerbaycan topraklarının yüzde 5'ini oluşturan Karabağ'ın dağlık kısmını bir tarafa bırakacak olursak, aynı zamanda bugün Ermenistan Cumhuriyeti olarak tanıdığımız ve dünyanın da tanıdığı, tanımlandığı bu cumhuriyetin eski Osmanlı toprakları, kadim Türk yurdu olan **Revan Hanlığı** üzerinde kurulmuş olan yapay bir şekilde 20. Yüzyılın başlarında nüfusunun yüzde 67,4'ünü Türk Müslümanlardan müteşekkil olan bir coğrafyanın etniksel açıdan farklılaştırılması çabasını da görüyoruz. Yani Karabağ meselesi sadece ne yazık ki bizim akademik camiada da anlatıldığı şekliyle 20. Yüzyılın sonlarında milliyetçiliğin yükselmesi nedeniyle etnik nedenlerden dolayı ortaya çıkmış bir problem değil, şark siyasetinin çok önemli bir düğüm noktasıdır. Önemli ziddiyetlerin yaşadığın bir coğrafi noktadır, ama bununla birlikte bir daha tekrar etmem gerekiyorsa, bugün dünyanın büyük devletlerinin farklı şekillerde farklı metodolojiyi kullanarak, farklı unsurları devreye sürerek, piyasaya sürerek dünyanın farklı şekillendirmek istedikleri ve 21. Yüzyılda haritaları siyasal güçlerin daha farklı yere getirerek çizmeye çalıştığı bir noktada Karabağ sorununu değerlendirmemiz gerekiyor. Bu değerlendirme içerisinde Hocalı

bir soykırımı mıdır? Hukuksal açıdan baktığımız zaman tereciye tere satmak gibi bir hadsizliği gerçekleştirmem, hukukçuların huzurunda bunu söylemek benim haddim değildir. Siyaset bilimcisi olarak naçizane soykırımın tanımlamasına baktığımız zaman biliyorum ki Sayın Vekilim o paragraflar üzerinde duracaktır, ona göre ben o kısımları geçiyorum tekrara yol vermemek için, bu noktada soykırım olduğunu hepimiz biliyoruz. Bunun için de 5 yıl bundan önce Harp Akademileri Komutanlığında yürütmüş olduğum bir yüksek lisans tezinin isminin **“Karabağ Soykırımı”** olarak kabul ettirilmesi noktasında ısrar etmiştim. Güzel bir tez oldu, verimli bir çalışma oldu. Bu tezi gerçekleştiren genç ve iddialı bir bilim insanı olan kızımıza da ayrıca teşekkür etmek istiyorum.

1915 Ortak Acımızdır

Yalnız burada Karabağ meselesi dediğimiz meselede Ümit Özdağ Hocamızın isabetli bir tespitinden yola çıkarak o zaman soykırımını, Hocalı soykırımını uluslararası platforma nasıl takdim edeceğimizi konuşmamız gerekiyor. Siz kıymetli hukukçuların burada olmasını fırsat bularak ben naçizane yol gösterme anlamında değil, bilimsel anlamda işbirliğinin nasıl gerçekleştirileceğinde bir tarz olarak, yöntem olarak birkaç tane öneriyi burada gündeme getirmek isterim. Bunlardan bir tanesi Balkan coğrafyası ve diğer coğrafyalarda dünyanın efendisi olan kudretli bir devlet Osmanlı Devletinin çöküş sürecinde başkaldırı adında veya milli mücadele

kimler arasında, başka etnik kimliklerin diyorum adı altında o coğrafyada zamanında fetihler gerçekleştiren Anadolu'dan o coğrafyaya göç ettirilen Türk Müslümanların arşive sadık kalmak için, çünkü biliyorsunuz o zamanki tanımlamaları aynen öyledir, o ibareyi kullanıyorum, Müslümanlar veya Türk Müslümanlar ibaresi aynen geçerlidir, kütleli şekilde, toplu şekilde katledilmesi süreciyle başlatmamız gerekiyor. 1915 olaylarında yaşananlar ortak bir acıydı. Hiçbir şey yaşanmadı demek tarihi inkâr etmek olur, inandırıcılığımızı kaybederiz. 1915'te acılar yaşandı, hem Osmanlı coğrafyasından, Osmanlı coğrafyası dışında yaşayan bölgelerde Ermeni etnik kimliğine sahip olan, etnik kimliğini taşıyan insanlar arasında ölümler oldu, zayıflık oldu, ama bununla birlikte burada kimin tarafından daha çok kişi öldü yarışması değil bu. Tarihçi olduğum için belgelere başvurduğumuz zaman iddia edilen dönem zarfında karşı tarafın iddialarını biliyorsunuz. Bir rakam üzerinde de durmuyorlar, âdeta açık arttırma misali her geçen sene rakamların sayısını arttırdığı için Ermeni diasporası rakamı ben ifade etmeyeceğim, sadece şunu söylemek isterim ki, Justin McCarthy'den tutun da, dünyanın değişik tarihçilerinden tutun da objektif değerlendirme yapan tarihçilerin ve Osmanlı döneminin son yıllarını iyi araştıran, Osmanlıcaya iyi şekilde vakıf olan aynı zamanda objektif kimliğini kaybetmeyen yabancı tarihçilerin, Avrupalı Batılı tarihçilerin değerlendirmesi sonucunda o dönemlerde Müslüman Türklerin vermiş olduğu zayıflık top-

lamı 2 500 000'dan fazladır. Demek ki o zaman tarihçi olarak o dönemi şöyle değerlendireceğiz: Evet, yaşanan bir acı var, ama bu acı ortak acıdır. Yaşanan acıların tümünün tek taraf üzerine toplayıp, duygu sömürsünden yola çıkarak, hikâyeler üreterek, rüyalardan yola çıkarak veya bir mübarek gecenin sonunda vahiy gelmişçesine rakam ifade ederek rakamları arttırmak ne tarihçi olarak bilimsel disipline uygun bir şey değildir, ne de hukuksal alanda kabul görülmüş bir iddia değildir. Zira böyle bir iddia gerçek olsaydı bugüne kadar ekonomik ve siyaset anlamında yaptırım gücü bir hayli yüksek olan Yahudi diasporasından sonra dünyanın ikinci en önemli yaptırım gücüne sahip olan yurtdışındaki Ermeni diasporası Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine çoktan başvurmuş olmalıydı ve çoktan da bu davaları kazanmış olmalıydı. Aynı şekilde Malta sürgünleri sonrasında bir kurmaca kitaptan bir misyonerin istihbarat servisi, İngiliz İstihbarat Servisinin siparişi üzerine bir Taşnaktsütyun Partisinin azılı üyesine yazdırmış olduğu mavi kitapta ortaya atılan iddialar gerçek olmuş olsaydı Malta'da o sürecin, hukuki sürecin hukuksal açıdan sonlanması ve karara bağlanması gerekiyordu. Oysa bu belgelerin bulmaca olduğunu gayet iyi bilen ve o dönemde de İngilizlerin Osmanlı üzerindeki gücünü, etkisini yönlendirmesini biliyoruz. Biliyorsunuz ki ortaya hukuksal olarak bir sonuç çıkmadı. Çünkü hukuksal olarak iddiaların çürük olduğu veya iddia edilenlerin hukuksal belgeden yoksun olduğu gerçeğini bu iddialara bir

propaganda amacıyla ortaya çıkaranlar gayet iyi biliyorlardı.

2015 Çalışmaları

Peki, o zaman haklı olarak bu salonda oturan herkes ve dünyanın dört bir tarafında olan herkesin sorması gerekiyor. Peki, o zaman bunlar neden yapıldı? Yapılma nedeni bir şişirtilmiş iddia ortaya atıldığı zaman altyapısı çok iyi bir şekilde oluşturularak 100 yıllık bir projeyi yürütmek amacıyla ortaya atıldı. İyi bir senaryoydu, Oscar'a aday gösterilmesi gereken oyuncular tarafından icraat edildi, ifa edildi, gerçekleştirildi. Başarılı olundu mu? Olundu. 100 sene üstünden geçtikten sonra dünya 2 yıl bundan sonra, 1 yıl bundan sonra sözde bir iddia üzerinde bu kadar çok konuşabiliyorsa, parlamentolarda görev itibariyle siyasetin görevi, milletvekillerinin görevi kanunların oluşturulmasıdır. Yani yasama olarak icraat yapmasıdır. Oysa tarih yazılma yolunu tercih ettiler. Dünyanın birçok parlamentosunda siyasileştirerek bu mesele bir iddia siyasileştirildi ve parlamentolarda onaylandı. Demek ki o zaman başarılı oldular. Peki, bunun karşısında bugün somut olarak gün bugündür, gün Hocalı'nın günüdür. Hocalı'da o zaman neyin yapılması gerekiyor? Tam bu paragrafı onun için bu kadar uzun açmıştım ki meramımı anlatayım. Bir haldaki ... 2015 yılında dünya sözde Ermeni soykırımına hazırlık içerisinde, ciddiye bir hazırlığın yapıldığından şahsen bu konuyu çalışan bir bilim insanı olarak ben haberdarım. Burada çok değerli

Azerbaycan'dan olan meslektaşım çalışmalarına çok önem verdiğim kıymetli profesörümüz Anar muallimi görüyorum, o da anlatacaktır 2. Oturumda, benden de değerli bilgilerle sizlerle bilgilerinizi paylaşacaktır. Göreceksiniz ki hummalı bir çalışma gitmektedir. Her ne kadar Türkiye içerisinde biz bundan çok haberdar olsak da hummalı 2015 yılına bir çalışma var.

Aralık Katliamı

Peki, bu çalışma karşısında stratejinin nasıl belirlenmesi gerekiyor? Bir kere 22 yıl bundan önce 1915 ve öncesinde 1905-1907'de, 1913-1915, 1915-1918'de Anadolu'da, Anadolu'nun içlerinde benim yaşadığım ve temsil ettiğim il olan Giresun'un iç bölgesi olan Şebinkarahisar ve Alucra'da yaşanan topluca katliamlar, Ağrı'da, Ardahan'da, Erzurum'da yaşanan, Iğdır'da, Iğdır'ın Aralık ilçesinde köy nüfusunun tümünün camilere toplanması, aksakallı yörenin insanların deyimiyle insanların elinde Kur'an-ı Kerim'de çıkarak kadınlara, çocuklara dokunulmaması konusunda ısrara rağmen Kur'an-ı Kerimlerin dahi acımasız bir şekilde yakılması, kafataslarının koparılması, göğüslerin kesilmesi, hamile kadınların karınlarının delinmesi, bunların tümü burada bilemiyorum film gösterilecek mi, haberdar değilim programın akışından, 22 yıldır Türkiye'de de gösterilen canlı canlı Hocalı katliamının birebir aynısıdır. Bu onu gösteriyor ki bir üstünden 100 yıla yakın bir zaman geçse de düşünce, niyet, hani niyet çok önemlidir, hüsnüniyet var ve suiniyet var.

Niyet değişmediği sürece de insanlar ne kadar bilimden, teknolojilerden yararlınsalar da, insanlık ne kadar ölebilir ve katliam aynı şekilde tekrar edilebilir? Bunun için gene de o kısmını Ganire Hanıma bırakıyorum, çünkü o gayet mükemmel anlatacaktır, bunu yapanların hangi cümlelerle bundan onur duyduğunu ifade ettiğini Sayın Vekilimiz dile getirecektir. Tıpkı Asala Terör Örgütünün yaptıklarını burada unutmamamız gerekiyor, bunun hepsini bu Hocalı içerisinde değerlendirdiğimiz zaman doğru yere gideceğiz, doğru yönde olacağız. Biliyorsunuz ki Asala Terör Örgütünün en önemli azılı teröristlerinden bir tanesi bugünkü Ermenistan Cumhurbaşkanı'nın başdanışmanlarından bir tanesidir. Devlet törenlerinde devlet protokolü içerisinde yer alıyor. Buradan yola çıkarak şunu o zaman konuşmamız gerekiyor: Ne yapacağız? Yapmamız gereken iş biraz önce söylediğim son 100 yılda güçsüzleştirdiğimiz dönemlerde terk etmek zorunda kaldığımız coğrafyalarda gerçekleştirilen katliamların, vahşetlerin temel olarak topluca baktığımız zaman 1948'de soykırım tanımlaması neyi tarif ediyorsa, o kategoride değerlendirebileceğimiz olayların tümünü tam da 1915-2015 yılına hazırlık içerisinde 100 yıla karşılık 100 yılda toplam olarak yapılan katliamların tümünü bir çatı altında birleştirerek ve bu çatının şemsiyesini de kanı henüz kurumamış olan, feryatları henüz eko olarak kulaklarımızda tekrar eden ve bize rahat yaşamamamız gerektiğini, hakkın, adaletin tecelli etmesi için Hocalı'da neyin olup bittiğini anlatmamız gerektiğini

telkin eden Hocalı soykırımını da şemsiye oluşturarak dünya kamuoyuna böyle takdim etmemiz gerekiyor. O zaman başarılı olacağız.

Kadim Türk Yurdu

Ben üçüncü gündür aynı konuyu anlatıyorum. Elimden geldiği kadar, bilgimin yettiği kadar üçünü de ayrı ayrı içeriği olarak anlatmaya gayret ediyorum. Konuşmalarım birbirinin kesinlikle aynısı değil, burada çünkü bu konuşmaların üçünü de dinleyen saygıdeğer meslektaşlarım var, biliyorlar. Son paragrafta şunun üzerinde durmak istiyorum: Ankara'daki Barolar Birliğinin toplantısında şunu söylemiştim: Türkiye'de önemli bir coğrafyada Iğdır, Kars coğrafyası başta olmak üzere Erzurum'da, Ardahan'da ve daha değişik bölgelerde, hiç beklemediğimiz yerlerde mesela Afyon'da, Bursa'da farklı yerlerde 20. Yüzyılın başlarında Ermeni zulmünden, Ermeni katliamından kaçarak can, kardeş, bir millet, iki devlet o zaman belki bu tanımlama o şekilde değildi, ama bunlar zaten Türkiye'yle Azerbaycan'ın münasebetlerine başka mehilde buyurdukları gibi tarif etmekte kelimeler yeterli değil. Onun için 100 yıl bundan önce de hemen Ağrı dağına aşarak buraya, Türkiye'ye sığındılar o soydaşlarımız ve bunların tümünün 100 yıl bundan önce olduğu için Ermeni azınlığının şu anda Amerika'da ve Avrupa'da yapması gerekiyor. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan bu kaç kaç dönemi denilen dönemde kaçarak canını kurtaran nesillerin torunları ve hâlâ evlatlarının da yaşadıkları var. O kişilerin Ermenistan

coğrafyasında bıraktıkları mal, mülk, toprakla ilgili hukuksal olarak dava açıp, toprak talep etmeleri, mal, mülk talep etmeleri iddia etmeleri gerekiyor. Neden? Çünkü sicillere, tapulara baktığımız zaman eski kadim bir Türk yurdu. Toprağın isimlerine baktığımız zaman tümü tamamen Türk isimlerini taşıyan -sonraki yıllarda değişti- Türklere ait olan bir vatandır.

Bir haldeki aynı süreç içerisinde Anadolu coğrafyasında biliyorsunuz ki peyderpey de yasalar çıkıyor, kanunlar çıkıyor vakıflarla ilgili, şununla ilgili, bununla ilgili iadeler, bunların azınlıklarla ilgili, o zaman çoğunluğun temsil edildiği bir coğrafya olan o dönemde Türklerin de 100 yıl bundan önce sahip oldukları mal, mülk sadece maddi değerler değil, manevi değerlerin tezahürü olan camilerle, kütüphanelerle, müzelerle, tiyatro alanlarıyla ilgili davalar açmaları gerekiyor. Çünkü kanıtlar var, arşiv belgeleri var. Bunun için Azerbaycan'da Türkiye'nin ortak olarak avukatlarının bir araya gelmesi, baroların işbirliği yapması, lojistik destek olarak da biz gibi insanları her zaman elimizden geleni yapacağız. Bunun yapılması gerekiyor.

İkinci en önemli Türkiye'de çok az bilinen, hemen hemen hiç bilinmeyen, gene de naçizane *"Karabağ Sorunu Kapsamında Ermeniler ve Ermeni Siyaseti"* adlı kitap, 2005 yılında yazmış olduğum Türkiye'de yayınlanmış olan kitapta önemli bir bölümü ayırdığım bir tarihsel süreç var. Nedense ne dünya bunu anlatmayı sevmez, ne de Türkiye'de biz bilim adamları

bununla ilgili ne doktora, ne yüksek lisans tezi yaptırmayız, ne de hukukçularımız konuyu bilmezler. Bu da tabii biz bilim insanlarının basiretsizliğimizden dolayıdır. Çünkü bilim insanları o karanlık sayfaları aydınlatacaklardır ki hukukçular da hareket serbestileri artsın ve o doğrultuda hareket etsinler.

Türkiye Avukatları

Bu nedir? İkinci Cihan Savaşının devam ettiği yıllar 1943 yılında hepimizin çok iyi bildiğimiz bir tarih var: Ünlü **Tahran Kongresi**. Biliyorsunuz ki Tahran'da üçlü İkinci Dünya Savaşında Almanya'nın lehine devam eden savaşın farklı şekilde yönlendirilmesi için Amerika'nın presidenti Roosevelt, İngiltere'den Churchill ve Sovyetler Birliğinden Stalin Tahran'da bir araya geldiler 1943'te. Birçok konular konuşuldu temel, daha sonra da Yalta'da ikincisini yapacaklardı. Temel konu neydi? Dünya şimdi onu şöyle hatırlar, bizim hepimiz, Türk siyasi tarihinde de okuduğumuzda deriz ki: Burada ikinci cephenin açılması ve işbirliğiyle ilgili konuşmalar yapıldı. Oysa Sovyetler Birliğinin çöküş yıllarında Rus arşiv belgelerine istinaden Ermeni meselesini araştırdığım için o dönemlerde ben çok ilginç belgelere rastladım. Anar ... de o belgelerin haberdar olduğunu biliyorum. Bu **Stalin, Roosevelt, Churchill** bir araya geldiği ama sadece Almanya'yla ilgili ve 1941-1945'le ilgili savaş konuşmadılar, Ermeni meselesini konuştular. Niçin Ermeni meselesini konuştular, biliyor musunuz? Çünkü hem İngiltere'de -bakın, esas fi-

gürler hiç değişmemiş- hem Amerika'da ciddi- yetli bir şekilde varlık gösteren Ermeni diaspo- rası vardı ve bu Ermeni diasporası yurtdışında olan Ermenilerin, ağırlıklı olarak Taşnaksutyün Partisi üyesi olan Ermenilerin Ermenistan'a gö- çürülmesiyle ilgili Stalin'e bir baskı yaptılar. İki şık var dediler. Bakın, bir taraftan Almanya sa- vaşı zaten kaybedeceksiniz, bir taraftan biz si- zinle işbirliği yapıyoruz. Hem hepimizin lehimi- ze, hem de bir şartla, Ermenistan'a yurtdışında olan Ermenilerin göçürülmesi meselesi. Stalin zorlandı, çünkü Stalin Ermenileri çok fazla sev- mezdi. Hatta Stalin'in en yakın yardımcısını bili- yorsunuz ki arşivde varlık gösteren bir rapor var, der ki: Ayak koydukları toprakları daha sonra önce misafir olarak gelirler, sonra bu toprağın ana sahibi olarak iddia etmek gibi bir özellikle- ri var. 20. Yüzyılın başlarında yanlışımlar varsa ... düzeltmesini rica edeceğim. Veliçko'nun 1905 yılında San Petersburg'da yayınlanmış olan "**Kafkasya**" adlı eserinde hatta bir paragraf var, bununla ilgili bir rapor var ve burada da Rus- ya'nın içerilerine doğru Sivastopol ve çevresin- de Ermenilere Rus topraklarını iddialarıyla ilgili de bu konuştular.

Ben konuyu kaydırmak istemiyorum. Özet olarak nereye gelmek istiyorum? Stalin tamam dedi, burada ilginç bir şey var, direkt Türkiye'yi etkileyen 1915'le ilgili ilk kere uluslararası are- nada soykırımın ortaya atıldığı iddiası hemen İkinci Cihan Savaşı sonrasında. Nedir bu? Stalin tamam diyecek, ama burada ilginç bir pazarlık var. Sovyetler Birliği içerisinde Türkler,

Azerbaycan'ın Türkleri, Türkiye'ye yakınlıklarını her fırsatta bildiren, kendilerine Türk diyen, bu nedenle aydınları 1960'lı, 1970'li yıllarda ve Stalin döneminde 350 000 aydını kurban edilen Azerbaycan Türklerinde Türklük duygusu çok ileridedir. Türkiye'de yazılan bütün doktora tezlerinde de Türklüğün gelişmesinde **"Azerbaycan Türklerinin Ruhunu"** ... adlı eser var. Geçen hafta Ganire Hanımın mükemmel sunumuyla Giresun Üniversitesinde Ziya Gökalp'in fikir babası olan ve her konuda muallimi olan **Alibey Hüseyinzade Turan**'ın anadan olmasının 150. yıl dönümünü de anlattı. Bu Türkiye'nin milli devlet, daha sonra ulus devlete geçiş sürecinde nazariye olarak ortaya sunan fikir adamıdır Alibey Hüseyinzade.

Buradan nereye geleceğim? Peki, o zaman nasıl saldırılacak Ermeni meselesiyle ilgili Türkiye'ye? Çünkü bakın, Karabağ meselesi bunların tümüdür. Sadece 1988'de, 1987'de yaşanan olaylar değil, bunların tümünü bilmeden Karabağ meselesini biz anlayamayız. Aynı İkinci Cihan Savaşı sonrasını hatırlayın, Molotov ... tarafından Dışişleri Bakanlığımıza bizim bir ultiatom verilecek, doğu illeri geriye istenecek, Kars Antlaşmasının Türkiye'den geçersiz olduğuna dair bir ultiatom, nota verilecek. Türkiye'nin sert tutumu neticesinde geriye adım atmak zorunda kalacak Rusya ve Türkiye de köşeye sıkıştırıldığı için ya Varşova Paktı karşısında durur ya da NATO duruyor, çok büyük tavizlerle, Türkiye'nin geleceğini etkileyecek çok büyük tavizlerle NATO'ya gir-

mek zorunda kalacak. Çünkü köşeye sıkıştırılma süreci var. Bu tarihleri iyi okumamız gerekiyor, bunların tümünün altında temel faktör olan avangart rolünü üstlenen bir Ermeni meselesi var. Oraya geriye dönüyorum, Stalin tamam diyecek, İkinci Cihan Savaşı bitecek. Rusya'nın beklemediği kadar önemli bir zafer Rusya'ya sunacak. Stalin Azerbaycan Devletine, Azerbaycan Devletinin başında Mir Cafer Bağırov var, Azerbaycan Komünist Partisine bir talimat verecek. Yanlış hatırlamıyorsam -son zamanlarda hafızam bir hayli kötüleşti, bir zamanlar ben arşiv belgelerini ezberden söyledim- Politbüro'nun 40019 no.lu kararıyla Stalin Mir Cafer Bağırov'a bir yazı yazacak ve vahamete bakın, şöyle diyecek: Kısa bir zaman süre tanıyacak, diyecek ki 1945-1947 yılları zarfında Ermenistan'da yaşayan bütün Azerbaycan Türklerinin -Azerbaycanlıların diyor bilinçli şekilde- önemli bir yüzdesi biliyorsunuz ki taşındı, taşınmasını isteyecek ve bütün masrafları Azerbaycan Devleti'nin bütçesinden karşılanmak zoruyla. Kimse, bir Allah'ın kulu Mir Cafer Bağırov sert bir şekilde itiraz edeceği, biliyorsunuz onu da zararsızlaştırdılar, yok ettiler tıpkı Politbüroya uygun bir şekilde. Kimse bunu sorgulayamayacak ki neden? Terörist miydi, niçin sürüldü? Bakın, Osmanlı Devletinin içerisinde bulunduğu zor nedenlerden dolayı mecburiyetten, vatana ihanet, Rusya'yla işbirliği yapma, vergi vermekten kaçınma, devlete asker vermekten imtina etme ve yerel olarak savaşan Osmanlı Devletinde arka cepheye, arkadakilere zarar verme

sonucunda almak zorunda kaldığı bir tehcir kararının bu kadar çok hukuki açıdan irdelendiği, lanetlendiği, topluca reddiye yolunu bir azınlık üzerinde yapılmaması gerekiyor düşüncesinin topluma empoze edildiği 1915'te bu yaşananlara bakın, bir de 1947'de yaşananlara bakın, dünya bu konuda kesinlikle demiyor ki neden tehcir edildiler Ermenistan'da yaşayan Azerbaycan Türkleri ve nereye taşındılar, biliyor musunuz? Doğal suların, güzel tabiatın, dağların olduğu yerden Ağdam bölgesine, o bölgeye ki çölün düzü, sıtma hastalığının fazla olduğu, affınıza sığınacağım, Dünya Sağlık Örgütünün kitabında var, verdiği rapora göre yüzde 71'i taşınan insanların dizanteri, vesaire hastalıktan zaten hayatını kaybettiler. Hayvanların taşındığı trende taşındılar. 1947'de olan olayları yakın tarih, hiç bunları Türkiye'de konuşmuyoruz bakın, 1915'te olanları vicdan sahibi olan, engin vicdanının onda yarattığı duygulara karşı koyamadığını ifade eden aydınlarımız daha yakın tarihte bunları konuşmuyoruz.

Türkleri Öldür

Şimdi buradan onlar taşındılar, geldiler, nüfusun büyük bir kısmı yolda zaten öldü, kayboldu. Ulu orta Ağdam bölgesinde yaşamaya zorlandılar, malları, mülkleri ellerinden alındı. Yurtdışında Taşnaktsutyün üyesi olan Ermeniler Ermenistan'a getirildi, taşındı ve bunun sonucunda kısa bir zaman sonra Ermenistan'da Türkiye'ye karşı Türk düşmanlığı dolu yayınlar yayınlanmaya başlandı. Ermenistan Sovyet

Sosyalist Cumhuriyetinin başkenti Erivan'da 1965 yılında Erivan'ın en ünlü meydanında binlerce insan **'Türkiye'ye ölüm, katil Türkiye, terörist Türkiye, 1915 soykırımının hesabını soracağız'** pankartları açıldı ve Anadolu'da hamile kadınların karnındaki bebeklerin cinsiyeti üzerinde bahse giren askerleriyle övünen Andranika Antranik... Paşanın anıtı diyerek bir anıt yapıldı ve bu anıtı her yıl yeni doğan çocuklar, yeni evli çiftlerin bu anıt karşısına gelip, yemin edilmesi süreci başladı. Husumet buradan başlar. 20. Yüzyılı düşünün ki bir aydın Zori Balayan ve bir anne, kadın Silva Kaputikyan 20. Yüzyılın son yıllarında Ermeni halkına şöyle hitap edecektir: **"Ey Ağdam, dünyaya yeni gelen çocuğunun kulağına eğil ve ona şunu söyle: Unutma, Türk senin düşmanıdır. Nerede bir Türk görürsen öldür"**

Peki, bunları niçin anlatıyorum? Aynı şeyi Türk aydınları da mı yapsın diye? Kesinlikle hayır. Zaten Ermenistan bunu yaptığı için bugün dünyada dışlanmış bir devlettir. Bugün Ermenistan'ın yakın coğrafya olan Türkiye bir tek İran dışında Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan'la biliyorsunuz ki çok ciddi bir şekilde problemleri var. Bugün Ermenistan'da Ermeni nüfusu kalmadı, 1 500 000'a kadar Ermeni nüfusu düştü. Ne acıdır ve tarihin zaten kendisine en doğru cevabı Ermenistan bugün vermektedir diye düşünüyorum ki, soykırım yaptığına inandığı bir millete 35 000'den fazla insanını iş için göndermez Ermenistan, bugün İstanbul'da gayri resmi rakamlara göre -Dışişleri Bakanlığı 45 000'den

fazla dedi- 70 000'e yakın Ermeni vatandaş aç kalmamak için çalışıyor.

Sona geliyoruz. Biraz da uzadı, kusura bakmayın, çünkü istedim tarihsel bir perspektif açmaya gayret ettim. O zaman biz ne yapacağız? Etnik kimliği nedeniyle insanları dışlamak insan olmamanın belirtisidir. Bu salonda oturan sizler ve ben dünyaya geldiğimiz zaman etnik kimliğimizi sipariş üzerine tercih etmediğimiz için etnik kimliği nedeniyle insanları dışlayamazsınız. Ermeni, Türk, Arap, Yahudi, Rus, vesaire dünyanın bütün milletleri olarak dünyaya gelebilirdik. Bu farklı bir şeydir, ama etnik kimliği nedeniyle bir insanın yaşamına son vermek, hayat tercihi nedeniyle, yaşam tarzı nedeniyle bir insan üzerinde baskı uygulamak hem hukuki açıdan, hem insanlık açısından kabul edilmezdir. Hocalı onun için düpedüz bir soykırımdır ki sadece Türk ve Müslüman oldukları için yeryüzünden, haritadan bir gece içerisinde bir il silindi ve oradan geriye insanlık suçunun kanıtları kaldı. Şimdi biz hep beraber milletvekiliyle, aydınıyla, ev hanımıyla, okuyanıla ve okumamışıyla diyoruz ki: Son yüzyılda yaşamış olduğumuz bütün faciaların, katliamların ve soykırımın final noktasını oluşturmuş olan Hocalı'yla ilgili adalet istiyoruz. Adalet istiyoruz ki bir daha Anadolu'nun çeşitli bölgesinde karşılaşmış olduğumuz etnik nedenlerden dolayı boğazlanan, yok edilen, derisi soyulan dedelerimiz, evlatlarımız aynı dehşeti bir daha Hocalı'da yaşadığı gibi yaşamasin. Onun için adalet istiyoruz ki dünyada herkese hukukun lazım olduğu gerçeğini

dünya idrak etsin, onun için adalet istiyoruz ki adalet mülkün temelidir ve mülkün var olabilmesi için, adaletli bir dünyanın var olabilmesi için her şeyden önce biz canlıları diğer canlılardan ayıran en önemli neden insan olma özelliğimizdir. İnsanın özgür yaşama, özgür düşünme, özgür fikirlerini ifade etme gibi bir ayrıcalığı vardır ve bu nedenden dolayı hayatına son verilmesi, savaş olmadığı halde ki, savaş olduğu zamanlar dahi savaşın kuralları var. Sivil halkın öldürülmesi savaş suçudur, suç nedenidir. Masum olan insanların sadece önemli coğrafi bir bölgenin etnik açıdan tamamen temizlenerek buraya, burada Ermeniler yaşıyor, onun için Ermenistan olmalıdır, Karabağ bir Ermeni cumhuriyeti olmalıdır dedirtebilmek için insanların hayatına son veremezsiniz. Avrupa'nın bugün bu tür şeyleri desteklemesini onun için manidar buluyorum ki Berlin Humboldt Üniversitesindeki bundan 3 yıl önceki konuşmamda şöyle demiştim: *“Bugün Almanya’da sizlerin Türkiye’yi ziyareti zamanı dile getirdiğiniz, Türk yetkililerin Almanya’yı ziyaretinde dile getirdiği bir gerçek var: Almanya’da 3 000 000’den fazla Türk’ün yaşadığı gerçeği. Şöyle düşününüz, o zaman daha rahat empati kuracaksınız: Bir gün bu Türklerin tümü bir araya gelse ve bölgesel olarak da bir bölgede yaşamayı tercih etse ve bir mübarek günde Almanya’ya karşı bayrak açıp deseler ki halkın yaşadığı yerle ilgili özgür bir şekilde referandum yapma hakkı saklıdır, baki- dir, o zaman demokrasi dersi veren Avrupa’nın tavrı ne olur çok merak ediyorum”* diye sormuş-

tum. Yani demokrasi, hukuk kuralları dünyanın her bölgesinde herkes için lazım olan bir araçtır ve unsurdur. Bunun için ağlamıyoruz, acılarımızı kalbimizin derinliklerine gömerek diyoruz ki haklı olan davamızda hakkın tecelli etmesi için konuşacağız, anlatacağız ve bütün konuşmalarımın finalini oluşturan o cümleyi tekrar ederek sabırla beni dinlediğiniz için hepinize teşekkür ediyorum: **Şehitlere rahmet, katillere lanet, Hocalı'ya adalet. Teşekkür ederim.**

Av. SAİDE EKMEK- Sayın Aygün Attar'a huzurlarınızda bir daha teşekkür ediyorum sunumlarından dolayı. Şimdi sözü insanlık adına Hocalı'ya adalet söyleyerek ve uluslararası kamuoyunda uzun yol kat eden Sayın Milletvekili-miz Ganire Paşayeva'ya bırakıyoruz.

GANİRE PAŞAYEVA (*Azerbeycan Milli Meclisi Milletvekili*) İstanbul Barosunun Değerli Başkanı Ümit kardeşimize, Ümit Hocamıza, çok değerli İstanbul Barosunun üyelerine, yönetim kurulu üyelerine çok teşekkür ediyorum. Bugünlerin Hocalı soykırımıyla ilgili bizim ortak acımız, ağrımızla ilgili ve bizim pekçe Türk milletinin mensupları olduğumuz için ortak ağrı, acımız değil tek, insanlık adına da ortak ağrı, acımız olan bu konuyla ilgili, bu acıyla ilgili, bu büyük ağrıyla ilgili, bu insanlık, modern dünyanın insanlık utancıyla, insanlık ağrısıyla ilgili böyle bir toplantıyı düzenlediği için ben çok teşekkür ediyorum. Ayrıca bu toplantıyı çok anlamlı buluyorum. Bazen toplantı salonlarında ... 1 000 kişiye böyle hitap ettiğimiz olur, ama

bu işi uzmanca bilen, bu işte bir işler görecektir ve işler görebilen onlarca insanların değeri o 1 000 insandan az değil. Burada sizin gibi değerli hukukçularımız var ve sizinle birlikte bu konuyu tartışmak bizim için belki daha da önemlidir. Çünkü bu konuda sizin desteğinize de büyük ihtiyacımız var. Sizinle beraber daha neler yapabiliriz, bu düşüncenin, bu fikir alışverişini yapmamızda da çok önemli esaslar var. Çünkü benim değerli kardeşim ve çok değerli bilim adamımız Aygün Attar Hanım çok geniş şekilde ve güzel şekilde bu süreci anlattı. Tarihten bu yana bu konunun derin köklerini anlattı. Ben yeniden onları tekrar etmek istemiyorum, ama ben dünyada bugünkü gerçekleri söylemek istiyorum. Bugün gerçekler hangi durumdadır ve bu gerçekler karşısında ne yapabiliriz birlik beraberlik içinde, bununla ilgili fikirlerimi söyleyip ve sizinle de bu konuda fikir alışverişini olursa çok bundan büyük memnuniyet duyarız.

Durum bundan ibaretti ki modern -ben eskiden tarihten gelen süreçleri aktarmadan son durumu anlatayım- bütün modern dünyanın gözü karşısında bir devlet bütün dünya devletlerinin ve uluslararası örgütlerin toprak bütünlüğünü, sınırlarını tanıdığı bir devlete askerini, kurşununu çekerek, askeri güçlerini çekerek topraklarını işgal etmiş. Durum bu, modern dünyanın gözü karşısında Ermenistan Azerbaycan topraklarının dünya tarafından tanınan sınırlarını bozarak, topraklarının yüzde 20'sini işgal etti. Tabii ki bunun arkasında bazı güçler, bazı güçlerin çıkarları, merakları, biz hepimiz

o güçleri de çok iyi biliyoruz. Onların bölgede hocamızın da anlattığı gibi 200 yıldan da belki çok tarihi olan ve bugün de bitmeyen, yarın da bitmeyecek çıkarları, merakları, oyunları, bunlar da vardı, ama Ermenistan çok ciddi şekilde de Ermenistan'a onlar bu konuda destek verdiler. Ermenistan Azerbaycan topraklarını işgal ederek 1 000 000 insanın modern dünyanın gözü karşısında temel insan haklarını bozarak, kendi evlerinden göçme durumuna saldılar. Düşünebilir misiniz, 1 000 000 insan Avrupa dediğimiz kıtada, yani Avrupa biz konseyi mekanı diyoruz, bu dünyada 1 000 000 insan, bir devlette 1 000 000 insan 22 yıldır kendi evine dönemiyor. İnsan haklarının bu kadar somut bir ihlali olabilir mi? 22 yıldır siz kendi evinize dönemiyorsunuz, izin vermiyorlar, dönemezsiniz, askeri koymuş oraya, kimse dönemez, dönerse hepsini mahvederim, katlederim, zaten böyle bir düşüncede olup, biraz yolunu böyle geçmek isteyenler bile eskiden çok zor durumlarla yüzleşmiş oldular. 22 yıldır insanların bitmeyen acısı var; evlerine dönemiyor, aileler kabirlerini, yakınlarını ziyaret edemiyor. Yani bunun bir insani, hümaniter dediğimiz insani tarafından çok büyük bir, psikolojik bir ağrısı, acısı var. Ben bunları bir tarafa bırakıyorum ki işgal ettiği zaman Ermenistan 20 000'den ... fazla insanı katletmiş. Biz Hocalı'da bir soykırım yapılmış, ama Hocalı dışında da birçok bölgelerimiz vardı. Mesela Karabağ'ın nüfusunun yüzde 70'ini mahvettiler. Yoktu nüfus o bölgenin yüzde 70'i, yani 20 000'den fazla insan böyle acımasızcasına, yani bizim insan

kaybımız var. 100 000'den fazla insan sağlığını kaybetmiş. Hem de öyle böyle sağlık yok, yani biraz stres almışım, acı almışım falan yok, bacağı yok, kolu yok, gözü yok, yani ben bu kadar ağır bir travmalardan konuşuyorum. İnsanların sağlığını böyle kaybetmesinden konuşuyorum. O stres gerginliği, yani o psikoloji, yaşanan travmaları falan alsanız bu 100 000'ler demektir. Mesela, o ailelerden biri ben, biri hocamın ailesi Ağdam doğumlu, hocamın bölgesi işgal altında, yok. O bölgede Aygün Hocamız doğmuştu, ben Ermenistan sınırında doğdum. Ailemden, akrabalarım, okul arkadaşlarım, genç insanlar, o kadar genç insanlar var, bazıları var hiç biz onların cesedini böyle bulup mezar yapamadık. Benim öyle okul arkadaşlarım, akrabalarım var, bugün bile mezarsızdır. Onların anneleri keşke hiç olmazsa çocuğumun cesedini tapardım, en azından bir mezarı vardı, gelip üstünde ağlayabilirdim diye acıyla yaşayan aileler var. Ben bizim yaşadığımız gibi stresli yüz binleri bir tarafa bırakıyorum, 100 000'den fazla insan, biz onlara sağlığını kaybetmiş insanlar diyoruz. Bacağı, gözü, kolu falan olmayan insanlar, düşünebilirsiniz bence bu rakamları.

Duyarsız Dünya

Bu insanlık faciası, insanlık durumu modern dünyanın gözü önünde yaşandı. Aslında Hocalı soykırımı da yaşanmasında dünya Ermenistan'ın bu yaptıklarına duyarsız kalmakla o suçu bölüşmüş oldu. Çünkü Hocalı'ya kadar Ermenistan Karabağ'da mesela ondan iki haf-

ta önce Karabağ' da böyle bir katliam yaptı ki nüfusun yüzde 70'ini mahvetti. Eğer onda bir baskı uygulaysaydı, onda gereken duyarlılığı gösterseydi Hocalı yaşanmazdı. Hocalı'ya kadar Ermenistan'ın yaptıklarına gereken duyarlılık olmadığında, baskı olmayınca tabii ki daha da bunu kullanarak daha geniş şekilde bunları, bu soykırımı da yapabildiler.

Bilinçli Katliam

Bur bir soykırım mıydı? Evet, bu bir soykırımdı. Bu soykırımın olmasını benden daha önce Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın demecini, İngiliz gazetecisi Thomas Devall'ın "*Karabağ*" kitabını açın, okuyun. Thomas Devall Karabağ kitabını yazdığı zaman Ermenistan Cumhurbaşkanıyla da görüşmüş ve onun fikirlerini o kitapta yazmış ve bugüne kadar Ermenistan Cumhurbaşkanı hayır, ben öyle şey demedim diye bir yerde bunu yalanlamamış ve yalanlama cesaretinde de bulunmamış. Çünkü Thomas Devall'da bütün kayıtlarıyla söyledikleri var. Açık şekilde Ermenistan Cumhurbaşkanı Hocalı'yı niye yaptıklarını anlatıyor. Diyor ki: **"Biz o toprakları işgal etmek için askerlerimizi sürdüğümüz zaman insanlar Türkler, Azerbaycan Türkleri öyle düşünürdüler ki biz bunlarla sanki bu konulara ciddi bakmıyoruz, böyle şeyler olmaz. Biz Hocalı'yı yapmakla neler yapabileceğimizi onlara gösterdik"** Yani sivil inanlara gösterdik ki biz aslında neler yapabiliriz ve bizim askerler gelmezden önce artık o toprakları boşaltıp çıkmazsanız neler ya-

pabileceğimizi biz size gösterdik diyor. Biz onu yapmadık demiyor, biz neler yapabileceğimizi gösterdik diyor. Neler yaptıklarının da videoları ortada, demek ki sivil insanlara, başkalarına da bakın, biz neler yapabiliriz, siz toprakları boşaltıp gitmezseniz, öz yerlerinizi boşaltıp gitmezseniz sizin durumunuz ondan da daha kötü olur diyor. Orada bir gerçek soykırım yapıldığını Zori Balayan, David Hayriyan Ermeni yazarları, gazetecileri kendi yazdıkları yazılarda ne diyorlar? Biz o insanlar Türk oldukları için -çok açık yazılır- Türk kimliğinde oldukları için, Türk milletine, etnik grubuna mensup olduğu için, onlar o yüzden katledildi. 1948 Soykırım Sözleşmesinde soykırım anlamının uluslararası alanda tanımında ne diyor? *“Bir etnik grubu -bunun altına bir etnik dini grubu, ben Hocalı’dan alırım- mahvetmek amacıyla siz düşünölmüş şekilde böyle bir katliam uygularsanız, insanları toplu halde katlederseniz bunun adı soykırımdır”* Adamlar kendileri *“biz o insanları Türk olduğu için böyle katlettik”* diyor ve katledilen insanları da düşünölmüş şekilde katlettik. Sarkisyan’ın açıklamaları ve sivil insanların üzerine Hocalı’ya çıkmak için kapı bile bırakmamışlar. Nasıl o köyü almış, kenti almışlar, yani insanlara, sivil insanlara kaçtığı zaman bir kapı, yani sivil insanın ben işgal edilsin, kaçayım, o kapını da bırakmamışlar. Dört taraftan, her taraftan alarak bir yol, o yolu da tuzak olarak kurmuşlar, o yoldan da çıkmak isteyen zaten herkes mahvolmuş, çıkmış gitmiş, Ağdam yolu dediğimiz bir yolda o gördüğünüz görüntüler, o videolar Hocalı’nın içine hiç girilip

çekilmesi mümkün değildi ki o dönemler, Hocalı'nın içi değil, Hocalı soykırımıyla ilgili gördüğünüz görüntülerin hepsi sadece Ağdam yolunda çekilmiş görüntülerdi. O içerilere kimse giremezdi, orada öyle bir vahşet vardı. O koşarak kaçmak isteyen insanları yolda tutarak böyle acımasız şekilde katletmenin görüntüleriydi bu. O yüzden de ben her yerde bu bir katliam falan değil, bu bir soykırımdı ve bunun soykırım olduklarını da kendi itiraflarıyla, yani belgelerle, konuşmalarıyla hepsi ortada olan bir anlamdı. Bugünlerdeki durum neden ibarettir? Bugün durum ondan ibaretti ki evet, bu küçük Ermenistan dediğimiz Ermenistan kendisi küçük görünebilir, ama gençlerimizin de, insanımızın da bizim hepimizin bilmesi gerekir. Bu bir küçük devlet meselesi değil, biz Türkiye bu kadar nüfusuyla, bu kadar gücüyle gidip bu günlerde komşularından herhangi bir devletin yüzde 20'sini bırakın, 100 metresini, sınırlarını bozarak 500-1000 m²'sine girip, işgal ederse, dünya ne yapar? Bütün dünyayı başımıza dökerler o uluslararası örgütler, biz bunu yapabilir miyiz, Azerbaycan yapabilir mi? Bu devlet bunu nasıl yapıyor ve 22 yıldır devam ettiriyor, işin en acayip tarafıysa, uluslararası örgütlerin bir kararını böyle tanımıyor. Düşünebiliyor musunuz, United Nationsun Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi bizimle ilgili dört karar kabul eder desem, biz de bunu 22 yıldır bir cümlesini böyle uygulamaktan vazgeçiyoruz, uygulamıyoruz dersek böyle rahat bırakırlar mı bizi? 22 yıldır Ermenistan Birleşmiş Milletlerin 4 kararını ben

yapmıyorum diyor. Ne diyor o kararda? İşgal ettiği topraklardan çıkacak, göçenler de evlerine dönecek. Bu bitti, biz diğer bir uluslararası ben Birleşmiş Milletler Parlamenter Meclisinin kararlarını da bir tarafa, onların da zaten hiçbirini tanımıyor, Avrupa Konseyi'ne girdik birlikte. Avrupa Konseyi'ne girdiğimiz zaman her bir devlet üzerine ... dediğimiz vaatler götürür. Neleri yapacağız, o standartlarda falan falan, Ermenistan'ın üzerine götürdükleri talep eden ana maddelerden biri bu konuyla ilgili adımlar atacak. Bugüne kadar artık kaç yıldır Avrupa Konseyi üyesidir, bugüne kadar bu konuda bir şey atmadım. Avrupa Konseyi bunun arkasınca parlamenter meclisi 14-16 sayılı karar kabul ettim. Ne diyor o kararda? Yine işgal ettiği topraklardan Ermenistan çekilecek, göçenler dönecek. Bugüne kadar uygulamaktan vazgeçiyor. Avrupa Konseyi bu kararın nasıl uygulanacak diye bir komisyon yaratır, alt komisyon, Azerbaycan Ermenistan içine girecek ve de Avrupa Konseyi'nin yetkilileri, adamlar biz bu komisyonu boykot ediyoruz, bununla uğraşmak bunların işi değil diye biz bunu kabul etmiyoruz diye bunu da uygulamıyor.

Avrupa Konseyi

Diğer uluslararası örgütlerin kararı da aynı durumda. Tabii ki bunun arkasındaki tek Ermenistan değil, o güçlerin, o uluslararası örgütlerin batının, Avrupa'nın bu konunun çözülmesinde misyonu taşıyan United Nations bunu verdi AGİT' e, AGİT de verdi **Minsk Grubu'** na, Minsk

Grubu da başkan seçti. O başkanlar da ortada: Rusya, Amerika, Fransa zaten bu bölgenin bütün oyunlarının ana oyuncularları. Bunlar da bugüne kadar bir adım atma şeyi yoktu. Adım atma nasıl olacak? Adım atma işgalciye bitir, bu kararları uygula, bu işgali bitir diye baskıdan geçecek, sözde olmayacak, o baskı yok. Dünyanın gözü karşısında ben Avrupa Konseyi'nde Azerbaycan'ı temsil ediyorum, iki dönemdir Strasbourg'da, Avrupa Konseyi'nde ne kadar dedim bütün Avrupa Konseyi devletleri içerisinde işçi olarak kaçarak iş için gelmişler, politik nedenle göçmen gibi gelmişler, her nedenle göçmen gelmiş insanların sayısı 2 500 000'du. Bu 2 500 000 tüm Avrupa Konseyi ülkelerindeki 2 500 000 göçmenin 1 000 000'u sadece bir devletin Azerbaycan'dadır ve bu göçmenleri de Avrupa Konseyinin bir üyesi diğer üyesine karşı yapmış.

Bugünlerde durum nedir? Hukukçu hocalarımız, ben açık şekilde söylüyorum, uluslararası örgütler çökmüştür. Uluslararası örgütler çökmüştü ve onların dünyanın barışı için, istikrarı için ben artık ciddi bir rol oynayacağına şahsen inanmıyorum. Niye? Mesela, Avrupa Konseyi'nin temel prensipleri ne, ana prensipleri? Avrupa Konseyine üye bir devlet diğer bir devletin, üye devletin topraklarını işgal edemez. Siz bir devlet içinizde, sizin ana prensibinizi bozuyor ve o teşkilatın içerisinde de kalmakta devam ediyor. En az yapacağınız şey bu ülkeyi o teşkilattan çıkarmaktı. Biz bunu defalarca kaldırdık, bir dönemler en azı mesela, Yunanistan'da bir

devrim olmuştu, generallerin devrimi olmuştu. O zaman Yunanistan heyetinin oy hakkını almak gibi bazı durumlar olmuştu. Ermenistan'a onu da yapmadılar. Yani sizin temel prensiplerinizi bir devlet bozacak, siz de böyle rahat kalacaksınız. O teşkilatın artık demek ki ciddi sorunları vardı. Güvenlik Konseyi zaten Birleşmiş Milletler, Birleşmiş Milletler bu yapıyla artık dünyada barış adına bir şey yapamaz. Dünyada Birleşmiş Milletler bugün İkinci Dünya Savaşının galiplerinin, o savaştan galip çıkanların elinde dünyada kendi çıkarlarını, kendi menfaatlerini korumak için bir araç, bir vasıta haline gelmiş. Yani bunlar kendilerinin çıkarlarına uygunsuz karar çıkarırlar, uygularlar, kendi çıkarlarına uygun olmazsa ya onu veto ederler -öyle sistem koymuşlar- ya da karar çıkar, onu uygulamazlar. Biz her şeyde söylüyoruz, ben United Nation-sın, Birleşmiş Milletlerin konferansındaydım. Bu nasıl bir durum, biz nasıl bu teşkilatın samimiyetinize sizin inanabiliriz? Libya'yla ilgili Kaddafi olaylarında şey kabul ediyorsunuz karar, bir hafta böyle süre tanımıyorsunuz. Hemen gittiniz askerle, falanla adamlara uygulattınız bu kararları, değil mi? Ermenistan Kaddafi'den daha çok insan katliamına maruz koymuş, daha da başka bir devletin de sınırlarını bozmuş, 22 yıldır bu kararları uygulamak için niye bir ciddi adım atmıyorsunuz? Yani uluslararası örgütlerle ben Azerbaycan içinde de -hukukçu kardeşlerimiz de buradadır- durum böyle ve ben bunun yakın bir zamanda değişeceğine o kadar da maalesef ki umutlu değilim. Yani gereken

bütün uluslararası hukukla elimizde olan her şey var, adaletle, ama onun uygulanmasındaki mekanizmalar çökmüş ve onu uygulamayan tarafa da hansı ... ki bu prensiplerle yapmalı olan güçler bunu yapmaktan imtina eder. Niye imtina eder? Bunu zaten hepimiz biliyoruz, bu bölgede zaten bu olayların, oyunların, bu bölgedeki, bizim bölgemizdeki bizim insanımıza Osmanlı'dan başlayarak, Osmanlı'nın çöktürülmesi, Osmanlı'nın dağıtılması mekanizmaları, oyunları, oyuncular ortada. Cumhuriyetin kurulması zamanı insanımız o mücadele devrimize bakın, ben Kahramanmaraş dolayında Sütçü İmamca biz burayı Fransızlardan kurtardık, buradan İngilizleri çıkardık, Anadolu'dan Rus İmparatorluğunu çıkardık, yani oyunlar ortadaydı, oyuncular da. Bu olaylarında, bu Ermeni olaylarının arkası zaten hepsi ona dayanarak gelen büyük oyunlardı. Bugünlerde o Ermenistan bazı güçlere de bu olayın böyle devam etmesi ve Ermenistan'ın böyle şımarık şekilde o bölgede olması bazı güçlerin çıkarlarına hizmet ediyor. Kime karşı çıkarlarına hizmet ediyor, bunu oturup akılcı düşünmemiz lazım. O sizle biziz, bize karşı, çünkü zamanında hocamın da anlattığı gibi o topraklarda zaten Ermenistan'ı bizim için kurmuştu. Bugünleri düşünün ki 100 yıl sonra, 100 yıl önceden 100 yıl sonra insanlar bize acı bedeller ödeten senaryosunu nasıl yapmışlar. Bir an gözünüzün önüne getirin ki Türkiye'nin, bütün Türki Cumhuriyetlerde karada sınırı vardı bu coğrafyada, Karadeniz'e, Hazar'a, Çin sınırına kadar karada bir sınır ne

demekti, biliyor musunuz? Onu 100 yıl önce bitirdiler. Bugün o kadar büyük, o bize o kadar büyük ... orada Ermenileri Azerbaycan Anadolu'da verdikleri vaatleri yerine getirmediler. Zaten bütün olaylar o sözde Ermeni soykırımı iddialarının arkası da oradaydı. Onları kışkırtarak Ermenilere silahlar, vererek, çeteler kurdurarak amaç neydi? Osmanlı'yı dağıtmaktı, bunları da kışkırtarak bu topraklarda size devlet vereceğiz. Onlar da büyük Ermenistan kuracağız diye haritalarını çizdiler, o amaç ulaşılmayınca Rus İmparatorluğu da geri çekilmeye Anadolu'dan başlayınca onlar da çıkmak zorunda kaldı. Çünkü insanımıza o kadar mezalimler yapmıştı, geri çekilmek zorundaydılar. Nereye çekildiler? Azerbaycan topraklarına arkaya doğru ve hocamın anlattığı on binlerce insanı Allah **Nuri Paşa**'ya ve onun başkanlığındaki **Kafkas İslam Ordusu**'nun bütün şehitlerine her gün rahmet okumamız gerekir. Çünkü on binlerce insan yüz binler olabilirdi. On binlerce insanımız o zaman katliama maruz kaldı ve Bakü'ye kadar giderek Kafkas İslam Ordusu insanımızın o katliamını durdurabildiler ve ne yaptılar? O göçürülen Ermenilerle toparlayarak oraya Ermenistan Cumhuriyetini kurdular. Sonra da baskıyla, arkasınca Sovyet İmparatorluğu geldi, onlar da Zengezur'u, diğer toprakları alarak karada sınırını bitirdiler ve bir Bufer dediğimiz bir bölge yarattılar. İstedikleri zaman her yere kullandılar. Zaten Rusya'nın askeri üslerinin büyük bir kısmı Kafkas'ta, hâlâ da orada Türkiye'nin birkaç kilometre ilerisinde Gümrü'de en büyük

askeri üsleri oradadır. 40 yıldır, anlaşmayı yeniden yaptılar ki o bölgede askeri biraz daha da güçlendireceğiz. Avrupa'nın da işine gelir, Batının da işine gelir, zamanında kullanacak, her zaman kullanılabilir bir şey gibi bakırlar. Nasıl ki Rusya Parlamentosunun eski başkanı Guruzrof Ermenistan'daki basın toplantısında dediği söz her şeyi açık gösterir: **“Ermenistan bu bölgede bizim forpostumuzdu”** Forpost askeri üs demektir. Bizim bu bölgedeki askeri üssümüzdür.

Gerçekleri Duyuramadık

Durum açık, aydın, ortada. Ona göre de değerli kardeşlerimiz, Hocalı soykırımına da ben bu vizyondan gelerek söylemek istiyorum. Maalesef ki bir zamanlar bizim de hatalarımız oldu. Hangi hatalarımız? Ermeni diaspora ve lobisi arkasındaki bazı güçlerin de desteğiyle dünyada sözde Ermeni soykırımı iddialarını yürüttüğü zaman bizim insanımız bugün de bazı insanlardan duyacağım felsefeyle yapsınlar, alsınlar kararlarını, bize ne yapacaklar ki, büyük milletiz. Ya insanın size ne yapması, bize ne yapmaları gerekir ki? Dedelerimizin olmadığı, yapmadığı bir şeyde suçlamak, bununla ilgili kararlar almaktan daha kötü ne yapabilirler ki? Biz biraz da daha fazla bu şeye önem verelim. Bir zamanlar Anadolu'daki, ben Anadolu'yu karış karış gezdim, televizyoncu olduğum zaman belgeseller yaptım. Iğdır'dan girdim, Erzurum'a kadar bütün o bölgeleri, biz bir zaman insanımıza karşı yapılan o mezalimleri, o katliamları

duyurmamak. Hem de kendi duyurmamamızla beraber kendilerinin yazdığı itirafları bile en azı çıkarıp bakın, bunlar bunu kendileri yazmış Anadolu'da neler yapmışlar? Ben bazen gençlere diyorum, kimdi diyorum? Diyorum ki bunun ne olduğunu anlatan en önemli isimlerden biri **Taşnaksütyun** Partisinin kurucuları sade bir kişi değil ve Ermenistan Cumhuriyeti kurulduğunda onun ilk başkanı olan **Kaçaznuni**'nin kitabı var. O Kaçaznuni'nin kitabını toparlamaya başladı Ermeni diaspora ki bilinmesin, ama o Moskova arşivlerinden bulundu ve o daha çok tercüme edilerek yayılır. Ne oyunlar, neler yaptıklarını, ne oyunlarda kullanıldıklarını, neler yaptıklarını, ne mezalimler yaptıklarını en güzel şekilde kendisi anlatır. Dünyada en büyük terör Asala Terör Örgütünün kurucularından **Monte Melkonyan**'ın, yani bu dünyaca tanınan bir teröristti, bilirsiniz, dünyanın çeşitli bölgelerinde terör örgütleri türetmiş ve bizim insanımıza karşı da yurtdışında bu terör örgütlerinde el olmuş kardeşi Markar Melkonyan'ın kardeşinin hatıralarıyla ilgili yazdığı kitap var 20. Yüzyılın bu Karabağ'da, öbürsüler de 20. Yüzyılın başında. Bizim insanımız gereken kadar gerçekleri duyurmamamızda da hatalar oldu. Bu yanlışlar böyle yürüdü.

Avrupa Mahkemesi

Evet, bazı güçler kendi zaten anlatsak da, anlatmasak da bunu yapacaktılar, ama dünyanın bazı bölgeleri, bazı yerleri de var ki, gerçekleri daha çok anlatsaydık belki durum bu yere gelip çatmazdı. O yüzden bugün en önemli

misyonumuzdan biri dünyaya gerçekleri daha çok aktarmaktır. Gerçekler belgelerle, bilgilerle hem yalanların karşısına almak, hem de daha çok duyurmak. Duyurmak niye? En azı dünyada bir baskını yaratmak, dünyada bu konu etrafında daha çok gücü, daha çok devleti, daha çok insanı birleştirmek ki, bunun kendisi özü özlüğünde en azı baskıdır. Çünkü Ermenistan zaten uluslararası örgütlerin bir kararını, falanını tanımıyor. Mesela, bizim de Avrupa Mahkemesine bizim göçmenlerimizin işleri, mahkeme işleri var. Avrupa Mahkemesine üye olduktan sonra önceki işlere bakılamıyor biliyorsunuz, bu olaylardan sonra Avrupa Mahkemesine üyeliği olup, yani tanımış onun şeylerini, ama biz bugün devam ettiği için o göçmenlerin, yani yaşadıkları böyle bir, ama ben şahsen onu da uygulayacaklarına inanmıyorum, ama bu çok önemlidir ki, en azından biz bu mahkeme kararlarını elimize alalım, bu bizim şeyimizi güçlendirir. Ermenistan o kararları uygulayacak mı? Uygulamayacak. Ben Avrupa Mahkemesi de o baskıyı yapacak mı? Ben biraz inşallah ki yapar, ben o kadar ümitli değilim. Biz olsaydık hemen yaparlardı, ama onlara geldikten gördüğüm bugüne kadar manzaradan pek de ümitli değilim, ama en azı biz bunu daha da çoğaltmamız gerekir ki böyle kararlar çok olsun.

Bizim de Ermenistan'ın bu konuda uluslararası mahkemeye çekilmesini de düşünürüz. Çünkü bazı şeylerde Ermenistan bu olaylar bağımsızlığımızı kazandığımız yıllarda yaşadığı için o uluslararası mahkemelere müracaatla

ilgili gerek sürecin ciddi şekilde araştırmasını ve o yolu ciddi gidesiniz ki, onlar kabul görsün. O yüzden de bugünleri hukukçularımız bunun üzerinde araştırma yapar ve ben burada değerli hukukçularımızın da bu konudaki fikir ve düşüncelerini izlenen yol nasıl olabilir diye mesela, İstanbul Barosu bize yardım ederse bu konuda, biz onları da, yani bizim hukukçular bakın, ne diyorlar? Akıl akıldan daha üstündür. Daha iyi şekilde, daha doğru şekilde başarılı olabilmemiz için bir şeyi aparabilirsiniz ... (90.20) ama öyle aparırsınız ki başarısız da olur, bu daha kötü olur. Daha başarılı aparmamız için bu konuda uluslararası mahkemelere falan taşımamıza nasıl bir yol falan diye, bunun üzerinde tabii ki birlikte, beraberce daha da güzel çalışmalarını yürütmemiz önemlidir. Bunun yanında bizim düşüncemiz, en önemli şey uluslararası camiada ve örgütlerde böyle bir düşüncenin Ermenistan'a karşı bu çok önemli bir yanımızda ne kadar insan olursa, ne kadar güç olursa bu konuda bu önemli aslında bir baskıdır da. Bu konunun üzerine alarak dünyanın çeşitli ülkelerinde bu çalışmalarını yürütürüz.

Devletin Temelleri

Çalışmaların sonucu yok mu? Var. Mesela, Pakistan bir Müslüman Cumhuriyeti de denilebilir, ama Pakistan'ın yanında bir Meksika var, Meksika'nın yanında bir Kolombiya var, Kolombiya'nın yanında bir Peru var, Peru'nun yanında bir Honduras var, Honduras'ın yanında bir Çek Cumhuriyeti var, Amerika Birleşik Devlet-

lerinin artık 6 state'i var. Yani bunlar yapılan çalışmaların sonucunda alınan kararlar, verilen açıklamalar çok önemlidir ve biz de dünyaya buna ... bunu söylüyoruz. Bizim talebimiz böyle bir insanlık suçu işlendi mi, o ülkeler de bunu kabul ettikçe tabii ki bu destek de çok alır. Bunu yapanların adalet karşısında cevap vermesini sağlamaktır ve biz bunu daha da dünyada güçlü şekilde duyurulması için yapıldığımız vizyon evet, bu bize karşı yapılmış bir hareket olmakla beraber soykırım bir insanlık suçu, insanlık aleyhine yapılan cinayettir ve etnik kökeniyle, diniyle, inancıyla asıl olmaya-
rak insanlığın ve adaletin yanında olanların bu konuda adaletin yanında olması gerekir diye dünyanın çeşitli bölgelerindeki çalışmamız da bu yönde. Yani insanlık adına, çünkü hukukçuların güzel bir sözü var, ben de hukuk eğitimi biraz aldım, ama hocalarımızın çok güzel, benim hocalarımla hukuk anlayışıyla iki sözü vardı. Bir hep devleti anlattığında derdi ki: **“Devletin sütunları, dayakları iki halde çöker: Bir, suçlar cezasız kaldığında; bir de cezasızlar, suçsuzlar cezalandırıldığında devletin sütunları, temelleri bununla yıkılır”** Yani bunun önemini anlatırdı. İkinci anlattıkları şey benim için bu açıdan çok önemlidir. Suçun ceza felsefesini açıkladıkları zaman **“bir suç cezasız kalırsa, o mutlaka yeni suçların artık esasını koymuştur demektir”** derlerdi. Yani siz cezasız kalmakla kendi elinizle yeni suçlara kapı açarsınız demektir. O yüzden de dünyada bakın, Hocalı'ya kadar bunlar ceza alsaydı bu suçlular, Ho-

calı olmazdı. Hocalı'da bunu yapanların ceza alması dünyada birçokları için önemliydi. Onlar görse ki böyle bir suç yapanlar adalet karşısında cevap verirler, tabii ki o suçu yapma düşüncesine düşenler onların ne kadarını gözlediğinden çok önemli bir örnek alacaklar. Böyle örnekler de olmadığı için bugün dünyanın bazı bölgelerinde de biz görüyoruz, sivil insanların nasıl katledildiğini görüyoruz. Yani bunun da şeyiyle bakın, onlar zaten almadılar, bize karşı da bir şey olmaz düşüncesi dünyanın bugünü ve geleceği için çok kötü bir gelecek vaadidir. Ona göre değerli kardeşlerimiz, ben bu konuda durumu, gerçeklerimizi söyledim. Tabii ki bu bizim en ağırlı sorunumuzdur. Karabağ sorununun çözümü en önemli tarafı da insanlarımızın evine dönmesi, her 9 kişinin 1'i göçmen hayatı yaşıyor Azerbaycan'da, 9 000 000 nüfusun 1 000 000'u hâlâ da göçmendir. Bunun psikolojik çok ağır tarafları var. Benim mesela, öyle dostlarım var ki annesi dünyasını değiştğinde hayatta vasiyet etmiş hasta olduğunda, ben onu hatırlıyorum. Biliyorum, kabir yeri değiştirmek dinimizi göre belki doğru değil, ama lütfen din adına hocalarla da konuşun, toprağı aldığınızda benim kabrimi aparın kendi ailemin yanına falan diye insanlar bu acıyla düşünebiliyor musunuz, böyle bir vasiyetle giderek bu acıyla hayattan göçüyorlar. O yüzden de bu konuda neler yapabiliriz? Bizim değerli insanlarımızla biz her zaman onların bu konuda desteklerini bekliyoruz. Özellikle de ben çok isterim ki Hocalı soykırımıyla ilgili biz bunu çok tartışıyoruz,

uluslararası mahkemeler anlayışında nasıl bir yol, başarılı bir yol çizilebilir? Onun bir konseptinde sizin fikir ve düşünceleriniz çok önemli olur ki biz onu Azerbaycan içerisinde de bir gereken böyle ... sizin bu konuda destekleriniz ve tabii ki hukukçuların da onların çok büyük çevreleri var, bu konuda hassasiyetleri bizim için önemlidir. Ben size bu hassasiyetiniz için tekrar teşekkür ediyorum. İstanbul Barosu bana bu ilk defa gelsem de bana dostlarımız yıllardır her zaman Hocalı soykırımı konusunda her zaman hassas olarak insanlarımızı her zaman toplantılarla, rahmetle anarlar. Böyle bir toplantılar olur düşüncesi, ben bunun için de tekrar insanımız adına teşekkür ediyorum ve inşallah buna inanıyorum ve buna inanmasak o çalışmalara da gerektiği kadar yürütme şansımız olmaz, o azmimiz olmaz. Bizi birlik ve beraberlik içinde ben inanıyorum ki biz topraklarımızı o sizin, benim, hepimizin topraklarımızı işgalden azat edeceğiz, insanımızın acıları dönecek ve en azı ben her zaman Allah'a dua ettiğim zaman bu duayı ediyorum. Çünkü bu savaşta ben çocukluğumu ve gençliğimi kaybetmiş yüz binlerce gençten biriyim. Biz yaşayamadık, ne çocukluk yaşadık bu savaş yüzünden, ne gençlik yaşadık. Bir defa uluslararası toplantıların birinde böyle gençlerle yabancı böyle görüşmede **“ben sizin neyinizi çalsam beni hayatınız boyu affetmezsiniz”** dedim. Düşündü, düşündü bir İngiliz kökenli genç kalktı: **“Siz benim gençliğimi çalsaydınız ben sizi hiç affetmezdim”** dedi. Evet dedim, benim hem çocukluğum, hem gençliğim çalındı.

Ben ne çocukluk yaşayabildim ve yüz binler, ne gençlik, çok genç yaşlarında aile üyelerimizin, arkadaşlarımızın hep toprağa cenazesini gömdük. Onları aramak, nereye kayboldular, nasıl oldu, öldüler mi, kaldılar mı veya bacağı olmayan, kolu olmayan akrabalarımızın genç yaşta üzüntüsü, tüm üzüntü içinde kaybettik, çalındı o çocukluk ve gençlik. Ümitsizce **“biz ne yapmalıyız”** dedim. Baktı: **“Ben affetmezdim”** dedi. O zaman bence siz bizi daha iyi anlamışsınız demek ki bu konuda, ben de hep böyle dua ediyorum. Bu Hocalı soykırımını yapanların ki siz o insanların aileleriyle sadece 20 dakika konuşsanız, orada insan var ki, anne var ki 50 yaşında tüm ailesini kaybetmiş, sadece tek başına kalmış, öyle çocuk var ki anne-babalarını kaybedip anne-babasız büyümeye mahkûm olup çocuk var ki bana ters ters ... mektup yazar. Psikolojisinde de tabii problemler yazılır, Mehdi adında genç bir oğlandı. Ailesinde kimse yok, bu çocuk sadece bir çocuk ortada kalmış. Öyle bir aile var ki anne çocuğunu öldürmek zorunda kalmış. Çünkü o karanlıkta o mezalim, o soykırım türetilen zaman çocuğunu, hemen sadece çocuğunu götürüp kaçabilmiş. Ne elbise alabilmiş, ne yemek alabilmiş ki bu çocuğu yedirecek, sadece kurtulalım diye Meşe'ye doğru kaçmışlar. Belki orada en azından gizlenebilelim. Gecenin karanlığında koştukları zaman çocuk aç, soğuk, Şubatta ağlıyor. Çocuğun sesini duydukları zaman orayı kurşun yağmuruna tuttular, insanlar ölmeye başlıyor o kurşun yağmurundan, herkes anneye bakma-

ya başlıyor. Bir şey söylemiyorlar, ama bakmaya, anne ağlıyor. Ya bu insanların hepsinin hayatı ya da bu çocuğun, anne böyle bir seçim karşısında kalan annelerden ben konuşuyorum, çocuğunu salmış, sıkılmış sinesine, bir de bakmış ki sesi gelmesin. İnsanlar ölüyor, her çocuk ağladıkça o tarafa bakmış ki çocuğun nefesi gelmiyor. Herkes demiş ki bırak, artık öldü, koş sen canını kurtar. Çocukla koşturmak zor, demiş çocuğumu bırakamam. Gelmiş sabaha yakın Meşe'de gizlenmişler, çocuğunu yere koymuş. Allah'ım ben ne yapacağım, bu nasıl bir günah demiş. İnsanlar da üzüntüden biraz sağ kurtulmuş insanlar da içinde 5 dakikadan sonra görmüşler ki 5 dakika sonra o çocuk yeniden nefes almaya başladı. O çocuk salatın ölüp yeniden dirilen çocuklar adına İstanbul'da geldi, konuşma da yaptı, insanlığa seslendi de. O insanların acısını ben her zaman diyorum, o insanlara o acıyı yapanların adalet karşısında cevap vermesini görmeden bize ölmeyi nasip etme diye, en azı onları görelim, sonra böyle hiç olmazsa gözümüzü yumduğumuz zaman adalet karşısında cevap verdiklerini gördük anlayışıyla, o yüzden de hepimiz el ele vererek o insanların sesine ses vermemiz gerekir. O mezarlıktan kalan şehitlerin, insanlarımızın rahatsız ruhlarına ses vermemiz gerekir ve birlikte çalışarak bu soykırımı yapanların adalet karşısında cevap vermesini sağlamak kendimizin, hepimizin, ben bir misyon olarak düşünürüm. Türk milletinin mensubu olarak, bir insan olarak bu yönde herkese katkılarından dolayı da başarılar ve teşekkürlerimi sunuyorum, sağ olun.

Av. SAİDE EKMEN- Sayın Ganire Paşayeva'ya teşekkür ederek, sözü Azerbaycan Barolar Birliği Yönetim Kurulu üyesi Sayın Muxtar Mustafayev'e bırakıyoruz. *

MUXTAR MUSTAFAYEV (Azerbaycan Barolar Birliği Yönetim Kurulu Üyesi)- Saygılı meslektaşlarım, saygılı katılımcılar; tarihen Ermeni-Türk düşmanlığına şahit oldum. Yani bu düşmanlık birkaç yüzyıldan çoktur. Bu düşünmek ki bu asrın evvelinden 15. Yüzyıldan veya 1800'üncü yıllardan başlıyor, bu yanlış ... Ermeniler hatta 1552. yılda Kazan Hanlığı işgal edilen zaman Rus birleşmeleriyle Kazan Hanlığının işgaline de iştirak etmişlerdir ve bunu onlar gizlemiyorlar, özlerinin web sitelerinde bunu gösteriyorlar ve bunu da çok büyük bir feharetle teyit ederler. Malum büküyan ki Türk dünyasının da esas problemleri Kazan'ın işgalinden sonra başladı, onlar Türkistan'a indiler, önce Kafkaslara, sonra Kırım'a, daha sonraysa Türkistan'a indiler. Bu tarihen düşmancılık Ermeniler neyin ki Kırım Hanlığının alınmasında, Erivan Hanlığının, Azerbaycan'ın bütün hanlıklarının alınmasında Rusya askerleriyle birlikte iştirak ettiler. Hatta 4. Ivan Kazan'ın alınmasından sonra Moskova'da onlara Ermeni mahallesi olarak yer tahsis etti. Deli Petro'nun özünün -belki uluslararası Büyük Petro derler, biz ona Deli Petro deriz- onun verasetlerinde de gösterir ki Ermenileri sevin, vesaire. Rusya'nın Cumhurbaşkanı Putin Ermenistan'da ... zaman özü bunu açık bildirdi: Değilmiş ve edilmiş, yani ne söylenmiş diye icra

*Yazarın konuşması kaydedilemediğinden kesintiler oluşmuştur.

edildi. Bu düşmanlık bir ... 100 yıl, 500 yıldan artık devam eden bir düşmanlıktı.

Türk Ermeni düşmanlığı yoktur, bu Türk milletlerinin başka milletlere karşı hiçbir zaman düşmanlığı mevcut olmuyor. Yani Ermeniler tarafından ... akademisyenler yani ki Erivan Hanlığının işgali ve diğer yerlerin işgali zamanı ulusların vasıtasıyla Ermenilerin ... bu arazide meskunlaşması çok net ve açık bildirildi. Belirtmeliyim ki büyük ulu önder Atatürk'ün belirttiği gibi Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur da, aynı zamanda ... mevcut olmuştur. Yani Ruslar Erivan Hanlığını işgal etmezden önce Osmanlı Sultanı büyük bir heyet göndermiş Erivan Hanlığına ve burada hatta "*Erivan Hanlığı*" adında bizim Bilimler Akademisi'nin kitabı var, o kitap Türkçeye tercüme edilmektedir. Orada ... kalenin mühkemlendirilmesi ve topçular göndermişti. Yani ki bu Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur anlayışı ... 20. Asrın evvelinde, ondan önce de daima olarak bu kardeşlik mevcut olmuştur.

Bu hukuki konulara ... burada önce bildirildi yani ki Avrupa Konseyinin totaliter rejimlerin milletlere karşı olan haksızlıklarıyla bağlı bir kararlar kabul edilmiştir. Bu ... ve aynı zamanda Ukrayna'da Galadmor, yani açıklıkla ... edilmiş kararlar kabul edilmişti. Biz bu hocalarımın belirttiği gibi 1943'te karar alınmış, 1947'de ... edilmiş Azerbaycan Türklerinin Erivan etrafından götürülmesine bağlı konuyu da biz Avrupa Konseyinde kaldırmalıyız. Biz bu kararların ne

kadar yetersiz olacağını ... şüphe yaratır, ama herhalde biz bu işlerimizi görmeliyiz ki, bu konular eğer ki öz belgelerle kanıtlanınsın. Benden önce ... Saygılı Ganire Hanım Paşayeva belirtti. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde ... Ermenistan'a karşı dosyası ... önce 2010. yılında işin ... bulduğuna dair dosya bakın o zaman, orada Türkçe Anayasa Mahkemesinin hâkimleri ve Türkiye'den büyük bir heyet iştirak etti. Bu yıl da kararın ... artık karar kabul edilmek için dinlemeler oldu Şubat ayında ve 6 ay haricinde böyle takriben bu karar açıklanacaktı. Yine hemen Şubat ayında da bu yıl da Türkiye'den ... Anayasa Mahkemesinin heyeti ve hukukçu heyeti iştirak etti. Buna göre biz Türk hukuk camiasına öz minnetlerimizi bildiririz. Bu mesele, konu Türk devleti tarafından ... saklandı. Bu kararın ehemmiyeti bundan ibarettir ki Avrupa İnsan Hakları Anlaşmasının bir ... protokolün 1. maddesi sahiplik hukukunun bozulmasıyla bağlı, yani devam eden mülkiyet haklarının bozulması, ihlal edilmesi ispat edilecekti, kanıtlanacaktı. Bundan sonra Ermenistan belki büyük meblağlarda para cezasını ödemeye mecbur olacaktı. Yani bu karardan sonra artık yüzlerle, binlerce Ermenistan'a karşı davalar Azerbaycan tarafından açılacaktır. Bu konuda eğer ki bu karar eğer Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi birçok kararlarda olduğu gibi siyasi veya çifte standartlarla bir karar kabul etse Azerbaycan Cumhuriyeti benim düşüncelerime göre Avrupa'yla umumiyetle ... son verme hakkını düşünmelidir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin ...

reddetmelidir eğer bu karar kabul edilmezse, biz düşünüyoruz ki bu karar kabul edilmelidir. Hemen duruşmanın ilki ... bağlı dinlemeler zamanı ben orada olmuşum. Azerbaycan tarafı tekzip edilmez, kanıtlar takdim etti mahkemeye ki bu kanıtlar neden ibaretti? Bir Ermeni vatandaşının Ermenistan'da Karabağ'da hizmet etmekten, askeri hizmet etmekten yayındığına ... göre onun yargılanmasına dair karar sunuldu. Sübut gibiydi, kanıt gibi sunuldu mahkeme heyetine.

Bu kararla bağlı karar biz düşünüyoruz ki Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bu kararı kabul edecek. Onların şansı yok çünkü kararı kabul etmesinler, çünkü hatta haksız olduğu halde Loizudu ... Türkiye'ye karşı olan kararı kabul etmiştir. Yani bir olmadığı halde, burada bu kararı geçersiz kabul etmelidir. Bu karar kabul edildikten sonra bizim Türk devletinden ricamız yok, talebimiz olacaktır ki Ermenistan'la bütün ilişkiler kesilmelidir. Hatta ... bağlanmalıdır. Onların burada çalışan işçileri de deport edilmelidir. Çünkü artık Ermenistan bir işgalci devlet olması uluslararası mahkemenin kararıyla kanıtlanacaktır, ispat edilecektir. Eğer bununla bağlı ki artık biz düşünüyoruz ki kararlar kabul edilmek lazım gelecektir. Aynı zamanda Birleşmiş Milletler Teşkilatının İnsan Hakları Komisyonu seviyesinde de eğer ki o Ermenistan'a karşı davalar açılması mümkündür. Bununla bağlı farklı araçlarınızı misyonlar, yani biz ... Azerbaycan'a değmiş zararın meblağı 300 000 000 dolardan yüksektir. Bu ilkin araştırmalar, raporlara göre,

yani bu davalar açılmalıdır Ermenistan'a karşı.

Diğer taraftan bugün bazı şahıslarda böyle bir tesüvat ... Azerbaycan Karabağ'la savaşı. Azerbaycan Karabağ'la, yok Ermenistan'la da savaşıyor. Azerbaycan Rusya'yla ... Batı ülkeleriyle savaşıyor Karabağlı. Bugün bizim saygılı cumhurbaşkanımız böyle bir program ilan etmişti ki, Azerbaycan'ın devlet bütçesi ... olmalıdır, Ermenistan devlet bütçesiye Azerbaycan'ın askeri bütçesi kadar olmalıdır. Artık bu karar ... Azerbaycan'ın askeri bütçesi 4 000 000 000'dan artıktır, Ermenistan'ın da devlet bütçesi, yani bu meblağ kadardır. Bu konuda düşünmek Avrupalıların görüşlerine biz diyoruz ki, siz düşünürsünüz ki Azerbaycan Karabağ'la mı savaşıyor, yoksa Ermenistan'la, yoksa Rusya'yla mı? Askeri bütçesi 4 000 000 000 olan bir devlet Azerbaycan, yani bütçesi 4 000 000 000'da olan bir Ermenistan'la, umumi bütçesi 4 000 000 000 Ermenistan'la nasıl yani ki ... askeri galibiyet gelebilir? Bir açık ... bunu bile ... tehditler ediyorlar, Rusya'nın askeri üslerini rehberleri, yani ki kömürde yerleşen askeri üssün rehberi onların kolektif muhafaza bir kurumu var. Rusya'yla onların savunma bir anlaşması var. Ona istinat ederek bildirirler ki, Rusya bu mecbur etme, yani Gürcistan'da yapılan bir operasyonlar tüm Azerbaycan'a karşı da baskılar etmek zorunda kalabilir. Bu devamlı olarak onların belediye, politikacıları ve bu aptal Jirnovski'nin adamları değil, başka onların adamları da ... bu konularda özlerini, fikirlerini net ve açık bir şekilde bildirirler.

Azerbaycan'ın eğer ki Ermenilerle ... halledilmesi istikametinde bu konularla bağılı bizim atacağımız adımlar bizim dűşüncemize göre hukuki adımlar, kararlar kabul edildikten sonra benim şahsi kanaatim bundan ibarettir ki bu askeri operasyonlar ... çünkü Ermeniler oradan özleri öz hoşlarıyla çıkmayacaklar, mümkün değil, ki onlar bu toprakları azat etsinler. Bununla bağılı bir ilkin olarak özümüzün yani ki insan haklarının perdesi altında Ermenistan'ın özünü savunmasını aradan kaldırmalıyız. Saygılı Milletvekilimin dediği gibi bütün uluslararası camiada bu kararları kabul ettikten sonra bu operasyonlar Azerbaycan ... etmek zorunda kalacaktır. Ben hatta bu konuyla bağılı birkaç defa Avrupa Birliđini temsil eden elçilerle görűştüğümde bu fikirlerimi onlara bildirmişim. Hep derim ki bu ... kararından sonra Ermeniler eđer Dağlık Karabađ'ın hiç olmazsa Türklerin yaşadığı etraflarını boşaltmazlarsa savaş başlayacaktır. Karar kabul edilmese de savaş başlayacaktır. ... büyük şairimiz Mehmet Üzümlü'nün sözleriyle yakınlılaştırmak istiyorum. Onun bir ... eserinde böyle bitiriyor: *"Ya şehit olmak gerek, ya intikam almak gerekir"* Bunun başka usulü yok. Sağ olun.

Av. SAİDE EKMEK- Böyle bir toplantının gerçekleşmesinde emek harcayan İstanbul Barosuna, emeği geçen tüm meslektaşlarımıza ve sunumlarından dolayı değerli konuşmacılarımıza bir kez daha teşekkür ediyor, saygılarımızı sunuyoruz.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK- Değerli konuklar, 5 dakika sonra hemen plaket takdiminden sonra oturumumuzun ikinci bölümü, 2. Oturumumuz başlayacak. 2. Oturumumuzda çok değerli hukukçularımız var, hocalarımız var, profesörlerimiz, doçentlerimiz, soykırım hukuku açısından, etnik temizlik açısından, insanlığa karşı suçlar açısından Hocalı değerlendirilecek, bu konu hukuki boyutlarıyla ele alınacak.

2. OTURUM

Av. HÜSEYİN ÖZBEK- Değerli konuklar, şimdi 2. Oturumumuz başlayacak. Burada çok değerli daha önceden de baromuzda değişik etkinliklerimizde katılan ve tebliğ sunan hocamız var. Prof. Dr. Meltem Dikmen Caniklioğlu İzmir Ekonomi Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi, ben buraya davet ediyorum Meltem Hocamızı. Yine Doç. Dr. Cavid Abdullahzade Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi, Cavid Beyi davet ediyorum. Yine Prof. Dr. Anar Hocamızı davet ediyorum, buyurun.

Değerli konuklar, burada ilk oturumun konuşmacılarından anlaşıldı ki yalnızca Hocalı için, yalnızca Karabağ için çok daha uzun bir süre konuşulabilir, çok daha değişik boyutlarıyla değerlendirmelerde bulunulabilir. Kaldı ki bir yüzyıldan bahsedildi. 1915 tehirci 100 yıllık bir süre, 100 yıldan daha geriye giden bir süre, bir mesele, bir sorun için elbette ki zaman ve süre sonsuz olarak kullanılabilir, ama biz süreye uymak durumundayız. Belli bir saatte bu çalışmayı bitirmek durumundayız. Bu nedenle de değerli konuşmacılarımızdan istirhamımız ilk oturumda 20'şer dakikalık bir süreyle, çünkü önemli olan ellerindeki metin ve tebliğ, bunun sunulması ve kitaplaşırken dikkate alınacak olan ses kaydının yanında yazılı metin, bu nedenle bu sınırlamamızı sanıyorum mazur görecektir.

Ben çok kısa olarak bir takdimde şöyle bu-

lunmak isterim. Daha önce bu kürsüde, bu salonda Ermeni sorunuyla ilgili, Ermeni iddialarıyla ilgili İstanbul Barosunun son 10 yılında farklı etkinliklerde bulunuldu. Mesela, bir tanesi **Ermeni İddiaları ve Soykırım Suçunun Hukuksal Niteliği** idi. Bir diğeri **Ermeni Talepleri ve Türkiye'nin Hukuki Hakları** idi. Bir diğeri **Ermeni İddiaları ve Tarihi Gerçekler** işte bu sınırların açılması, sınır meselesiydi. Bu konularda yapılan etkinlikler kitaba dönüştü. İstanbul Barosunun kütüphanesinde, İstanbul Barosunun arşivinde bu kitaplardan mevcut, ama bunların hepsinde bilimsel sorumluluk, hukuki soğukkanlılık ve hukuki bir perspektif söz konusuydu. Bugünkü etkinliğimizde de öyle, ama çok kısa bir gözlemimi sizinle paylaşarak değerli konuşmacılarıma söz vermek istiyorum. O da şudur: 1915'te bu kuşkusuz ki tarihçilerin değerlendirmesidir, çok konuşulduğu için önümüzdeki sene 2015, 1915 tehcirinin 100. yıldönümü denildiği için belki birkaç cümleyle bahsetmek isterim. Birinci Dünya Savaşında savaş koşulları içinde, savaş şartları içinde Rusya cephesinde, Çarlık Rusya'sıyla ölümüne bir savaşa tutuşmuş olan Osmanlı Ordusunun ikmal yolları kesilir Ermeni çeteleri tarafından, **Taşnaksutyun Terör Örgütü** tarafından bir etnik kalkışma söz konusudur. Yurttaşları oldukları pasaportunu taşıdıkları, kimliğini taşıdıkları devlete karşı hasım devlet tarafından yapılan kışkırtmayla silahlı bir kalkışma söz konusudur. Çeteler teşkil edilmiştir, yine Osmanlı uyruğu olan Müslüman yurttaşlara karşı bir terör kampanyasına, bilinçli bir terör

kampanyasına başvurulmuştur. Devlet savaş koşullarında önlem almak zorunda kalır. 24 Nisan 1915'te **Ermeni ihtilalci Komitelerinin** kapatılması kararı verilir. Ardından da yurttaşlarını, bu kalkışma içinde olan veya ona lojistik destek sağlayan yurttaşlarını imparatorluğun siyasi sınırları içindeki başka coğrafyalara göçürme kararı alınır. Bu çok konuşulan, çok üzerinde trajediler üretilen konu budur.

Bu tabii göç sırasında facialar yaşanmıştır, trajediler yaşanmıştır, ölümler olmuştur, can kayıpları olmuştur. Bunlar yol koşulları, doğa koşulları olduğu kadar aşiret saldırılarıyla olmuştur, çapul düşüncesiyle olmuştur. Birtakım kötü niyetli, kötü, insanlıktan nasibini almamış insanların eylemleri sonucu olmuştur. Bunları tarihin şaşmaz terazisinde ve objektifinde kuşkusuz ki değerlendirmek gerekir, ama asla Osmanlı Devleti, o zamanki hükümet hukuken bu terminoloji olmamakla birlikte bir etnik temizlik, soykırım düşüncesi, böyle bir saikle, böyle bir niyetle asla yapmamıştır. Savaş koşulları içinde çok zor durumda güvenlik tedbirleri almak zorunda kalmıştır, yurttaşlarını bir yerden bir yere nakletmiştir. Şimdi aradan geçen süre içinde bu zorlama bir tabirle soykırım tanımı içine, etnik tanım, etnik temizlik tanımı içine sokulmaya çalışılmıştır. 100 yıl bu gayretin ürünüdür, bu kampanyanın ürünüdür. Çok yoğun bir şekilde planlı bir biçimde devam eden bir kampanyadır.

Burada tabii Azerbaycan'dan gelen dostlarımız var, Azerbaycan Baro Başkanı var, çok

derin bir sohbeta daldılar. Kuşkusuz ki çok önemli bir konuyu konuşuyorlar ve yine Baro Başkan Yardımcısı var, onlara sohbet anlamında söylemiştim, ama bir daha tabii ki dikkatlerine sunmak isterim. Buraya iki milletin ortak bir kaderi ve ortak bir tarihi söz konusu, aynı geleneklerden gelen, aynı kültür havuzundan gelen, aynı düşün kodları olan, aynı tarihi kodlara sahip bir milletin iki farklı siyasi coğrafyada iki devletli olarak yaşamasıdır. Şimdi Türkiye’de bir yanılığ vardır: Bazen bizim kültüründen tabii kuşku duymadığımız dostlarımız bile bu yanılığ sonucu Azerbaycan mı, Azeriler mi, hangi millet o falan derler. Bu tabii çok büyük bir gaftır ve Azerbaycan’dan gelen dostlarımız da buna alınırlar. Ben o huylarını da bilirim, çünkü iki farklı siyasi coğrafya, ama aynı millet, aynı tarihten gelen, aynı kültür köklerine ve tarihi köklere sahip bir millet birazı o coğrafyada yaşıyor, birazı bu coğrafyada yaşıyor, dolayısıyla ortak bir kader söz konusu. 1915 Türkiye’nin önüne bir fatura olarak çıkarıldığında bu fatura aynı zamanda Azerbaycan’ın önüne de konuluyor. Azerbaycan’a Hocalı faciası yaşatıldığında bu aynı zamanda Türkiye’nin ve Türk milletinin de yaşadığı bir faciadır. Bir trajedi varsa ortak trajedir, bir dram varsa ortak bir dramdır. Her iki tarafı da aynı oranda etkileyen bir dramdır. Şimdi buraya çok yakın yürüme mesafesi 3 dakika, metreyle ölçsek 40 metre, belki de 35 metre mesafede 1921 yılı sonlarında bir cinayet işlendi. Pera Palas’ta eşikle birlikte kalan **Müstakil Azerbaycan Cumhuriyeti İçişleri Bakanı**

olan **Behbut Han Cevanşir** burada Trabzon Şana Köyü nüfusuna kayıtlı **Misak Torlakyan** adlı bir Ermeni terörist tarafından pusu kurularak katledildi. İstanbul işgal altındaydı ve İngiliz patronajlı Fransız birlikleri de vardı, İtalyan birlikleri de vardı, ama İngiliz, Fransız ağırlıklı ve İngilizlerin daha da ağırlıklı olduğu bir işgal söz konusuydu ve Mütareke İstanbul'uydu. O zaman bir yargılama yapıldı. Katil elinde silahla yakalanmış, tasarlayarak pusu kurmuş bir cinayet işlemiş ve cinayet işlediği kişi Türkiye'ye Sovyet rejiminden sonra ticari ateşe olarak gönderilmiş, böyle bir hüviyeti de olan bir kişi. Bu kişinin katili yargılandı. Bu kişinin katilinin vekili, savunma avukatı **Hasruyan Efendi**, müdahil tarafın vekili **Haydar Rifat Efendi**, bunlar o dönemdeki önemli hukukçular, ceza kürsüsü müderrisi, İstanbul Hukuk Mektebi Ceza Kürsüsü müderrisleri ve avukat. Bu yargılama sonucu ilk savcı, İngiliz savcı, İngiliz Askeri Mahkemesinde yargılandı, idam istedi. Tasarlayarak öldürmüştür dedi, sanık için idam talebinde bulundu. Bu savcı değiştirildi. Yeni bilirkişilerden rapor alındı. Bilirkişiler sonradan çok popüler bir hekim olan Mazhar Osman, Bakırköy Akıl Hastanesinin kurucusu ve efsane bir başhekim, onun da içinde bulunduğu bir heyet ceza ehliyetinin tam olduğunu söyledi sanığın, ama sonradan bu heyet de beğenilmedi. Yeni ve böyle etnik kompozisyonu da çok ilginç bir heyet oluşturuldu. Bu heyet de ceza ehliyeti yok dedi ve neticede eli kanlı bir katil elini kolunu sallaya sallaya bırakıldı cezaevinden. O geceyi Patrik-

hane'de geçirdi, ertesi gün de Pire'ye giren bir vapura bindi, bir Yunan vapuruna, ver elini Pire, oradan da ver elini Amerika.

Bu tekil bir örnek değil tabii, o dönemde Osmanlı Devlet ricalinden olsun, Azerbaycan Devlet ricalinden olsun bu teröristlerin pusularıyla çok sayıda böyle hayatını kaybeden insanlar vardır. 1915-1922 arası Taşnak terör kampanyası sonucu Talat Paşa, Sait Halim Paşa, Polis Müdürü Azmi Bey, Bahattin Şakir başta olmak üzere çok sayıda Osmanlı devlet adamı ve yöneticisi şehit edilmiştir.

Bu ilk terör kampanyasından sonra ikinci dönem Ermeni terör kampanyası çok daha organize biçimde 1974-1983 arası uygulanmıştır. İkinci terör kampanyası 1974 Kıbrıs Barış Harekatından sonra 1983 Orly katliamına kadar olan süredir. Burada da 40'a yakın Türk diplomat hayatını kaybetmiştir. İsmail Erez ilk aklima gelendir. Konsoloslar ve büyükelçiler, Türk diplomasisinin çok seçkin diplomatları hayatını kaybetmiştir

Yine bu ikinci dalga döneminde 1915 iddiaları çarpıtılarak gündeme getirilmiş, asılsız soykırım iddiaları yinelenmiş, tetikçilerin yargılanması yerine Türk milleti kolektif olarak yargılanmış ve her seferinde soykırımcı olarak hüküm giymiştir.

Şimdi üçüncü kampanya en etkili kampanyadır. Burada kurşunlar sıkılmıyor, bombalar patlamıyor, ama bilinçler her gün bombardı-

man ediliyor, bellekler bombardıman ediliyor, hafızalar altüst ediliyor. Bu soykırım iddialarının artık Türkiye'nin içinde içselleştirilmesi, akademik bir alan yaratılması, Türkiye'de kabul görür hale gelmesiyledir. Burada takdir etmek lazımdır, sermaye medyası da canla başla çalışmaktadır. Artık Türkiye içinden, üniversite kürsülerinden, akademik platformlarda Türklerin ne ölçüde soykırımcı olduğu söylenmektedir, itiraf edilmektedir, ikrar edilmektedir. Şu anda böyle bir akademik kampanya, sözüm ona akademik kampanya ve medya kampanyası sürmektedir. İşte böyle bir kampanya ortamında toz duman ortamda İstanbul Barosu hukuki bir sorumlulukla, bilimsel bir sorumlulukla bir konuyu ele alıyor. Bakalım hakkaniyet prizmasından, vicdan prizmasından, bilim prizmasından konu nedir?

Ben çok uzattığının farkındayım, şu anda ilk konuşmacımız olarak böyle benim bu desibeli düşük olan, harareti düşük olan konuşmamdan sonra sizleri biraz elektriklendirmesi için ben Meltem Dikmen Caniklioğlu'na buyurun diyorum.

Prof. Dr. MELTEM DİKMEN CANIKLIOĞLU (*İzmir Ekonomi Üniversitesi Hukuk Fakültesi*)- Efendim, teşekkür ederim, hepinizi saygıyla selamlıyorum. Ben de ilk oturumdaki sayın konuşmacıların sözleriyle kendi konuşmama başlamak istiyorum: Şehitlere rahmet, katillere lanet ve Hocalı'ya adalet diyorum. Bu şekilde başlamak istiyorum. Bu arada biraz da ben çok açık sözlü bir insanımdır. Her konuşmaya

başladığımda Meltem Hanım şimdi ne diyecek, yine kimlerin kalbi kırılacak, yine yüreğimden gelen dilimden döküldüğü için ben şunu beklerdim: İlk oturumdaki hanımefendiler, değerli hocamız, değerli milletvekilimiz de gelseler, önemli bir mazereti varsa eğer onların bizimle şöyle bir el sıkışıp hoşça kalın, katılamayacağız deseler. Çünkü bize dediler ki bu olayın hukuki boyutu nedir, siz de bize hukukçular olarak hukuki boyutu hakkında bilgi veriniz. Biz de çalıştık, hazırlandık ve hukuki boyutu hakkında bilgi vermek üzere buraya geldik.

Türklüğün Dramı

Sizlere hoş geldiniz demiyorum, burası zaten sizin vatanınız, o bakımdan hepimiz burada bir aradayız ve ortak bir acıyı konuşmak üzere bir araya gelmiş bulunuyoruz, ama o sayın hanımefendilere bu sitemimi iletirseniz ayrıca sevineceğim. Burada bir usul hatası yaptıklarını düşünüyorum. Misafir olduklarını düşünmediğim için de her zamanki açık sözlülüğümle açık açık söyledim bunu. Onlara şunu söyleyecektim: Siz o kadar güzel bu konuyu anlattınız ki bize söyleyecek bir şey kalmadı. Olayın siyasi boyutunu, olayın tarihi boyutunu, olayın dram boyutunu o kadar güzel ortaya koydunuz, o kadar içli, etkili, duygusal bir konuşma yaptınız ki ben de böyle bakmadan -Hüseyin ağabey diyorum ben- Sayın Baro Genel Sekreterimiz Hüseyin Beyin dediği gibi böyle heyecanlı konuşmalar yapardım, ama o güzel konuşan hanımlardan sonra böyle başımı yere eğerek,

yazdıklarına bakarak usul usul konuşacağım. Üstelik burada uluslararası hukuk hocamız da var ve uluslararası hukuk açısından Karabağ meselesinin doçentlik tezini de yazmış. Dolayısıyla bana söyleyecek bir şey kalmadı, ama girişimi şöyle yapabilirim: Acı ortak, kader ortak, biz gerçekten bir milletiz ve ben hayatım boyunca Türklüğün dramına ağlamış biriyim. Çocukken de ağladım, şimdi de ağlıyorum, benim gözyaşım hiç dinmiyor. Bir Türklerin mağduriyetine gerçekten çektikleri acılara ağlıyorum, bir de sokak hayvanlarına ağlıyorum, habere ağlıyorum. Bir şiir yazmışım 14 yaşında, Mustafa Cemiloğlu'nun hapisaneye girdiği yıllar, 38 yıl öncesinden bahsediyorum.

“Cemil'im, nasıl oldu onulmaz yaraların

Söndürdü mü ateşini zalim soluğu Moskofların” diye bir mısra hatırladım. Çünkü o kadar güzel anlattılar ki bana ne kaldı? Ben farklı bir şey söylemeliyim diye düşündüm.

“Sonra yürüdü kızıl tanklar hürriyet diyen gençler üstüne

ve hürriyet diyen gençlerin kanları sokaklarda çağladı seller gibi

Ben uzaklardan bakıyordum eller gibi

Hayır, eller gibi bakamazdım

Ben hürriyet için ölenler diyarında bir ana

Onlara bakıyordum yana yana”

Ben bunları dinlerken bunlar aklıma geldi. “Sibirya’dan gelen mektup” diye bir şiir geldi aklıma, orada diyor ki:

“O yedi çocuğu tutsak, bir çocuğu özgür olan ana

Dinle nasıl haykırıyon insanlığa

*Ben anayım, bağı yanık, yüreği parçalanmış,
batmış kana*

Oğullarım tutsakken insanlıktan söz etme bana

Ben analık hakkımı bekliyorum

Bu tutsaklık bitsin diyorum

Evlatlarımı verin bana, evlatlarımı istiyorum”

Yani hariçten gazel atmıyorum, hakikaten bu acıları yüreğinde hissetmiş, Türklüğün ıstırabını gün be gün takip etmiş, yaşamış, üzülmüş bir insan olarak buradayım. Artı bir de hukukçuyum, benden de faydalanabilirsiniz, onu demek istiyorum. Bundan sonra kısa kısa Hüseyin ağabeyin sözüne uyacağım, kısaca bitireceğim hemen, gerçekten çok çalıştım. Bu kadar güzel konuya hâkim insanlarla bir arada olacağımı tabii ki öngörüydüm, ama bir şeyler söyleyebilirim zannetmiştim, her şey söylendi. Çabuk çabuk üzerinden geçiyorum ben de. Uluslararası hukuk ağırlıklı olarak konunun o boyutuyla ilgili konuşmak istiyorum.

Karabağ Nüfusu

Şimdi sorun kısaca Ermenistan-Azerbaycan anlaşmazlığı olarak biliniyor. Dağlık Karabağ sorunu veya Karabağ sorunu olarak da ifade ediliyor, ama kaynaklardan gördüğüm kadarıyla ben Azerbaycan'a hiç gitmedim, oranın yapısını bilmiyorum. 18 000 km² bir alanın zannediyorum 4 900 km² kadar bir alanını kapsıyor dağlık Karabağ ve stratejik bakımdan önemli bir bölge ve Ermeniler tarafından işgal edilen bölge de burası. Dağlık Karabağ'da toprak talep ediyorlar, dağlık Karabağ'ı işgal ettiler ve orayı Ermenistan'a bağlamak istiyorlar. Bağımsız bir devlet olarak ilan etti dağlık Karabağ statüsünü, fakat bunu Ermenistan da dahil olmak üzere hiçbir ülke şu ana kadar tanımadı. Ermenistan'ın Azerbaycan'dan toprak talebiyle sorunlar başlıyor, Ermenistan topraklarında yaşayan Azeriler Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılma sürecinde zulümlere maruz kalıyorlar, toplu olarak göç ettiriliyorlar bölgeden ve bugün hakikaten Sayın Milletvekilinin de ifade ettiği gibi 9 000 000'lük Azeri nüfusunun 1 000 000'u göçkün denilen mülteci, yani o bölgede yaşayan Azerilerden oluşuyor. Ermenistan dağlık Karabağ üzerinde de hak iddia ediyor. 1832 yılı itibariyle ki bu yıl 1828 Türkmençay Antlaşmasının gereği olarak on binlerce Ermeni'nin Aras nehrinin kuzeyine, yani dağlık Karabağ bölgesine yerleştirildiği yüzyıldır. Edirne Antlaşmasının gereği olarak yine 80 000'e yakın Ermeni'nin Karabağ bölgesine yerleştirildiği yıldır ve bu yıl içinde göçler sürmüştü, önemli bir Er-

meni nüfusu dağlık Karabağ'a aktarılmıştır, ama 1832 nüfus sayımı itibariyle hâlâ bölgede yüzde 68,4 Türk nüfusu vardır ve geri kalan Ermeni nüfusedir. Fakat 1988'de yapılan sayımdaysa bölge halkının yüzde 75'inin Ermeni, yüzde 25'ininse Azeri olduğu tespit edilmiş. Yani bölgenin demografik yapısı değiştirilmiş. Bunun en önemli sebebi de Rusya'nın hem Çarlık Rusya'sı döneminde, hem Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği döneminde, hem bugünkü Rusya Federasyonu döneminde Kafkasya politikasını Ermeniler üzerine kurmuş olması ve o bölgeyi nüfuz altında tutabilmek için -yanlışsa hemen bana göz, kaş işareti yapınız efendim, ben sizin sorunuz hakkında okuduğum kaynaklardan konuşuyorum, ama bu tespitleri yaptım, bunları hemen özet olarak geçiyorum- Kafkasya sorununun Ermeniler üzerine kurulmuş olması ve bu bölgede Müslüman Türk çoğunluk üzerinde bir nüfuz sağlayabilmek için bir Ermeni devletinin var edilmesi. Planın bu olduğu ve bu yüzden de uluslararası güçler tarafından Ermenilerin özel olarak tarihin her döneminde korunup kollandığını görüyoruz.

Savaş Suçları

Çabuk çabuk geçmek istiyorum. Birleşmiş Milletler Teşkilatı Güvenlik Konseyinin dağlık Karabağ'ın işgalinden sonra üst üste almış olduğu dört karar var ve bu kararlarda ısrarla bu işgal olayının bölgede barış ve güvenliği tehdit ettiği, durumun gerginleşmesinden rahatsızlık duyulduğu ve uluslararası anlaşmazlık niteliği-

ne yükseldiği bu olayların, dolayısıyla da sorunun bir an önce çözülmesi gerektiği söyleniyor. Bu tür anlaşmazlıkların ilintili olduğu konular var aslında: Dağlık Karabağ sorunu olarak bugün önümüzde duran sorun evet, Ermenistan'ın bu bölgeyi işgal etmesi, bu bölgenin nüfus yapısının değiştirilmesi ve bu bölgenin defalarca Ermenistan'la birleşeceğine dair kararlar alması ve bunun geriye çevrilmesi şeklinde gelişmiş. Bunun ilişkili olduğu uluslararası hukuk alanındaki konular şunlar: Halkların kendi kaderini tayin hakkı çerçevesinde dağlık Karabağ sorunu nasıl değerlendirilebiliriz, arazilerin güç kullanılarak işgal edilmesi uluslararası hukuk içinde mümkün müdür, ayrıca bilinen sınırların uluslararası hukuka uygun ve karşılıklı antlaşmalarla değiştirilmesi mümkün müdür? Zannediyorum Cavit Hocam yine uluslararası hukukçu olarak bunlara değinecektir. Bu yüzden yine kısaca ben mümkün değildir demek istiyorum.

Şuradan devam etmek istiyorum: Savaş suçlarıyla ilgili insanlığa karşı suçlar ve soykırım suçlarıyla ilgili uluslararası hukukta 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren çok önemli gelişmeler kaydedilmiştir ve bu gelişmeler karşısında 25-26 Şubat tarihlerinde Hocalı'da yaşanan o büyük katliam nasıl ele alınmalıdır, bu suçu işleyenlere karşı hangi cezalar, hangi mahkemeler eliyle verilmelidir? Yani Hocalı'da adalet nasıl sağlanmalıdır sorusuna öncelikle uluslararası hukukun geliştirmiş olduğu ilkeler, kurallar buna izin veriyor mu, o çerçeveden bakmak gerekiyor. Tabii ki bir hukukçu olarak sorun neydi, yani Ho-

calı'da ne oldu? Hocalı'da olanlar insanlığa karşı suç mudur, savaş suçu mudur, soykırım suçu mudur, yetkili mahkemeler hangi kapsamda ve hangi yargı süreçleriyle bu konuyu değerlendireceklerdir, buna bakmak gerekiyor. Bu yüzden de sorunu netleştirmek gerekiyor. Merorial İnsan Hakları Savunma Merkezi, İnsan Hakları İzleme Örgütü, New York Times Gazetesi, Times Dergisi gibi birtakım kaynaklar katliamın Ermenistan tarafından yapıldığını, 366. motorize piyade alayının desteğindeki Ermeni güçlerin Hocalı katliamını gerçekleştirdiğini ve bu Ermeni güçlerinin komutanının da şimdiki Ermenistan Cumhurbaşkanı Sarkisyan olduğunu biliyoruz. Zaten Sarkisyan daha sonra bu olayla ilgili Sayın Milletvekilinin de bahsettiği bir gazeteciye verdiği röportajda Monte Melkonyan adlı eski Asala militanı bir Ermeni'ye gönderme yaparak, burada bir intikam hareketi vardır ve o katliamın adını unuttum, orada bir şey vardı, bana söyle misiniz 4 yıl önce 1988'de gerçekleştirilen 6 tane Azeri, 28 tane Ermeni'nin ölümüyle sonuçlanan bir kentte yapılan? Sumgait, evet, Sumgait'e karşı bir intikam hareketidir bu deniliyor. Marten Melkonyan da "*Kardeşimin Yolu*" adlı Amerika'da yayınlanan kitabında aynı konuya değiniyor ve bunun sadece stratejik bir operasyon olmadığını, aynı zamanda bir intikam olayı olduğunu söylüyor. Öncelikle şunu söyleyelim: Uluslararası hukukta misilleme kabul edilmiştir. Amerika Birleşik Devletlerin, İsrail'in sık sık yaptığı misilleme hareketlerinin uluslararası toplumda tepkiyle karşılanmaması, konunun

geçştirilmesi Ermenistan'ın da böyle davranması ve bunun hukuka uygun olduğu anlamına gelmez. Yuskogens ... denilen uluslararası hukukun emredici nitelikteki hükümleri vardır. Bu emredici nitelikteki hükümler hiçbir zaman bu tip suçları meşru göstermez. Dolayısıyla burada intikam amaçlı bu operasyonun yapıldığı yolundaki bir açıklama asla Ermenistan'ın savunması olarak ele alınamaz ve uluslararası açıdan da bu savunma dinlenilebilir değildir.

Ruanda Örneği

Bunun dışında savaş suçları mahkemeleriyle -biraz dağınık anlatıyorum, ama çabuk anlatmam gerektiği için, bitireceğim- ilgili İkinci Dünya Savaşından sonra Savaş Suçları Mahkemeleri konusunda öncelikle Almanya'nın yapmış olduğu soykırım nedeniyle bir mahkeme kuruldu ve o mahkemede Nürnberg merkez olarak tespit edildi. Mahkemenin dayanağı olan da Londra Antlaşmasıydı, fakat Nürnberg'e Sovyet bölgesinden çok az sanık gönderildi. Fransa ve İngiltere savaş suçlarını kendi mahkemelerinde yargılamayı tercih ettiler. Bu nedenle de Nürnberg mahkemelerinden çok da caydırıcı kararların çıktığını görmedik. Hemen arkasından Tokyo'da Tokyo Savaş Suçları Mahkemesi kuruldu. Bu mahkemede de 30'a yakın kişi cezalandırıldı, fakat bu mahkemenin de çok fazla etkili olduğunu söyleyemeyiz. Daha sonra Yugoslavya Savaş Suçları Mahkemesi ve Ruanda Soykırım ve Benzeri Suçlar Mahkemesi 1993-1994'lü yıllarda kuruldu. Yugoslavya

Savaş Suçları Mahkemesinin dayanağı Dayton Anlaşmasıydı, Ruanda Savaş Suçları Mahkemesi de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin bir kararıyla oluşturuldu. Bu mahkemelerin yapmış olduğu yargılamalara baktığımız zaman da soykırım konusunda uluslararası güçlerin, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin ne kadar çifte standartlı davrandığını görüyoruz. Örneğin, Bosna'da Srebrenitsa katliamının gerçek anlamda bir soykırım olduğu bilinmesine rağmen ve o dönemde gerçekten bir Müslüman soykırımı yaşanmasına rağmen mahkemenin adı savaş suçları mahkemesidir ve soykırım nedeniyle herhangi bir ceza verilmemiştir. Tek bir asker sanki Bosna'daki bütün ırza geçmelerden sorumlu olan, bütün öldürmelerden sorumlu olan kişi tek bir kişiymiş gibi tek bir asker yargılanmış ve 5 yıl hüküm giymiştir, başka bir o dönemdeki eski Yugoslavya Generali olan bir kişi de 23 yıl hapis cezası almıştır, fakat temyize gitmiş ve beraat etmiştir. Yugoslavya Savaş Suçları Mahkemesinin adalet adına getirdikleri. Ruanda'da Hutuların Tutsilere karşı yapmış olduğu katliam soykırım ve benzeri suçlar mahkemesinde yargılanmıştır. Hutular Tutsileri öldürdüğü zaman soykırım olmuştur, Ermeniler Hocalı'da Türkleri öldürdüğü zaman, Bosna'da Müslüman Boşnakları öldürdüğü zaman bunlar soykırım olamamıştır, olmamıştır. Ruanda'da Soykırım ve Benzeri Suçlar Mahkemesi statüsü de çok ayrıntılı bir şekilde gösterilmek suretiyle yargılamalar yapmıştır. Bu mahkemelerde yargılama süreçleri, adil yargılama ilkeleri

mümkün olduğu kadar yargılamaların çabuk gerçekleştirilmesi, suçta ve cezada kanunilik prensibine riayet edilmesi vesaire konularda yargılamanın ve mahkemenin statüsüne ilişkin olarak ayrıca belirtilmiştir. Burada da 2001 yılında yargılamanın bitmesi gerekiyordu. Fakat Ruanda'da hâlâ bu soykırım suçunun faili olan binlerce bulunamamış, mahkeme önüne çıkarılamamış kişi vardır. Yani buradan şunu anlıyoruz: İnsanlığa karşı suçlar, savaş suçları 1948 tarihli sözleşmeyle adı konulan, 1951'de yürürlüğe giren Soykırımın Önlenmesi Sözleşmesi çerçevesinde tanımlanan suç tarihin her döneminde bazı insanlar bazı güçler tarafından başka bazı insanlara karşı işlenmiştir, ama siyasi nedenlerle, ekonomik, siyasi güçlerle, vesaire dengeler hesaplanarak, bu suçların faileri bazen yargılanmış, bazen yargılanamamıştır. Yani uluslararası hukuk gücünün hukuku olmaya devam etmektedir. Bu nedenle Hocalı katliamını biz nerede değerlendirmeliyiz ve Hocalı katliamının adaleti nasıl sağlanmalıdır, bu konu konuşulmalı tabii. Etyen Mahçupyan'ın bir yazısını okudum. *“Bana niçin Hocalı'yla ilgili hiçbir şey yazmıyorsun”* diyorlar diye gazetede başlamış. Diyor ki: *“Öldürülenlerin hepsi Azeridir. Bu kimliği taşıdıkları için böyle bir sonla karşılaşmışlardır. Ateş edenlerse, hedeflerinde Azeri kimlikli siviller olduğunu bilerek ve onları öldürmek maksadıyla ateş etmişlerdir. Soykırım Sözleşmesi açısından bakıldığında ortada bir soykırım daha vardır. Ermeni makamları bu olayın vahametini ve işledikleri suçu reddetme yoluna*

gidememişlerdir. Hocalı'nın bir intikam eylemi olduğunu ve ancak daha önce yaşanmış olayların ışığında anlaşılabilirliğini öne sürmüşlerdir. Katliam tarihinin de tesadüf olmadığını ve bir başka katliamın yıldönümüne geldiğinin altını çizmişlerdir. 27 Şubat 1988 Sumgait programının karşılığı olarak algılanan bir intikam hareketidir Hocalı Katliamı. Nitekim Sarkisyan Sumgait'ten kaçarak kurtulmuş olan Ermeni askerlerinin Hocalı'daki varlığını katliamın nedenleri arasında saymıştır. Meraklıları Sumgait ve Bakü katliamlarının da hukuki anlamını sorgulayabilirler. Ölenler merkezi bir kararla hareket eden ve kasıtlı davranan grupların eylemleri sonucunda sırf belirli bir kimliği taşıdıkları için öldürülmüşlerse, buna soykırım denilir. Her olayın kendine has bir arka planı, psikolojik zemini, kendince gerekçeleri vardır. Evet, bir Ermeni milliyetçisi olmadığını söyleyen bir Ermeni'nin Hocalı katliamı hakkında yazmış olduğu şey en fanatik bir Ermeni milliyetçisinin yazabileceği bir şeydir. Soykırımı, Hocalı katliamını çok güzel bir şekilde anlatmıştır, ama arkasındaki psikolojik, tarihi zemin de araştırılmalıdır” diyerek, soykırımın intikam amaçlı işlenebilecek bir suç olabileceğini söylemiştir ve Ermeniler intikam almak isteyen acı çeken bir halk olarak bu soykırımla da tekrar tarih sahnesine çıkmak istemektedirler. Olay budur, bu nedenle uluslararası hukukun bu konularda nasıl bir tavır takındığı, uluslararası hukuk alanında yasaklanmış olan suçları, savaş suçlarını, insanlığa karşı suçları, soykırım suçlarını yargılamak konusunda yeterli mekanizmalar

içerip içermediğini uluslararası hukukun niteliği açısından bakarak tespit etmeliyiz. Bir kez biliyoruz ki, uluslararası hukuk egemen devletlerin eşitliği ilkesi üzerinden tasarlanan uluslararası toplumun hukukudur.

Teori böyle demektedir. Fakat uygulama egemen devletler arasında tam bir eşitliğin olmadığını, hatta asla eşitliğin olmadığını göstermektedir. Bu eşitsizliği açıklamaksa çoğu kez uluslararası güç siyasetiyle olmaktadır. Yani güçlü aynı zamanda haklıdır, güçlü aynı zamanda sonuçları tespit eden, sonuçları kuran taraftır anlayışıdır. Maalesef uluslararası hukuk bugün bu anlayışa göre şekillenmektedir. Uluslararası güç siyasetiyle de uluslararası hukuk ve ahlâk arasında tam bir karşıtlık vardır. Ulusal çıkarlar ve güç siyaseti uluslararası ilişkilerin başlıca belirleyici unsurudur. Hukuk ve ahlâk normları da bu ilişkilere öncesinde ve sonrasında meşruluk kazandırmak amacıyla kullanılan araçlardır. Yani şunu söylemek istiyorum: Biz uluslararası hukukun, uygulanan uluslararası hukukun getirmiş olduğu örf ve adet kuralları, sözleşmelerle benimsemiş olduğu ilkeler ve prensipleri ne kadar bilirsek ve ne kadar yansıtırsak yansıtalım, nihayet o ilkeleri, o prensipleri uygulayacak olan, o mekanizmaları harekete geçirecek olan yol ve yöntemler vardır. Bu da uluslararası hukukun kendi iç paradoksudur. Çünkü uluslararası hukukun teknik çerçevesi ve normatif içeriğiyle uluslararası hukukun uygulaması arasında da temel bir çelişki vardır. Bu çelişkinin sebepleri neler olabilir? İç hukuktakine benzer

bir merkezi otorite yoktur uluslararası hukukta ve bu boşluğu çoğu kez her zaman güçlü bir devlet ya da devletler topluluğu doldurmaktadır. Dolayısıyla uluslararası hukukun tüm imkânları, kurumları, müzakere süreçleri, havaya kalkan eller, zaman zaman askeri müdahale kararları, vesaire bu devletlerin ya da bu devletlerce özel olarak korumaya alınmış başka bazı devletlerin çıkarlarına hizmet etmektedir.

Çıkara Endeksli Hukuk

Uluslararası hukukun zorunlu yargı mekanizmalarına sahip olmayışı veya bu mekanizmaları harekete geçirmek için gerekli koşulların ağır oluşu da bu adaletsiz çıkarlara endeksli uygulamaları daha da pekiştirmektedir. Dolayısıyla uluslararası hukukta değer yargılarının keyfiliğinden ve güç siyasetinin sonu gelmez çıkar pazarlıklarından arındırılmış bir adalet mekanizması olmadığı sürece ne Hocalı'ya adalet bulabiliriz, ne 1915 tehcirinin Ermeniler tarafından ve dünya kamuoyu tarafından asılsız bir şekilde soykırım olarak nitelendirilmesine cevaplarımız duyulabilir, sesimiz duyulabilir, ne de dünyada gerçekleşmiş ve bundan sonra da gerçekleşecek olan soykırımlara, insanlığa karşı suçlara çare bulabiliriz. Çünkü biliyoruz ki Irak Kuveyt'e girmiştir, hemen arkasından Güvenlik Konseyinin kararıyla dünya Irak'a girmiştir, ama Ermenistan dağlık Karabağ'a girmiştir, Güvenlik Konseyi bu konuda 4 tane karar almakla, olayı işgal olarak nitelemekle yetinmiştir, bunun dışında da bir şey yapmamıştır. İsrail Golan tepe-

lerini yıllardır işgal altında tutmaktadır, o konuda da hâlâ bir şey olmamaktadır.

Ben diyorum ki, uluslararası hukuku tekeline almış, istediği gibi çalıştıran güçler var ve bu güçlerin dünyaya bir virüs gibi ellerinde tutup yaydıkları belli de devletçikler var. Balkanlar'da Yunanistan, Ortadoğu'da İsrail, Kafkaslar'da Ermenistan, Bu üç tane devlet azacaktır, coşacaktır, öldürecektir, her şey yapacaktır, kafa derilerini yüzecektir, gözleri oyacaktır, kadınların karınlarını deşecektir, çocuklarını öldürecektir, vesaire her türlü vahşeti işlemeye devam edecektir ve uluslararası güçler onları şımarttığı sürece, dünya sessiz kaldığı sürece buna nasıl bir çözüm bulunacak, bilmiyorum. Evet, yine Sayın Milletvekilinin dediği noktaya geliyoruz: Uluslararası hukuk iflas etmiştir. Uluslararası hukuk güçlünün hukukudur. Biz ne yapabiliriz? Bölgesel dayanışmaları arttırarak, Azerbaycan'la Türkiye'nin kaderi ortaksa, acıları ortaksa sesini de ortak kılmak suretiyle bu konuyu sürekli gündemde tutarak, sürekli adalet arayarak ve bu konudaki yetkili, görevli mahkemeleri harekete geçirecek girişimlerde bulunarak Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda Güvenlik Konseyinde, vesaire lobiler yapmak suretiyle konuları gündeme getirmek suretiyle sürekli bir Hocalı katliamını hep gündemde tutmak suretiyle belki bir şeyler yapabiliriz. Son çare nedir? 2003 tarihinde yargılamaya başlamış olan Uluslararası Ceza Mahkemesi var. Gerçi toplantıdan önce Sayın Hocam Cavid Hocamla görüştük, o dedi ki 1993'te faaliyete, 2003'te faaliyete girdi, değil

mi Hocam? “1992’de meydana gelen işgal ve Hocalı katliamıyla ilgili zamanaşımı nedeniyle yargılama yetkisi yoktur” dedi. Pardon, geriye yürümezlik ilkesi, yani statüye göre mahkeme göreve başladığı andan itibaren vuku bulan suçlara karşı yetkilidir, ama aynı ilke uluslararası hukuka göre Soykırım Sözleşmesinde de var. Fakat 1915 hâlâ soykırım iddiaları bağlamında bu konuda tartışılabilirse, biz pekâlâ Hocalı konusunu da, çünkü insanlığa karşı suçlarda zamanaşımının işlemediği, geçmişe yürümeyle zamanaşımını birlikte değerlendiriyorlar. Ben bu konuda daha önce bazı raporlar yazdığım için birbirinden ayırdık, ama dediler ki: İnsanlığa karşı suçlarda zamanaşımının işlenmesi demek hangi tarihte yapılırsa yapılsın bu tür suçların yetkili olan mahkeme önünde yargılama imkânı bulması demektir. Bu yol da araştırılabilir. Deniliyor ki: “*Reddederse mahkeme*” Reddetsin, defalarca reddetsin. Önemli olan sorunu gündemde tutmaksa, sorunu gündeme taşımaksa, bu yapılmalıdır diye düşünüyorum. Teşekkür ediyorum beni dinlediğiniz için, sağ olun.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK- Meltem Dikmen Caniklioğlu her zaman böyle çok mükemmel, yani giriş gelişme sonuç gibi klasik kompozisyon tanımı çerçevesi içinde sunar. Şimdi ikinci konuşmacımız Prof. Dr. Anar İskenderli, Hocam ödüllüdür. O ödülü de bahsedeyim. Birazdan gerçekten de ödülü hak etmiş diyeceksiniz, çok kısa ve özlü sunumlarla konuyu aktardığı için ödül almıştır, değil mi Hocam?

Prof. Dr. ANAR İSKENDERLİ- Çok çok teşekkürler. Biz tarihçilerin hukukçulardan farkı nedir? Dünyada en asan ... şeyi filologlar söylerler. Hiçbir cevabı yok, hiçbir suçu da yok. Dünyada en çetin şeyi tarihçiler söylerler, ama en mesuliyetlisini hukukçular. Ben bütün ömrüm boyu Osmanlı tarihini aradım ve bugün İstanbul Barosu'na geldiğimde ilk dikkatimi celp eden 1878 oldu ve hatırladım, Rus-Türk Muharebesi. Ayastefanos ... Osmanlı'nın mağlubiyeti ve 16. maddeye göre Osmanlı arazisinde Ermeni muhtariyetinin yaratılması. Allah'a bin şükür ki o alınmadı, Almanya'yı yeni kuran Bismark buna imkân vermedi. Osmanlı'ya göre yok, sadece olarak Rus'u kabullenmeyen Almanya buna imkân vermedi ve hoş ... 16. madde 61. maddeyle ... olundu ve buna göre de Osmanlı arazisinden Rus koşulu çıkarıldı.

Bütün Rus-Türk muharebelerinde her bir muharebe sonucu mukaveleye bağlanıp ve mukavelenin bir bendi Ermeni meselesi olur. Ben çok kısa konuşmak istiyorum. Yani istemiyorum, sonra, ama hemşefikirleşirem. Biz April diyoruz. Aprilin 24'ü gelende bütün Türk dünyası, ben Azerbaycan'ı Türkiye'den ayırmıyorum, hakikaten öyledir. Biz her akşam oturup derdik ki, gören Amerika'nın presidenti ne diyecek? Onda ben sual edirem, doğrudan mı 1915 olup, yok olmuyor ve sonunda dünya bizden ne istiyor? Biz 1915'te biz yapmamışız, bize yapmışları cevaplandırabilsek onda Hocalı da hakkını alacak. Ne kadar ki biz 1915'teki olan hadiselerde dünyanın kör gözünü deşip, heyet ... bil-

mem ki Hocalı da Hocalı olarak alacak ve ben her defa bu şehre geldiğimde neyi hatırlıyorum? Azerbaycan'ın bütün ünlü insanları Mehmet Emin Resulzade de, Hüseyin Cavid de Ali Bey de, Ahmet Ağaoğlu da, onlarcası bu şehre ayakları değmiş ve onlar büyük zeka sahipleri olmuşlar. Onlardan bize kalan emanet nedir? Anadolu Türk'ü, Azeri Türk'ü yoktur, bir Türk var ve Ermeni de tarih boyu bize karşı get ... o hiçbir zaman yazmıyor, demiyor ki Azerbaycanlıyı katlediyorum, bir Türk'ü katlediyorum, Türk'ü katlediyorum ve ona göre de bugünkü bu çıkışlardan bir daha ... diyorum ki: Ne kadar ki biz birleşemiyoruz, ne kadar ki Türk dünyasının ... gücüne sahip olabilemiyoruz, bizim problemlerimiz çoktur. Bu problemin hallinde tekçe Türkiye yok, tekçe Azerbaycan yok, onun Özbekistan'ı da olsun, onun Türkmenistan'ı da olsun, onun Kazakistan'ı da olsun, onun bağımsız olmayan, ama Türk gibi yaşayan insanlar da bir, onda birleşende biz güç sahibi oluruz, söz sahibi oluruz. Onda eğer bir de dünyayı da inandırabiliriz ki bizim gücümüzden korkun ve bizim topraklarımızı azat edin. Dikkatinize göre sağ olun.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK- Tarifimde ve tanımım da eksik kaldığımı anladım. Onun için bir alkış istiyorum Anar Hocama. Şimdi aşıklar birbirine ayak verir, atışla yaparlar. Bir ayak verirsiniz, bizim Azerbaycan'da hâlâ canlı olan aşıklık geleneğinde ondan bir türkü çıkarır. Şimdi masal motifleri, halk hikâyeleri motifleri aynı, Köroğlu, Köroğlu kol destanları, Aşık Kerem, Aşık Garip,

Ferhat'la Şirin, işte diğerleri hakikaten hocamın dediği doğru, 1878 bakın, işte bu bilim dikkati, spontane dikkat veya hemen bir rakamdan, bir tarihten sonuç çıkarma ve onun tarihsel arka planına ilişkin bir panorama çizme. 1878 İstanbul Barosunun kuruluş yıldönümü, 1878'den geldi Hocam, 1877, 1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Türk-Rus Savaşı, 93 harbi dedikleri milletimiz açısından trajik sonuçları olan bir harp. Bu harp hem doğu cephesinde oldu. Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Aziziye Savunması falan, ama neticede cephe çöktü. Batı cephesinde Tuna cephesinde oldu, Tuna cephesinde de Müşir Gazi Osman Paşa, işte Plevne savunması belki avunduğumuz bir savunma, ama ne oldu? Plevne çöktü, Şıpka geçidinden geçildi, Rus ordusu Ayastefanos'a kadar, yani Yeşilköy'e kadar geldi.

Şimdi büyük devletler tek lokmayı bir başkasına yedirmezler. Hocamın söylemek istediği oydu: ***“Hop, bir dakika, burada biz de varız, sana şapur şapur bize gelince ya Rabbi şükür mü”*** derler? Osmanlı'nın başkentine, hilafet merkezine, payitahta girmiş olan Rus en büyük lokmayı yutacakken ***“hop, burada biz neyiz”*** dediler İngiltere ve Almanya, işte Berlin Anlaşması odur, ama orada tabii İngiltere Osmanlıya bizi de gör artık kardeş demiştir. Kıbrıs gitmiştir sizlere ömür o zaman, tabii böyledir, kurtlar sofrasında böyle olursunuz, ama tabii ben size çok daha yakın tarihten acı bir örnek vereyim. Bu 93 harbinin o faciasından günümüze bağlantı kurayım kısaca. Nedir, biliyor musunuz? Rus ordusu

gelir, Ayastefanos'ta, yani bugünkü Yeşilköy'de çadırını kurar, ordugahını kurar. Tamam geldik, ama buraya bir anıt dikelim de, geldiğimiz belli olsun der. Ayastefanos'a, Yeşilköy'e bir şapel dikilir, bir kilise dikilir. Küçük kiliseye şapel denilir ve oradan buradan, sağdan soldan, dereden tepeden buldukları Rus askerlerinin kemiklerini de bir aziz mezarı gibi o kiliseye biriktirirler. Bunun parasını da sen ver derler, siz yeniksiniz, yeniğin söz söyleme hakkı olmaz. Osmanlı'nın o fakir bütçesinden, o borçtan belini doğrultmayan bütçesinden karşılanır tahsisat ve orada Rus Zafer Anıtı yapılır. Gelin bakalım, yine bitmedi derler. Rus Çarının baş mimarıdır çizimi yapan, inşaata ise İstanbul'daki Rus askeriye ataşesi nezaret eder. Birkaç yıl sonra bunun açılışı yapılır, düşünebiliyor musunuz bizim açımızdan ne kadar zillet, ne kadar utanç verici bir şey, devlet ricali tespih tanesi gibi dizilir, o Rus anıtının açılışı yapılır. Ne zaman ki biz Birinci Dünya Savaşına girdik, Fırsat bu fırsat denilir, oradaki o utanç anıtı yıllarca önünden geçerken utandıığımız ve başımızı öne eğdiğimiz **Rus Zafer Anıtı** dinamitlenip havaya uçurulur. Bu olay da ilk Türk belgeseli olarak filme alınır. Maalesef şimdi bizim film arşivlerimizde bu yok. Böyle bir şey vardır, ben de bunları hatırladım, bu tarih bana da bunları hatırlattı.

Ama size şu anda anlatacağım olay için artık utanmak mı lazım, üzölmek mi lazım, ağlamak mı lazım ona siz karar verin. Ruslar açısından zafer anıtı bizim açımızdan utanç anıtı olan Şapel'in yeniden güncellenmesini anlatmak istiyoy-

rum sizlere: Rusya Federasyonu Başkanı o zaman başkan oldu mu, yeniden başbakan mıydı Putin İstanbul'a geldi. Bizim Sayın Başbakanla Dolmabahçe Sarayında buluştular. Sanıyorum 2012 Kasım ayı, şimdi burada anlaşmalar imzalandı, değişik anlaşmalar Rusya Federasyonu'yla, sanıyorum 11 maddelik de bir kültürel anlaşma imzalandı. Tabii tarih bilmezseniz, arka planınız yoksa hangi millete mensup olduğunuzun bilincinde değilseniz karikatürleşirsiniz o masada imza atarken, bizim Başbakanımızla Rusya Federasyonu Başbakanı karşılıklı imza attılar. O imzalara göre mütekabiliyet **-güya-** esasına göre Yeşilköy'deki bu şapel Rus Zafer Anıtı yeniden dikilecek, buna karşı **Sibirya Krasnoyarsk'ta**, doğu cephesinden, Sarıkamış'tan Üsera Kampına (*Esirler*) esir olarak götürülen bizim Mehmetçiklerin vefat ettiği, ruhunu teslim ettiği yerde defnedildikleri mezarlık vardır Krasnoyarsk'ta. Zamanla kırılmış, dökülmüş, o mezar taşları tamir edilecek. Bakın, bu mütekabil değil, bu denk değil. İki tarafta da onurlu bir simge olur, o zaman bir sakıncası olmaz. Mütekabil olarak asla kabul edilmeyecek bir dengesizlik örneği olan böyle bir anlaşma imzalandı. Bizim için milli bir utancı, aşağılanmayı, esareti, bir zilleti, hatırlatan bu kilise yeniden ihya edilecek. Türk milletinin başkentine kadar giren düşman yeniden yapılacak. Ona karşı orada bir-iki mezar taşı tamir edilecek güya. Bunu bilginize sunmuş oldum.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK- Şimdi noktayı herhalde siz koyacaksınız. Bizi kırmadı, çok sağ

olsun, çok müteşekkiriz. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi Sayın Doç. Dr. Cavid Abdullahzade ben ilk telefon teması kurduğumda tezini hazırlamıştı, sunumunu yapacaktı. Akademik sıfatı yardımcı doçent doktordu, şimdi çiçeği burnunda doçent doktor, herhalde İstanbul Barosunda ileride profesör doktor olarak da bu değerli dostumuzu dinleyeceğiz. Buyurun Abdullahzade.

Doç. Dr. CAVİD ABDULLAHZADE (*Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi*)- Çok teşekkür ederim Sayın Başkan. Aslında sona kalarak iki açıdan zorlanacağım. Bir, zaten dinleyiciler yoruldu yeteri kadar diye düşünüyorum. İnşallah daha da yormayız, öyle söyleyeyim. İkincisi de şimdi toparlamam lazım, çünkü uluslararası hukuk yoktur artık, bitti denildi, bir uluslararası hukukçu olarak savunmaya geçmem lazım uluslararası hukuk o kadar bitmedi diye, ama tabii her zaman şöyle düşünmek lazım: Haklarımızı bilmemiz lazım. Çünkü hak insanı güçlü kılar. Onu kullanamıyor olabiliriz.

Güçler dengesi bazı şeyleri engelliyor olabilir, ama var olanın ne olduğunu bilip, hangi haklara sahip olduğumuzu da bilmemiz lazım. O nedenle sizi çok fazla yormadan aslında konunun biraz daha şemsiye gibi, yani çatısını kurmaya çalışacağım ki hukuki boyutuyla tabii, çatısını anlarsak konunun hepsini anlarız. Çünkü hem Hocalı Soykırımı, hem Ermenistan'ın güç kullanma, işgal eylemleri, bütün bunların hepsinin belli bir temele oturtulması lazım. O

temele oturtamazsak, yani altyapıyı doğru kuramazsak üstündeki her şey zaman içerisinde göçebilir. O nedenle hukuki altyapısını doğru koymamız lazım.

Ermenistan'ın İddiası

Uluslararası hukuk -mantık olarak, sadece bu olay için söylemiyorum, bu olay örneğinde de değerlendireceğim- şuna dayanır: 1. Yapacağınız eylem uluslararası hukuka aykırı bir eylem olmalıdır. Yani iç hukukta bir kuralı ihlal ediyor olmanız uluslararası sorumluluğunu doğurmaz. Uluslararası hukuku ihlal ediyor olacak devlet, 2. Bu eylem devlete atfedilebilir olacak. Yani bu eylemden devlet sorumlu tutulacak. Sizin yaptığınız her eylem için devlet sorumluluk taşımaz. Devletin sorumluluk taşınması için ya devletin organları eliyle işlemiş olduğu bir eylem olacak, fiil olacak ya da sizin işlediğiniz eylemleri devlet kontrol ediyor olacak, yani size işletecek sivillere. Bakın, bugün Ermenistan'ın aslında yapmak istediği temel husus bu. Şunu söylüyor Ermenistan: Ben Dağlık Karabağ olayının veya Karabağ olayının ilgili tarafı değilim. O Karabağ'la Azerbaycan arasındaki sorundur. Ben üçüncü tarafım. Olayın sadece garantörüyüm. Eğer Ermenilere bir şey olursa, oradaki Ermenilere, olaya gireceğim, yoksa ben işgalde de, olayda da yokum aslında. Bu Karabağ Ermenilerinin kendilerinin başarısıdır, bağımsızlığa kavuştular ve şimdi de devlet olma yolunda ilerliyorlar. Bunu Sarkisyan daha 2012'de tekrar vurguladı Birleşmiş Milletlerdeki konuşma-

sında, yani 1994'ten bu yana dağlık Karabağ Cumhuriyeti -öyle söylüyor, artık devlet olarak söylüyor- bağımsızlığını iyice pekiştirmiştir ve devlet olma yolunda ilerliyor. Neden böyle söylüyor? Kendisini olayın içerisinde sıyırmaya çalışıyor Ermenistan, çünkü Ermenistan olayın içine girdiği an Azerbaycan'ın hakları çok daha fazla artar. Çünkü orada bir güç kullanma, işgal eylemi var.

Şimdi bunu anlayabilmemiz için o zaman bu eylem uluslararası hukuka ne kadar aykırıdır? Çok kısa bir uluslararası hukuk çerçevesi koyayım, onun üzerine kuralım. Yani uluslararası hukukta güç kullanma veya işgal hukuka aykırı bir eylem midir? Biz de İstanbul'u fethettik. O zaman gelip bizden geri mi istesinler? Siz işgal ettiniz burayı, çıkın buradan, artık burası bizim diyebilirler mi? Bu mantığı anlamak lazım. Uluslararası hukuk uzunca bir süre fetih, güç kullanma, işgal yoluyla toprak elde etmeyi hukuka uygun sayar. Burada hiçbir hukuka aykırılık yoktur, ne zamana kadar? Birinci Dünya Savaşına kadar. Birinci Dünya Savaşına kadar fetih, işgal, ilhak dediğimiz, yani toprak elde etme güçler uluslararası hukuka uygun bir eylemdir. Birinci Dünya Savaşından sonra Milletler Cemiyetiyle buna belli bir sınırlama getirilmiş, ama tam bir yasaklama konulamamıştır. İkinci aşaması 1926-1927 Prekelot ... Paktı dediğimiz Fransa-Amerika Anlaşması veya Genel Senet dediğimiz daha sonra diğer devletlerin de buna üye olması, ama kısır kalmıştır sözleşme. Bu nedenle de İkinci Dünya Savaşını zaten önleyeme-

miştir. İkinci Dünya Savaşından sonra kurulan Birleşmiş Milletlerin temel amacı, temel mantığı bundan sonra artık savaşlar olmasın, devletler güç kullanarak birbirleriyle olan sorunlarını çözemeyenler, barışçıl yöntemle çözsünler diye kuvvet kullanmayı, güç kullanmayı, güç kullanarak toprak elde etmeyi yasaklamıştır. Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. fıkrası bunu açıkça söyler: **“Hiçbir devlet başka bir devletin ülke bütünlüğüne, siyasi bağımsızlığına yönelik güç kullanamaz”** Bu daha sonra Güvenlik Konseyinin değişik kararlarıyla Genel Kurulun 1970-1974 saldırının tanımı kararı, devletler arasında dostane ilişkilerin tanımı kararı, yani hepsini çerçeve olarak söylüyorum, tek tek üzerinde durmuyorum, hepsine baktığımızda şunu görüyoruz: Nedir güç kullanma yasağı uluslararası hukukta? En başta savaş zaten yasaktır. Güç kullanarak başka bir devletin ülkesini veya toprağını bir parçasını bile işgal etmek uluslararası hukuka göre yasak. Hocam biraz önce örneğini verdi: Körfez olayında biz bunu gördük aslında, yani olması gerekeni gördük. Irak başka bir devletin ülkesini, toprağını işgal etti diye uluslararası toplum devreye girdi. Niye girdi? Çünkü 2'ye 4'ün -2'ye 4 diyoruz biz onagüç kullanmanın yasaklanmasının sistem içerisinde aynı zamanda garantisi var. Yani bunu sağlayacak mekanizma, nedir bu mekanizma? Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 5 büyük devlet, daimi üye, 10 tane de geçici yanında üye devlet var. Bunlar karar alıyorlar, sen uluslararası hukuku ihlal ettin, o

nedenle biz seni cezalandırıyoruz deyip, onu cezalandırıyorlar. Öyle düşünün, en azından kısaca mantığı.

Karabağ'ın Hukukiliği

Şimdi o zaman demek ki güç kullanılarak başka bir devletin ülkesini işgal etmek, toprağını işgal etmek uluslararası hukuka aykırıdır. Günümüz hukuk sistemi böyle, bunu bir tarafa koyalım. Peki, işgal edilen bölge, yani Karabağ için bakarsak, -Ermenistan'ın çünkü iddialarından birisi de o- Karabağ Azerbaycan'ın ülkesinin bir parçası mıdır? Yani o zaman ancak hukuka aykırı olur. Çünkü başka bir devletin ülkesinin bir parçasını işgal edersiniz. Tarihsel süreci bile geçiyorum, tarihsel süreç içerisinde baktığımızda zaten tarihçi hocalarım var, bana düşmez, ama baktığımız zaman en azından cümle cümle birkaç kısa cümle söylersek Karabağ dediğimiz bölge her zaman Azerbaycan sınırları içerisinde kurulan devletlerin, yani Alban Devletinden bu yana alırsak bile beyliklerin, devletlerin, devletçiklerin ne dersiniz deyin hep sınırları içerisinde olmuştur. Yani dağlık Karabağ veya Karabağ dediğimiz bölge hiçbir zaman bağımsız olmamıştır. Birinci Dünya Savaşına kadar en azından hiçbir zaman bağımsızca yönetilmemiştir. Karabağ diye bir devlet yoktur ve hiçbir zaman da Ermenistan'ın ege-menliği altında olmamıştır. Çünkü Birinci Dünya Savaşının sonuna kadar zaten, yani 1918'e kadar bölgede Ermenistan diye devlet yoktur. Ancak 1918'den sonra bir Azerbaycan'ın lütfu

sonucunda, Azerbaycan Bağımsız Demokratik Cumhuriyetinin bir lütfü sonucunda bölgede bir Ermenistan bölgesi kurulabilmiştir. Ona derinlemesine girmeyeceğim. Demek ki burası her zaman Azerbaycan'ın sınırları içerisindeydi Birinci Dünya Savaşına kadar. Ama yine söylüyorum, orası bile önemli olmasa, uluslararası hukukun günümüzdeki en temel kuralı bu Yugoslavya'da da kabul edilen bir durumdur, Sovyetler Birliği dağıldığında Bağımsız Devletler Topluluğu Anlaşmasında da geçti, Almata Deklarasyonunda da geçti ve Yugoslavya'ya ilişkin birçok kararında Güvenlik Konseyinin geçer: "*Uti uti possidetis*" Latince dediğimiz ita possideatis, yani neye sahipsen ona sahip kal. Bu şu demek: Bir devlet parçalanırsa, dağılırsa, devletin içerisindeki daha önceki sınırlar, idari sınırlar bölünen devletlerin milli sınırları haline gelir. Yani 15 cumhuriyet ayrıldığı an Sovyetler Birliğinden zamanında cumhuriyetlerin sınırları neydiyse, o sınırlarıyla ayrılmış olur. Karabağ Azerbaycan Cumhuriyetinin sınırları içerisindeki özerk bir bölgedir. Sovyetler Birliğinin Anayasasının, 77 Anayasasının 15. maddesi cumhuriyetlere ayrıca ayrılma hakkı tanımakla birlikte özerk cumhuriyetlere özerk bölgelere ayrılma hakkı tanımamıştır. Bu çerçeveden baktığımızda 91 Aralıkta Sovyetler Birliği dağıldığında Dağlık Karabağ Azerbaycan'ın bünyesinde ayrılmıştır. Nereden geliyor bu peki? Tarihsel süreci çıkarsak, yine söylüyorum tarihsel süreci çıkarırsak, 1921 yılında Sovyetler Birliğinin -bugün Ermenistan onun da işgalinin uluslararası

hukuka aykırı olduğunu söylüyor, ama dönemin hukuk kurallarına uygundur baktığımızda- yani Komünist Partinin, Bolşevik Partinin Kafkas Bürosunun vermiş olduğu bir kararla Karabağ'ın Azerbaycan sınırları içerisinde bırakılmaya devam etmesi. Onu da söyleyeyim, Ermenistan bu kararı hukuka aykırı kullanırken, hukuka aykırı olduğunu söylerken kararın içeriğine itiraz edemiyor. Kararın içeriğinin orijinal Rusçasına bakıldığında kararın orijinalinde bazı yerlerde çünkü yanlış kullanıldığı, Azeri hukukçular da bazen yanlış kullandılar. Burası, yani Karabağ bölgesi bu kararla Azerbaycan'a verilmiş değildir. Kararın içerisinde cümle aynen şöyle geçer: ***“Azerbaycan sınırları içerisinde kalmaya devam etmesi uygun görülmüştür”*** Zaten oradaydı, orada kalmasına da uygun gördük. Alıp başka birisine vermiyoruz, yani Ermenistan'a vermiyoruz. Zaten tarihen oradaydı, orada da kalması uygun görülmüştür. Bu daha sonra hem 36 Anayasasıyla, hem 77 Anayasasıyla Sovyetler Birliğinin teyit edilmiştir. Sadece özerklik tanınmıştır Karabağ'a, yani bugün itibariyle Azerbaycan zaten aynı durumu kabul ediyor. Azerbaycan sınırları ihlal edilmediği sürece Azerbaycan Cumhuriyeti içerisinde Karabağ Ermenilerine özerkliği tanım, bunu kabul ediyor zaten Azerbaycan, Azerbaycan için sorun sınırların, eski sınırlarının geri verilmesi.

Soykırım Suçu

Peki, demek ki Azerbaycan ayrıldığı zaman 91'de Sovyetler Birliği'nden Karabağ Azerbay-

can'ın bir parçası, o zaman buranın işgali üçüncü bir devlet tarafından uluslararası hukuka her halükârda aykırı olacaktır. Peki, buranın işgali söz konusu mudur? Şimdi oraya bakalım, yani eylemin Ermenistan'a atfedilebilirliği, Ermenistan sürekli bu konuda gündeme hocam da söyledi, Sumgait'i getiriyor. 1988'de Sumgait'de yaşanan olaylar, oysa Karabağ sorunu -güncel boyutuyla söylüyorum, tarihsel boyutuna gitmiyorum, yani Sovyetler Birliğinin son dönemine- aslında Sumgait olayıyla başlamış değil. Karabağ sorunu 1986'da başladı, yani Sumgait'den 2 sene önce, Karabağ sorunu demeyeyim de, Ermeni-Azeri sorunu, Karabağ onun aracı haline getirildi. Ne zaman başladı? 1986'da başlatıldı. 1986'da zaten Karabağ'daki radikal Ermeniler bunu başta Sayın Milletvekilim söyledi Thomas Devol'un "**Karabağ**" diye bir kitabı var. Onu okursanız, İngiliz yazarı söylüyorum Thomas Devol, gazeteci olarak yaptığı röportajları oraya koyuyor. Yani bunlara bakın, Babayan'ın kendi lafları: "**1986'da biz Karabağ'daki bütün radikalleri silahlandırdık**" Yani aslında Karabağ'ı eğer barışçıl yöntemlerle alamazsak silah yöntemiyle alacağını 1986'da zaten Ermenistan planlamaya başladı ve bu Ermenistan Devlet Planlama Teşkilatı içerisinde özel bir grup tarafından hazırlanmış. Bu daha sonra açıklanan hususlar, ben bunları uydurmuyorum. Yani var olan belgeler üzerine konuşuyorum. Daha sonra 1987'de, yani Sumgait'den bir yıl önce Ermenistan'da Mehri ve Gafam Bölgesinde Azerbaycan Türkleri kovulmaya başlandı. As-

İnada Ermenistan'ın mantığı doğruysa, Sumgait olayları Mehri ve Gafam'dan gelen Azerbaycan Türklerinin yoğunlukta yaşadığı bölgedir Sumgait'de olayların başladığı yer, o zaman olayı Sumgait'den öncesini oraya da götürmek gerekecek. Uluslararası hukuk böyle işlemez. Tabii ki Sumgait olayları hoş değil, olmaması gereken, Azerbaycan zaten bu olayları yargıladı, olayları araştırdı Azerbaycan savcılığı, cezası verilmesi gereken kişilere cezaları verildi. Bunların içerisinde Ermeni vatandaşları da var. Yani olayın aslında KGB kontrolünde yapıldığı -ki oraya derinlemesine gitmeyeceğim- söyleniyor, söylendi, ama bir Hocalı'yla Sumgait'i karşılaştırmak, yani bilmiyorum elmayla armudun daha ötesinde farklı bir şeydir. Yani birisine sadece ölüm sayısını bile söylemiyorum, yani 4'le 636'yı karşılaştırmak saçma bir şeydir. Diyeceksiniz ki insan önemli midir 1 kişi veya 600 kişi? Tabii ki önemli değil, ama olayların gidişatını da, olayların altyapısına da baktığımızda aynı şeydir. Hocalı olayı 26 Şubat, neden 26'sından 27'sine geçen gece Sumgait olayının olduğu gece? Yani Ermenistan üzerinde de çok azla durmayacağım, belki ayrıntılı söylenir daha başka bir ortamda da, çünkü ben başka bir hususa dikkat çekmeye çalışıyorum. Soykırım suçunun işlenmesindeki en önemli şeylerden birisi özel kasttır, yani isteyerek, bilerek, planlayarak yapmanız, Sumgait'de bunu söylemeniz mümkün değildir. Spontane gelişmiştir, kendiliğinden patlamıştır ve orada arada tetikleyen kişiler var, ama Hocalı katliamı önceden o gece planla-

narak yapılmıştır. Bu bile oyanı planlı olduğunu açıkça gösteriyor. Sadece tarihi bile planlı olduğunu gösteriyor ki onun üzerinde neyse, o kadar durmayayım.

Ermenistan'ın Rolü

Şimdi gelelim olayın Ermenistan'a atfedilebilirliğine. Ermenistan'ın bağımsızlığından önceki dönem açısından baktığımızda ki o zaman da bir uluslararası belki sorumluluktan bahsedilemez, Sovyet hukukunun ihlalinden bahsedilebilir, ama o tarihe kadar bile baktığımızda Ermenistan'ın bu işin içinde olduğu açıkça bellidir. Bizi daha çok bağımsızlık sonrası iki ayrı devlet olarak birbirlerine müdahaleleri ilgileniyor. Bağımsızlık sonrasında baktığımızda dağlık Karabağ'da veya Karabağ'da yürütülen savaş tamamen Ermeni askeri birlikleri tarafından yürütülmüştür. Bunun en tipik örneği çok fazla gitmiyorum, Kelbecer'dir. Kelbecer'in işgalinin sıradan bir milis güçleriyle gerçekleştirilemeyeceğini bütün uluslararası raporlar yazıyor. Kelbecer'e en büyük darbeyi, Kelbecer'in işgalinin yüzde 90'ını Ermenistan sınırından gerçekleştirilmiştir ve Kelbecer dağlık Karabağ bölgesi içerisinde değildir. Kelbecer'in önemi dağlık Karabağ'la Ermenistan arasındaki koridoru Laçın'la beraber kapatan bölge. Yani şöyle düşünün: Bu tarafta Karabağ var, bu tarafta Ermenistan, arası Azerbaycan toprağı. Şimdi Ermenistan diyor ki: Ben bu işin içinde yoktum. Oysa Kelbecer'e yapılan silahlı saldırı Ermenistan tarafından geldi, bu taraftan değil. Yani

doğusundan değil, batısından geldi. Zengilan da aynı şekilde, o zaman sadece bu veriler bile ayrıntılara belki yazılı metinde daha çok gireceğim, raporlara baktığınız zaman İnsan Hakları İzleme Komitesi Human Rice Wash dediğimiz Amerikan departmanının 2006'dan bu yana 2012'ye kadarki bütün raporları, Avrupa Konseyinin -Sayın Milletvekilim söyledi- Avrupa Konseyi kararı, Avrupa Birliğinin Kafkasya Güvenlik Raporu 2010 tarihinde, hepsinde saldırgan devletten bahsediyor. Avrupa Konseyi kararı aynen şunu söylüyor: ***“Avrupa Konseyine üye bir devletin üye başka bir devletin toprağını işgal etmesi hukuken mümkün değildir”*** Dağlık Karabağ Cumhuriyeti dediğimiz o cumhuriyet, sözde cumhuriyet konsey üyesi değil. O zaman kararda kimden bahsediyor? Yani bir üye diyor başka bir üyenin ülkesini işgal edemez. Zaten Karabağ üye olmadığına göre Ermenistan'dan bahsedildiği açık. 2010 raporundaysa Ermenistan ismi açıkça geçiyor ki Ermenistan'ın o nedenle zaten o raporu kabul etmeyeceğini Sayın Milletvekilim de söyledi. Demek ki Ermenistan'ın saldırgan olduğu, işgalin aslında Ermenistan tarafından gerçekleştirildiği ve günümüze kadar da onlar da söylendi, şu an Ermeni askerleri orada görev yapıyor, askeri birliklerin yüzde 90'ı Ermenistan'dan zorunlu askerlik için gelen çocuklardan oluşuyor. Koçaryan o yıllarda Ermenistan veya Dağlık Karabağ özerk bölgesinin veya sözde Dağlık Karabağ'ın başkanı, daha sonra Ermenistan başbakanı, Ermenistan devlet başkanı Serj Sarkisyan 1993 Karabağ

askeri savunma bakanı, daha sonra Ermenistan devlet başkanı, Manukyan oradaki askeri birliklerin başındaki adam Karabağ'daki, daha sonra Ermenistan Genelkurmay Başkanı. Şimdi burada Ermenistan'la Karabağ iki ayrı varlıktır. Savaşı Karabağ'daki Ermeniler yürütüyor, biz bu işin içinde değiliz deme şansınız var mı? Yok, ama bu önemlidir. Yani bizim bunu kanıtlamamız lazım. Bakın, hocam da örnek gösterdi. Srebrenitsa'da bir insan soykırımı olduğunu Uluslararası Adalet Divanı kabul etti. Dedi ki: *“Srebrenitsa'da soykırım yapılmıştır, ama bundan Sırbistan'ı sorumlu tutamam, tutmayacağım”* Neden? Çünkü *“bu eylemi milisler, siviller kendi aralarında yapmışlardır. Sırplar, Sırp siviller Bosnalı sivilleri kesmiştir, bunda devletin suçu yoktur”* dedi. Bunu kanıtlamazsanız, bu hususlar iyi kanıtlanamazsa, yarın Hocalı'yı soykırım olarak da kanıtlayamayız. Bu nedenle Ermenistan'ın bu işin içinde olduğunu, aslında işgalin ve silahlı saldırının hepsinin Ermenistan askeri birlikleri tarafından yapıldığının kanıtlanması ve bu kanıtların iyi toplanması lazım. Onu söyleyeyim, zaten öyle kabul ediyoruz, kararları geçiyor.

SALONDAN- Sarkisyan hakkında dava yolları tazmin edilemez mi? Şimdiki Ermenistan Devlet Başkanı ...

Doç. Dr. CAVİD ABDULLAHZADE- Şimdi ona da, o dediğiniz hususa da sonunda değinirim Hocam, yani kişilerin sorumluluğu bağlamında ona değinirim. Ben şimdi asıl bir şeyin üzerinde durmak istiyorum. Şimdi bunu ortaya

koyduktan sonra, evet, Ermenistan Azerbaycan ülkesinin yüzde 20'sini işgal etmiştir. Bu hukuka aykırıdır, uluslararası hukuka aykırıdır, bu nedenle de Ermenistan'ın sorumluluğu var. Peki, bu sorumluluk nasıl giderilmelidir? Birleşmiş Milletler sistemine baktığımızda iki tane temel yöntem var. Birisi biraz önce söyledim, ortak güvenlik sistemi dediğimiz, yani Güvenlik Konseyi Ermenistan'a yönelik karar almalıdır. Güvenlik Konseyi Ermenistan'a yönelik 4 tane karar aldı, ama hiçbirisinde yaptırıma karar vermedi. Sadece bölgeyi terk edin dedi, ama bunu zorlayacak -biz ona 7. bölüm diyoruz sözleşmede- o yöntemi, yani güç kullanmaya karar vermedi. Neden? Tabii Güvenlik Konseyi daimi üyelerinden birisi Rusya, diğeri de Fransa, onlar olduğu sürece de Ermenistan'a karşı Güvenlik Konseyinin bu şekilde bir yaptırım kararı alacağını hiç zannetmiyorum, ama bunun dışında da ayrı bir yöntem var. Uluslararası hukuk bunu kabul eder. Uluslararası hukuk bir devlet saldırıya uğradığı zaman ortak güvenlik sistemi dışında o devletin kendi savunmasına da hak tanıyor. Yani size bir saldırı varsa gidip ağabeyinize de söyleyebilirsiniz, ama kendiniz de gücünüz yetiyorsa, cevabını verin. Meşru müdafaa diyoruz buna, son zamanlarda Azerbaycan en üst düzeyde, Sayın Cumhurbaşkanı İlham Aliyev bile dillendirdi: ***"Eğer biz bu toprakları barışçıl yöntemlerle geri alamazsak gerekirse zor kullanmaya, güç kullanmaya başvuracağız"*** dedi. Neye dayanarak bunun söylendiğini, altyapısını iyi hazırlaması lazım. Evet, böyle bir hakkı var

Azerbaycan'ın, Azerbaycan her zaman bunu belki kullanamayabilecek veya kullanmayacak. Bölgedeki büyük petrol şirketlerinin yatırımlarını düşünürseniz, bir tarafta Amerika'nın, Rusya'nın, bir tarafta Fransa'nın olduğunu düşünürseniz Azerbaycan'a tek başına orada güç kullanarak bu bölgeyi işgale son vermesine belki fırsat verilmeyecek, ama en azından Azerbaycan'ın böyle bir hakkının olduğunu saklı olduğunu bilinmesi lazım. Azerbaycan hâlâ meşru müdafaa hakkını elinde tutar. Buradaki tek sorun meşru müdafaa açısından, yani Azerbaycan bugün isterse güç kullanabilir. Buradaki tek sorun birçok uluslararası hukukçu hâlâ bunu söyler, Azerbaycan güç kullanamayacağını tek başına, çünkü meşru müdafaada biz aciliyet diye bir şarttan bahsederiz. Yani meşru müdafaa şudur: Bir saldırıya uğradığınız zaman hemen karşılık vErmeniz lazım, aradan bir zaman geçmiş, uzunca bir süre geçtikten sonra artık meşru müdafaa olmaz. Size birisi tokat atar, eve gidip uyuyup geceden ben bu tokadı nasıl yedim deyip, yarın gelip tekrar tokat atarsanız yeni bir saldırı oluşur. Bu misilleme olur, bu yeni bir saldırı olur.

SALONDAN- Kıbrıs?

Doç. Dr. CAVİD ABDULLAHZADE- Kıbrıs çok başkadır, Kıbrıs'a hiç girmeyelim. Yani Kıbrıs'la Azerbaycan'ı çok karşılaştırırlar, Kıbrıs'la Azerbaycan birbirine hiç benzemez. Kıbrıs'ta biz başka türlü haklıyız, çünkü orada Garanti Anlaşması var. Garanti Anlaşmasınının 5. madde-

siyle Karabağ'ı birbirine benzetirsek hem Türkiye zarar görür, hem Azerbaycan zarar görür.

SALONDAN- Meşru müdafaa mı oradaki?

Doç. Dr. CAVİD ABDULLAHZADE- Hayır, oradaki meşru müdafaa değil aslında, Garanti Anlaşmasının bize verdiği yetkiyi kullandık. Meşru müdafaa da diyebilirsiniz adına, ama 51. maddeyi kullanmıyoruz biz orada, Garanti Anlaşmasının 5. maddesi diyor ki: *“Burada var olan statü bozulduğu an bu üç devletten birisi tek başına müdahale edebilir”* Biz onu kullandık, o ayrı bir şeydir.

SALONDAN- Ama o an, bozulduğu an.

Doç. Dr. CAVİD ABDULLAHZADE- Tabii, biz o arkasından, şimdi Azerbaycan açısından da bunu söyleyenler var, ama bunun söylene-meyeceğini düşünüyorum. Şu nedenle söyle-nemez, iki üç nedeni var, ama en azından şunu söyleyelim:

Meşru Müdafa Hakkı

1. İşgal, Azerbaycan toprakları 20 yıldır işgal altında. İşgal bizim hukukta mütemadi dediğimiz bir suçtur. Yani her gün işlenen ve her gün devam eden, birisini eve kapatıp her gün döverseniz siz o suçu her gün her an işliyorsunuzdur. İşgal devam ettiği müddetçe bir devletin ülkesindeki silahlı saldırı devam ediyor demektir. O nedenle işgal sona ermediği sürece Azerbaycan'ın meşru müdafaa hakkı devam edecektir. Peki, ateşkes -bunu söyleyen-

ler var- yapıldı, onunla bitmiştir. Hayır, ateşkes bir barış anlaşması değildir, ateşkes geçici bir anlaşmadır, barış anlaşması nihai bir anlaşmadır. Biz orada sadece geçici bir ateşkes anlaşması yaptık ve bugün o ateşkes anlaşmasına da Ermenistan kendisi uymuyor zaten, çünkü ateşkes anlaşması şunu söylüyordu: İşgal edilen Karabağ dışındaki en azından etraf bölgeler boşaltılacak, Karabağ'ın statüsü oturulup konuşulacak, ama Ermenistan Karabağ'ın dışında şu an biliyorsunuz diye orada durmadım, Karabağ konusundaki sorun şu: Sadece Karabağ işgal altında değil, Karabağ'ın çevresinde Ermenistan tampon bölge yaratmış durumda. Yani 7 büyük Azerbaycan'ın ili Karabağ sınırları, dağlık Karabağ sınırları içerisine girmeyen ili de işgal altında. O nedenle biz en azından o bölgeler boşaltılsın, Karabağ'ın statüsü oturulup konuşulsun diye yapıldı o ateşkes, ama ona Ermenistan uymadı. Yani bugün itibariyle güç kullanmaya Azerbaycan'ın başvurma hakkı her zaman saklıdır. Bunun bilinmesi ve Ermenistan tarafından da bunun bilinmesi önemli bir husustur. Bakın, Ermenistan bunu sürekli reddediyor: ***“Eğer Azerbaycan güç kullanırsa yeni saldırgan olur, biz de buna tepki veririz”*** deyip sürekli vurgulamaya çalışıyorlar. Çünkü hukuku kendi yanlarına çekerlerse belki haklı olabileceklerini düşünüyorlar.

2. İkinci Azerbaycan'ın güce başvurma-sının temel nedeni: Bu kadar süreden sonra evet, Azerbaycan barışçıl yöntemleri denedi. Barışçıl yöntemi deneyen bir devleti uluslara-

rası hukuk hiçbir zaman cezalandırmaz. Eğer 1994'de Azerbaycan'ın meşru müdafaa hakkı vardı, ama ateşkes ve barış görüşmelerine taraf olduğu için artık ortadan kalkmıştır dersenez, bundan sonra hiçbir devlet barış görüşmelerine taraf olmak istemez, savaşı devam ettirmek ister, ama uluslararası hukuk öyle çalışmaz. Yani hakkını ortadan kaldırmayacaksınız. Buna iyi niyet, iç hukukta sizin iyi niyet veya dürüstlük kuralı dediğimiz şeydir. Bu anlamda Azerbaycan'ın hakkı henüz devam ediyor. Özellikle de şu anlamda: Uluslararası hukuk bazen işgali geçici bir süre için de olsa kabul eder. Amerika'nın Irak'ta geçici bir işgal uygulaması gibi, ama işgalin ilhaka dönüştürülmesini, yani oradaki geçici durumun egemenliğe dönüştürülmesini kabul etmez.

Bugün Ermenistan Karabağ sınırları içerisindeki Azerbaycan yerleşim yerlerini dağıtıyor, nüfus transferi yapıyor Ermenistan'dan oraya, yani oradaki Azerbaycan Türklerine ait bütün veriler yok ediliyor. Bu süre aslında Ermenistan'ın lehine işliyor. O nedenle Azerbaycan'ın şunu bir şekilde artık net ortaya koyması lazım: Minsk Grubuyla masaya oturulup, bu işi yakın bir zamanda çözeceksiniz, yoksa biz doğal olarak var olan meşru müdafaa hakkımızı kullanırız. Bunun artık başka bir çaresi yok, onu söyleyeyim. Çünkü reel politiğe de baktığımızda Rusya'nın tek askeri üssü Ermenistan'da, Rusya Minsk Grubunda eş başkan Rusya Güvenlik Konseyinde, Fransa Minsk Grubunda eş başkan Fransa Güvenlik Konseyinde, o zaman

yapabileceğiniz eğer barışçıl yöntemlerle alma umudunuz kesildiyse, yapabileceğiniz tek şey meşru müdafaa hakkınızı -ki bu uluslararası hukuka aykırıdır- kullanmak. Bunu kullanmak için de kimseden izin almaya gerek yoktur. Bu artık Azerbaycan'ın siyasilerinin takdirinde olabilecek bir husus en azından, kaldı ki yargı makamları -o çok ayrı, onu söyleyeyim, hocama orada belki bir şey ekleyecektim- uluslararası ceza mahkemesi açısından söylediğim hâlâ geçerli, uluslararası hukuk maalesef öyledir. Hocam, sizin dediğiniz, yani bu suçlarda zamanaşımı işlemediği evet, zamanaşımıyla ilgili konuyu Lahey Divanında gündeme getirebiliriz. O Lahey Divanında olabilir. Uluslararası Adalet Divanı dediğimiz devletlerin yargılandığı, Uluslararası Ceza Mahkemesi devletleri yargılamaz, kişileri yargılar. Yani oraya Sarkisyan'ı götürebilirsiniz, oraya Koçaryan'ı götürebilirsiniz, oraya Babayan'ı, Manukyan'ı götürebilirsiniz, ama Ermenistan Devletini ceza mahkemesinde yargılatamazsınız. Ermenistan Devletini Uluslararası Adalet Divanında yargılayabiliriz. Orada zamanaşımı işlemez, oradan geçmişe yönelik işlenen fiiller için kanıtlanırsa, Ermenistan'ın sorumluluğu gündeme gelir. Zaten Srebrenitsa'yı kabul etti o Divan, ama bunu Sırbistan'a atfetmedi. Çok teşekkür ederim, kısa bir zaman içerisinde ancak bu kadar olabildi, sağ olun.

SALONDAN- ...

Doç. Dr. CAVİD ABDULLAHZADE- Yani bence olmalı, bir şekilde bu denenmeli. Sa-

vaş tabii ki kimse istemez, topyekun savaştan bahsetmiyorum. Orada 13 000 000 000 dolar üzerinde yatırım var. Azerbaycan savaşa başlayacağı eğer bu sorunu çözmezseniz diye ve 2-3 gün en azından bir silahlı çatışmanın boyutu genişlerse, devletler koşa koşa masaya oturacaklar diye düşünüyorum. Çünkü o yatırımı tehlikeye atmak istemeyeceklerdir. Şunu da ama dikkat etmek lazım, bununla da bitireceğim: Kissenger'ın, ünlü Amerikalı diplomat Kissenger'ın bir cümlesi var. O da bize karşıdır hukukçulara, o şöyle der: **“Diplomasi masasında dolu tabanca uluslararası hukuktan her zaman üstündür”** O nedenle diplomasi masasına oturacaksak uluslararası hukuk açısından biz üstünüz, o kesin, ama dolu tabancaya dikkat etmek lazım. Tabancayı ya dolu tutacaksınız, hukukla onu birleştireceksiniz. Yoksa başka türlü olmuyor bu işler.

Yrd. Doç. MEHMET AKİF POROY (*Lefke Avrupa Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekan Yardımcısı*) - Sayın Başkanım, değerli konuşmacılar ve konuklar öncelikle hepinizi saygı ile selamlıyorum. Benden önceki pek değerli konuşmacılar meselenin önemli hususlarına değindiler, onları tekrarlamadan Hocalı Katliamı hakkında uluslararası hukuk ve özellikle **insancıl hukuk** kaideleri bağlamında ve Karabağ'da yaşanmaya devam eden mülkiyet hakkı ihlalleri açısından ise Ermenistan'ın da iç hukukunun bir parçasını teşkil eden Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi açısından bazı hususları kısaca dikkatinize sunmak istiyorum. Konuşmama başlamadan önce Hocalı Katliamında hayat-

larını kaybedenleri rahmetle anıyor ve mekanlarının cennet olmasını Yüce Rabbimden niyaz ediyorum.

İnsanlık tarihi boyunca dünyanın birçok yerinde yaşanan savaşlar veya silahlı çatışmalarda masum insanlar tecavüze uğramış, sakat bırakılmış, çeşitli insanlık dışı muameleler ve işkencelere maruz kalmış ve hunharca katledilmiştir. İnsanlık tarihi kadar eski olan bu vahşi durum ne yazık ki 21'inci yüzyılda da hızını hiç kesmeden, teknolojinin ve tahrip gücü yüksek silahların icadıyla daha da şiddetlenerek artmıştır. Böylesi bir vahşetle tanışan insanlık, savaş durumunda dahi savaşın bir takım kurallar içerisinde cereyan etmesini ve böylelikle masum ve savaşmayan insanların temel haklarının korunmasının sağlanması için bir takım evrensel kaideler kabul etmiştir. Ancak buna rağmen yakın dönemde yaşanan savaş ve silahlı çatışmalarda masum insanların hakları hala korunamamaktadır. Böylesi bir vahşetin yakın geçmişteki tipik örneği Hocalı katliamıdır. Bütün dünyanın gözü önünde 25 Şubat 1992'yi 26 Şubat'a bağlayan gece Ermenistan kuvvetleri, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Dağlık Karabağ bölgesindeki Hocalı kasabesindeki Azeri sivilleri, yaşlı, kadın, çocuk ayırımı yapmaksızın katletmiş ve Hocalı kasabasını tamamen yok etmişlerdir. Ne yazık ki dünya, Birleşmiş Milletler, Avrupa bu katliamı engelleyememiş ve birkaç insan hakları örgütünün cılız protestosu dışında bu katliama sessiz kalmıştır.

Ermenistan kuvvetlerinin Hocalı'daki katliam ve insancıl hukuk ihlallerini belirtmeden önce konu bütünlüğünün sağlanmasını teminen kısaca insancıl hukuk hakkında bilgi sunmakta yarar vardır. İnsancıl Hukuk, savaşın ve silahlı çatışmaların da belli kurallar altında yapılması düşüncesi ile ilk olarak savaşta yaralanan askerlerin tedavi edilmesi düşüncesinin bir neticesi olarak devletlerin imzaladıkları 1864 Cenevre Sözleşmesi ile Uluslararası hukukta yerini almıştır. İnsancıl hukuk zaman içinde özellikle tahrip gücü yüksek silahların üretilmesiyle savaşlarda ve silahlı çatışmalarda artan yıkım ve kayıplar dikkate alınarak günümüz modern insancıl hukuku halini almıştır. Savaşların icrasını sıkı kurallara tabi kılan insancıl hukuk, 1949 yılında hazırlanmış olan Cenevre Sözleşmeleri ile bu sözleşmelere ek olarak 1977 yılında hazırlanan iki protokolden oluşmaktadır. 1949 yılında hazırlanan ve Cenevre Sözleşmeleri olarak bilinen 4 adet sözleşme şunlardır: *I sayılı Savaş Halindeki Silahlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralıların Vaziyetlerinin Islahı Sözleşmesi; II sayılı Silahlı Kuvvetlerin Denizdeki Hasta, Yaralı ve Kazazedelerin Vaziyetlerinin Islahı Sözleşmesi; III sayılı Savaş Esirleri Hakkında Tatbik Edilecek Muameleye Dair Sözleşme; IV sayılı Savaş Zamanında Sivillerin Korunmasına Dair Sözleşme*. Yaklaşık 600 maddeye ulaşan bu kurallar manzumesi, savaşın etkilerini sınırlandırmak amacıyla insanlara (savaşan/çatışan ve sivillere) yapılması gerekli olan asgari davranış ve yardımı düzenlemektedir. İnsancıl hukuku oluşturan bu kaynakların yanında 2'inci Dünya

Savaşından sonraki dönemde insancıl hukuku destekleyen sözleşmeler de yapılmak suretiyle savaş ve çatışmaların şiddetinin ve zayıflığının azaltılması hedeflenmiştir. Bu sözleşmelerin başlıcaları şunlardır: 1954 tarihli Silahlı Çatışmalarda Kültürel Değerlerin Korunmasına Dair Sözleşme ve bunun ili protokolü; 1972 tarihli Biyolojik ve Zehirleyici Silahların Geliştirilmesi, Üretilmesi ve Depolanmasının Yasaklanması ve İmhasına Dair Sözleşme; 1976 tarihli Çevre Değiştirme Tekniklerinin Askeri Amaçla Kullanımının Engellenmesine Dair Sözleşme; 1980 tarihli Fark Gözetmeyen Etkileri Olan ve Aşırı İzdıraba Yol Açan Silahlara Dair Sınırlar veya Yasaklara İlişkin Sözleşme ve buna ilişkin beş protokol; 1993 tarihli Kimyevi Silahların Geliştirilmesi, Üretilmesi ve Depolanmasının Yasaklanması ve İmhasına Dair Sözleşme; 1997 tarihli Anti-Personel Mayınlarının Kullanılması, Depolanması, Üretilmesi ve Naklinin Yasaklanması ve İmhasına Dair Sözleşme. Görüleceği üzere sadece savaş, çatışma ve işgal durumunda uygulanan insancıl hukuk, silah sanayinin önlenemez büyümesi sonucu savaşların şiddetlenmesiyle birlikte sürekli bir gelişim göstermektedir. Ancak bu kuralların ne kadar uygulandığı ve ne kadarının kağıt üzerinde kaldığı her bir savaş veya çatışmada farklılık göstermektedir. İnsancıl Hukukun veya diğer adıyla silahlı çatışmalar hukukunun gelişmesindeki temel amaç, savaşın, gereksiz acıların ve yıkımların önlenmesi veya en azından asgari düzeye indirilmesidir. Bu amaca ulaşmak için 4 temel ilke bulunmaktadır. Bunlar 1. Gereksiz acılara sebep olmamam il-

kesi, 2. Ayrım gözetme ilkesi yani askeri ve sivil hedefler ile siviller arasında herhangi bir ayrım yapmayan silah ve savaş yöntemlerinin yasaklanması, 3. Sadakat ilkesi yani silahlı çatışmaların dürüst ve adil bir şekilde yürütülmesi bir diğer ifadeyle insanlıkla bağdaşmayan hallerden kaçınılması. Örneğin insani yardım taşıyan konvoylara ve sağlık mensuplarına saldırılmaması gibi, 4. Çevre üzerinde ağır sonuçlar doğuracak silah ve savaş yöntemlerinin yasaklanması ilkesi.

Savaşan ve siviller ayrımı: Savaş veya çatışma durumunda insancıl hukuk, savaşan/çatışan unsurlar ile siviller şeklinde temel bir ayrıma gitmiştir.

Konuyu savaşan unsurlar açısından değerlendirdiğimizde ilk karşımıza çıkan olgu, savaşanlar açısından savaşı gerçekleştirirken neleri yapıp neleri yapamayacağı şeklindedir. Kaba bir tanımla eğer savaşan unsurlar belli kaidelere riayet ederlerse düşman unsurunu yok etmelerinden daha açık bir ifade ile düşman savaşanları öldürmekten dolayı sorumlu tutulmayacaklardır. İnsancıl hukuk savaşanlar açısından iki duruma göre bir düzenleme yapmıştır. Birinci durum, savaş esnasında savaşanların yaralanması, hastalanması veya gemi kazasına uğraması halini, ikinci durum ise düşman kuvvetlerince esir alınması halinde yapılacak muameleyi düzenlemektedir. Birinci durumda savaş esnasında savaşamayacak şekilde yaralanan, hastalanan veya gemi kazasına uğrayan savaşanlar saygı görececek ve koruna-

caktır. Yani bu durum hasıl olduğunda savaşıyan kişilerin savaş dışı kabul edilmesi gerekeceğinden savaş dışı kalan bu kişilerin saldırıdan korunması yani öldürülmemesi gerekmektedir. 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerinden *I sayılı Savaş Halindeki Silahlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralıların Vaziyetlerinin Islahı Sözleşmesi* ve *II sayılı Silahlı Kuvvetlerin Denizdeki Hasta, Yaralı ve Kazazedelerin Vaziyetlerinin Islahı Sözleşmeleri* böyle bir durumda kalan savaşçıların, cinsiyet, ırk, milliyet, din, siyasi görüş ayrımına tabi tutulmadan, kendilerini ellerinde bulunduran devlet tarafından insanca muamele edilerek tedavi edilecekleri, savaş dışı kalan bu kişilere tecavüz ve işkence edilmemeleri, biyolojik deneylere tabi tutulmamaları, tıbbi yardımdan mahrum bırakılmamaları, ve öldürülmemeleri gerektiği hüküm altına alınmıştır.

İkinci durum olan **savaşıyanların esir alınmaları** durumunda nasıl bir muameleye tabi tutulacakları ise 1949 tarihli Cenevre sözleşmelerinden *III sayılı Savaş Esirleri Hakkında Tatbik Edilecek Muameleye Dair Sözleşme* ve *I. Protokolün 44. Maddesi* ile düzenlenmiştir. Savaşta esir düşülmesi durumunda yapılacak muameleler III. Cenevre Sözleşmesinde geniş bir şekilde düzenlenmiştir. Başlıca önem arz eden hususlar şunlardır: Sözleşmenin 16'ncı maddesi esirleri elinde bulunduran devlete esirlere, ırk, milliyet, din, siyasi ve başkaca aykırı bir muamele yapılıp yapılmamasını düzenlemiştir. Sözleşmenin 13'üncü maddesine göre, savaş esirlere her zaman insanca muamele edilmesi şart

olup, savaş esirlerinin ölümüne sebep olacak veya sağlığını ciddi şekilde tehlikeye sokacak her türlü filli yasaklanmıştır. 23'üncü maddeye göre esirler herhangi bir tıbbi deneye tabi tutulmayacaktır. 30'uncu maddeye göre savaş esirleri hiçbir zaman savaş sahasının ateşine maruz kalabileceği bir bölgeye gönderilmeyecektir. 14'üncü maddeye göre esirlerin şahıslarına ve şereflerine saygı gösterilecektir. Madde 17 gereği bilgi almak amacıyla esirlere maddi veya manevi işkence veya baskı yapılamaz. 25'inci madde hükmü gereği savaş esirlerinin sağlıklı bir şekilde tutulması ve aç bırakılarak güçsüz ve sağlıksız hale düşmelerinin önlenmesi gerekmektedir. Madde 34 gereği hiçbir savaş esiri gayri sıhhi veya tehlikeli işlerde kullanılmayacaktır. Madde 86 gereği savaş esiri aynı fiil veya suçtan ötürü ancak bir kere cezalandırılabilir, mükerrer cezalar yasaklanmıştır. Madde 87 gereği münferit suçlardan dolayı topluca cezalandırma ve her türlü bedeni ceza ve kötü muamele yasaklanmıştır.

Siviller açısından konunun irdelenmesi:

İnsancıl hukuk sivillerin haklarının korunması hususunu çok geniş kapsamlı olarak 1949 tarihli Cenevre sözleşmelerinin *IV sayılı Savaş Zamanında Sivillerin Korunmasına Dair Sözleşme* ile düzenlemiştir. Sivillerin korunmasına yönelik bu düzenlemnin öne çıkan esaslı hükümleri şunlardır: madde 27 gereği sivillerin her türlü koşul altında, kişiliklerine, onurlarına, aile haklarına, dini inançlarına ve ibadetlerine saygı gösterilecek. Siviller her zaman insanca mua-

meleye tabi tutulacaklar ve özellikle her türlü şiddet ve tehdit hareketlerine karşı korunacaktır. Aynı madde sivillerin bilhassa ırk, din veya siyasi görüş itibariyle hiçbir ayrıma tabi tutulmadan aynı itinalı muameleye tabi tutulmalarını zorunlu kılmaktadır. Maddenin c bendi gereği kadınlar, namuslarına karşı her türlü saldırı ve tecavüz ve fuhşa zorlanma gibi saldırılara maruz kalmaktan korunacaklardır. Madde 32 gereği savaştan taraflar ellerinde bulunan sivillerin bedeni ıstırap veya imhalarına neden olacak her türlü davranıştan yani işkence, cinayet, bedeni ceza, uzuv kaybı veya tıbbi deneyleri de içeren her türlü fiilden kaçınma yükümlülüğü altındadırlar. Madde 31 sivil şahıslardan bilgi alınması amacıyla sivillere hiçbir şekilde maddi veya manevi şiddet veya baskının uygulanmasının yasak olduğunu düzenlemiştir. 33'üncü madde sivillerin toplu cezalandırılmasını yasaklamıştır. Aynı maddenin devamında sivillere ve mallarına yönelik misilleme ve yağma yasaklanmıştır. İşgalci devlet madde 56 gereği sivillerin sağlığını koruyacak her türlü önlem ve tedbiri alma yükümlülüğü altındadır.

Uluslararası silahlı çatışmaları düzenleyen ve biraz önce sadece belli maddelerine atf yaptığımız Cenevre Sözleşmelerinde, taammüden adam öldürme, işkence, biyolojik deneyler, gayri insani muamele, kasti olarak büyük acılara sebebiyet verilmesi, insan sağlığının veya vücut bütünlüğünün ağır surette tahrip edilmesi, mallara askeri amaçlar dışında gayrimeşru olarak el konulması, savaş esirlerinin

öldürülmesi, işkenceye tabi tutulması, gayri insani muamelelere tabi tutulması, sivillerin saldırı hedefi yapılması, topluca öldürülmeleri, yaralanmaları, savunmasız yerleşimleri ve askerden arındırılmış bölgeleri saldırı hedefi haline getirmek, savaş dışı kaldığını bildiği kişileri saldırı hedefi haline getirmek şeklinde davranışlar ağır ihlaller olarak kabul edilmiştir. Bu tür ciddi ve ağır ihlaller ise Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsünün 8'inci maddesi gereği **Savaş suçu** olarak nitelendirilmiştir.

Hocalı kasabasında 25 Şubat 1992 gecesi savaşanlar, savaş dışı kalanlar ile genç, yaşlı, çocuk ve kadın ayrımı yapılmaksızın tüm sivilere karşı yapılan katliamlar ile Cenevre Sözleşmeleri ile güvence altına alınan haklar ağır ve sistematik olarak ihlal edilmiştir. Bu bakımdan Ermenistan devletinin Uluslararası hukukun emredici hükümlerini ihlal eden bu katliamlar karşısında uluslararası sorumluluğu söz konusu olup bu katliamları hesabını vermesi gerekmektedir. İnsanlık tarihinde yaşanan bu ve benzeri katliamlar karşısında savaş suçları, insanlığa karşı suçların, soykırım suçlarının ve saldırı suçlarının cezasız kalmaması ve bundan sonra dünyanın bu tür vahşetlerle karşı karşıya kalmasının önlenmesi gayesiyle Birleşmiş Milletlere üye devletlerin çoğunun katılımı ile 1998 tarihinde Roma'da Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulmuş ve bu mahkeme 2002 yılı itibariyle faaliyete geçmiştir. Ancak Roma sözleşmesine göre söz konusu mahkeme ancak 2002 tarihinden sonra işlenen suçlar açısından yargılama

yetkisine sahiptir. Ancak elbette bu durum Ermenistan'ın uluslararası hukuktan kaynaklanan sorumluluğunu ortadan kaldırmamaktadır. Başta Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi ve tüm dünya bu yaşanan vahşetin hesabını Ermenistan'dan sormak zorundadır. Bu gerek Birleşmiş Milletlerin gerekse insan haklarının korunmasının temini için kurulan Avrupa Konseyinin en temel amaç ve görevidir. Yaşanan insanlık dışı katliamlara sesiz kalınarak ortak olunmamalıdır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamında Karabağ'da yaşanan Mülkiyet hakkı ihlallerinin değerlendirilmesi. Üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir diğer önemli konu da Karabağ'da yaşanmaya devam eden mülkiyet hakkı ihlallerinin bir an önce sonlandırılmasıdır. Karabağ, 1991'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği dağılana kadar Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin bir eyaletiydi. Bilindiği üzere Karabağ sorunu Ermenistan'ın Karabağın kendisine bağlanması talebinde bulunmasıyla başlamıştır. Ermenistan'ın talepte bulunmasıyla bölgede Ermeniler tarafından başlatılan etnik temelli çatışmalar başlamıştır. 1992'de Karabağ Ermeniler tarafından işgal edilmiş ve 1993'e gelindiğinde neredeyse Karabağ topraklarının tamamı ve çevresindeki Azeri bölgesi de Ermenistan tarafından işgal edilmiştir. Bu işgal sebebiyle bir milyondan fazla Azeri yerlerinden edilmiş, göçe zorlanmıştır. Hali hazırda bölgede barış görüşmeleri Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) çatısı altında devam etmektedir. Karabağ'ın Ermenistan

tarafından işgal edilmesiyle burada yaşayan Azerilerin mülklerine el konulmuş ve Azerilerin evlerine geri dönmeleri ve mallarını kullanmaları engellenmiştir. Ermenistan hükümeti el konulan bu mallara ve kayıplara herhangi bir tazminat da ödememiştir. Söz konusu bu durum Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde koruma altına alınan mülkiyet hakkını, özel yaşam ve aile yaşamına saygı duyulması hakkını, etkin bir şekilde telafi edilme hakkını ve ayrımcılık yasağını ihlal etmektedir. AİHM'e Karabağ'da mülkiyet hakkı ihlalleri bağlamında 2005 yılında Ermenistan aleyhinde Azerbaycan uyruklu Elkhan Chiragov, Adishirin Chiragov, Akif Hasanof, Ramiz Geb-rayilov, Fekhreiddin Pashayev tarafından dava açılmıştır. Mahkeme Aralık 2011'de verdiği ara kararlarla Chiragov ve diğerlerinin başvurusunun geçerli olduğuna karar vermiş ve mülkiyet hakkı ihlalleri her ne kadar 1992 yılında yapılmışsa ve her ne kadar Ermenistan AİHS'ne 2002 yılında taraf olmuşsa da mülkiyet hakkı ihlalleri halen devam ettiğinden AİHM zamansal yetki aşımı olmadığına hükmederek davaya bakmaya devam etmektedir. Bu davada alınacak karar benzer konumdaki Azeri kardeşlerimiz için bir emsal teşkil edebilecek ve Ermenistan en azından katliamların hesabını vermese de uluslar arası hukukta bireysel olarak Azerilerin başlatacakları hukuk mücadelesi ile en azından hukuksuz şekilde el koydukları Azeri mülklerinin hesabını vermek zorunda kalacaktır.

Son söz olarak önemle belirtmek isterim ki elbette Azerbaycan Cumhuriyeti Uluslar arası

hukukun kendisine tanıdığı tüm imkanları kullanarak Ermenistan'ın uluslararası sorumluluğu ve katliamlara ilişkin hesap vermesini zorlayacak mekanizmaları işletmeye devam edecektir. Ancak bu aşamada bireyler olarak hepimizin bir nebze olsa da Ermenistan'ın uluslararası bir mahkeme olan AİHM'nde hesap vermesini sağlayacak adımları atmamız gerekmektedir. Bu konuda Hem Azeri hem de Türk hukukçulara büyük görevler düşmektedir. Bana burada düşüncelerimi açıklama fırsatı sunan İstanbul Barosu Genel Sekreteri Sayın Avukat Hüseyin Özbek'e teşekkür ederek sözlerime son vermek istiyorum.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK- Mehmet Akif Poroy Hocama çok teşekkür ediyorum. İki oturumlu toplantınız çok uzun sürdü belki, ama hocalarım da bir taraftan konuştuk. Bu şimdi kayda geçti, ama metin olarak hocalarımız da en kısa zamanda gönderecekler. İstanbul Barosu yayını olarak bu bizim yayın serimize tabii katılacak. Dipnotlu falan olur, öyle atıflar yapılır. Ben tüm katılımcılara teşekkür ediyorum. Bu saate kadar ilgiyle dinlediğiniz için sizlere çok teşekkür ediyorum. Bundan sonraki etkinliklerimizde yine böyle nitelikli çoğunluklarla sonuna kadar bir arada olmayı diliyorum.